

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Факультет педагогіки та психології**

Кафедра історії

Н.М. БУГЛАЙ

НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ

Частина II

(для дистанційної форми навчання)

Навчально-методичний посібник

Миколаїв

2021

УДК 94(100) «05»

ББК 63.3(2)5я73

Б90

Рецензенти:

Дацків І.Б. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та дипломатії Західноукраїнського національного університету

Чорна Н.М. – доктор історичних наук, професор, завідувача кафедрою туризму та готельно-ресторанної справи Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Рекомендовано вченою радою Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського від 29.06.2021 р. протокол № 27

Буглай Н.М. Нова історія країн Західної Європи та Америки. Частина II (для дистанційної форми навчання): навчально-методичний посібник. – Миколаїв: Вид-во А.В. Румянцева, 2021. - 196 с.

ISBN 978-617-535-287-2

Посібник відповідає програмі вивчення нормативної навчальної дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки», освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03 Середня освіта (Історія) та 032 «Історія та археологія». Навчальна дисципліна «Нова історія країн Західної Європи та Америки» присвячена одному з фундаментальних історичних курсів, що складають основу вивчення циклу всесвітньої історії. Основна увага при вивченні другої частини курсу зосереджується на соціально-економічних, суспільно-політичних та культурних аспектах розвитку провідних країн Західної Європи та Північної Америки періоду кінця XVIII ст. – Першої світової війни. У посібнику представлено можливість організації навчального процесу з дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки» в умовах модернізованої системи освіти та дистанційного навчання.

Розрахований на студентів закладів вищої освіти, магістрів, аспірантів.

ISBN 978-617-535-287-2

ЗМІСТ

1. Вступ	4
2. Інформаційний обсяг і структура курсу	10
3. Навчально–тематичний план дисципліни.....	11
4. Тематика та короткий зміст лекцій (для дистанційної форми навчання)	14
5. Тематика семінарських занять та методичні рекомендації щодо підготовки до семінарів (для дистанційної форми навчання)	127
6. Реферативні дослідження та методичні рекомендації до написання рефератів (для дистанційної форми навчання)	145
7. Самостійна робота та методичні рекомендації щодо її виконання (для дистанційної форми навчання)	152
8. Комплексні завдання поточного контролю знань (для дистанційної форми навчання).....	165
9. Питання підсумкового контролю (для дистанційної форми навчання).....	170
10. Тематичні тести перевірки рівня знань (для дистанційної форми навчання).....	172
11. Рекомендована література	188

1. ВСТУП

Дистанційне навчання є перспективною сферою розвитку освіти, хоча і не може замінити справжнє очне навчання. В умовах цифровізації освіти дистанційне навчання дає можливість здійснювати індивідуалізацію навчання та проводити неперервний освітній процес у випадках надзвичайних обставин, які унеможливають відвідування закладів освіти. Дистанційне навчання має здійснюватись відповідно до освітньої програми закладу освіти та забезпечувати виконання суб'єктами дистанційного навчання державних стандартів освіти.

В умовах карантину потрібно шукати шляхи не втратити навчальний рік в університетах. МНУ імені В.О. Сухомлинського, як і більшість вітчизняних університетів обрали онлайн-навчання та на основі інформаційних платформ забезпечили дистанційне спілкування викладачів і студентів та електронний контроль за рівнем знань. Дистанційне навчання було організовано і з дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки», що являло собою постійний активний обмін інформацією між викладачем і студентами 3 курсу, з використанням наявних форм і засобів інформаційно-комуніаційних технологій (а саме Moodle і Zoom). Moodle – це модульне об'єктивно орієнтоване динамічне навчальне середовище, що називають також системою управління навчанням, системою управління курсами, віртуальним навчальним середовищем або просто платформою для навчання, яка надає розвинутий набір інструментів для комп'ютерного навчання (зокрема дистанційного). Moodle є безкоштовною, відкритою системою управління навчанням. Для дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки» було створено сайт для онлайн-навчання, де студенти отримали можливість доступу до навчальних матеріалів (текстів лекцій, завдань до семінарських та самостійних робіт і т.ін.). Спілкування із студентами в процесі вивчення курсу відбувалось через повідомлення, форуми, чати. Студенти мали можливість завантажувати файли з виконаними завданнями. Викладач, використовуючи формати doc та .pdf , а також відео і

аудіо презентаційні матеріали в різних форматах та через додаткові плагіни, додавала різноманітні елементи курсу. Викладач використовувала тестування, автоматизацію процесу перевірки знань та інші програмні засоби для дистанційного навчання.

Zoom являє собою педагогічну платформу для проведення відео-конференцій, онлайн-зустрічей і дистанційного навчання. Програма підходить для індивідуальних і групових занять. В ході роботи над курсом «Нова історія країн Західної Європи та Америки», студенти мали можливість заходити до неї як з комп'ютера, так і з планшета або телефона. Для цього було викладачем створено посилання та ідентифікатор конференції, лекційні та семінарські заняття відбувались у середовищі Zoom згідно розкладу.

Перевагами дистанційного навчання є можливість виконання студентами цікавих онлайн-завдань та ознайомлення з новими Інтернет-ресурсами, а також зручність навчання. До недоліків дистанційного навчання можна віднести відсутність прямого спілкування між викладачем і студентом, необхідність у персональному комп'ютері та доступі до Інтернету.

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки спеціальностей 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03 Середня освіта (Історія) та 032 (Історія та археологія).

Предметом навчальної дисципліни є: висвітлення закономірностей економічного, соціального та політичного розвитку країн Західної Європи та Америки, визначення особливостей їх державного устрою, визначення ролі особи в історичному процесі, а також аналіз змін, що сталися внаслідок війн та революцій в історичному процесі нової доби. Міжнародні процеси також знаходять своє відображення в предметній структурі курсу.

Міждисциплінарні зв'язки: вивчення навчальної дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки» доцільно організувати в єдиному контексті з тематикою вивчення дисциплін «Історії міжнародних відносин»,

«Політології», «Соціології», «Основ економічної теорії», «Міжнародного права», «Історії країн Азії та Африки» та ін.

2. Мета, завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

Мета курсу: висвітлення історії виникнення, становлення та розвитку західної та американської індустріальної цивілізації в контексті кризи аграрної цивілізації в Європі й формування євро-американського Заходу; становлення західної та основ світової індустріальної цивілізації.

Завдання курсу:

- висвітлення закономірностей економічного, соціального та політичного розвитку країн Західної Європи та Північної Америки;
- розкрити головні тенденції і проблеми суспільного розвитку в новий час;
- формування об'єктивного, збалансованого, толерантного погляду на історичні події;
- охарактеризувати основні напрями роботи з джерельно-документальною базою та історіографією курсу;
- навчити студентів аналізувати історичні постаті модерної доби та їх роль в розвитку суспільних процесів;
- розкрити основні проблеми міжнародних відносин різних періодів нового часу;
- виробити у студентів навички критичного аналізу джерел, порівняльного аналізу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- визначити взаємозв'язок національних історичних умов з світовими процесами в загальноісторичному контексті.
- розвивати інтерес та повагу до світової та вітчизняної історії та культури.

Передумови для вивчення дисципліни:

Вивчення навчальної дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки» доцільно організувати на базі вже вивченої «Історії Стародавнього світу», «Історії середніх віків» в єдиному контексті з тематикою вивчення

дисциплін «Історії міжнародних відносин», «Політології», «Соціології», «Основ економічної теорії», «Міжнародного права», «Нової історії країн Азії та Африки» та ін.

Програмні результати навчання:

ПРЗ-1. Знає історичну термінологію та наукову періодизацію історичних процесів. Знати основні концептуальні підходи, що використовуються при періодизації вітчизняної та світової історії.

ПРЗ-3. Знає методи формування історичних понять і закономірностей та розуміє взаємозв'язок між ними.

ПРЗ-7. Знання вітчизняної та світової історії: знання основних історичних процесів та подій усіх континентів від давнини до сьогодення, їх взаємозв'язок, сучасні напрями дослідження, закономірностей соціально-економічного розвитку українських земель.

ПРУ-2. Уміє пояснити та провести аналіз суспільних явищ, процесів та тенденцій у державі та світі, концепцію сталого розвитку суспільства..

ПРУ-8. Характеризує об'єктивно та неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів.

ПРУ-15. Уміє збирати, обробляти, узагальнювати інформацію для створення глибокої бази знань про історичні та соціально-економічні та культурні процеси в Україні, на європейському континенті, у світі загалом. Вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, соціально-економічні, правові події та явища.

ПРК-7. Здатний до дослідно-експериментальної роботи в групі. Володіти навичками організації групової науково-дослідної роботи учнів.

ПРА-1. Здатний вчитися упродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.

1. 3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

ЗК-1. Знання та розуміння предметної області (історія, право) та розуміння професійної діяльності.

ЗК-5. Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях. Вміння застосовувати на практиці знання та дослідницькі вміння, здатність до організації і планування, готовність до прийняття самостійних рішень, відповідальність за результати діяльності.

ЗК-7. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, вміння правильно розмовляти та писати різними комунікативними стилями, а саме неофіційним, офіційним та науковим.

ЗК-9. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації, здатність до співпраці, генерувати ідеї, розв'язувати проблеми.

II. Фахові:

ФК-1. Здатність формувати в учнів предметні компетентності; застосовувати знання про сучасні досягнення з історичної, педагогічної та юридичних наук; здатність аналізувати та оперувати арсеналом сучасної академічної історичної науки, історичними знаннями зі спеціальності; здатність інтегрувати та використовувати у фаховій діяльності знання з гуманітарних дисциплін для аналізу й пояснення історичних фактів, явищ, процесів.

ФК-5. Здатність характеризувати досягнення історичної науки. Здатність характеризувати та визначати історичні джерела (пам'ятки). Здатність володіти навичками історіографічного й джерелознавчого аналізу та методами пошуку нових форм дослідження. Здатність вести пошукову краєзнавчу роботу, виявляти, досліджувати та сприяти збереженню історико-культурних пам'яток.

ФК-6. Здатність чітко і логічно відтворювати історичні знання, оцінювати політичні, соціально-економічні, правові факти, події та інтерпретації в контексті формування в учнів цілісної історичної картини світу.

ФК-7. Здатність формулювати тексти та короткі описи (есе) на основі сучасної (оновленої) історичної інформації, яка може бути використана в

подальшій професійної діяльності (архівах, музеях, місцевих органах влади, журналістиці).

ФК-10. Здатність формувати високу історичну й громадянську свідомість, політичну культуру та історичну національну гідність.

На вивчення другої частини навчальної дисципліни відводиться 120 години/ 4 кредити ECTS.

Програма навчальної дисципліни складається з таких **кредитів:**

Кредит 1. Країни Європи наприкінці XVIII –першій половині XIX ст.

Тема 1. Французька революція кінця XVIII ст.

Тема 2. Франція в роки Консульства і Першої імперії.

Тема 3. Соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток країн Європи з 1815 по 1847 рр.

Тема 4. Революції 1848-1849 рр. в Європі.

Кредит 2. Країни Європи та Америки у XIX ст.

Тема 5. Країни Європи в 50-60-ті рр. XIX ст. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.

Тема 6. США у першій половині XIX ст. Громадянська війна.

Кредит 3. Країни Європи та Америки наприкінці XIX-на початку XX ст.

Тема 7. Завершення формування індустріального суспільства.

Кредит 4. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни

Тема 8. Міжнародні відносини кінця XIX – початку XX ст. Перша світова війна (1914-1918 рр.).

II. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ І СТРУКТУРА КУРСУ

Денна форма навчання				
Кредит 1. Країни Європи наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.				
Тема 1. Французька революція кінця XVIII ст.	8	2	2	4
Тема 2. Франція в роки Консульства і Першої імперії.	8	2	2	4
Тема 3. Соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток країн Європи з 1815 по 1847 рр.	8	2	2	4
Тема 4. Революції 1848-1849 рр.	6	2	2	2
Усього:	30	8	8	14
Кредит 2. Країни Європи та Америки у XIX ст.				
Тема 1. Країни Європи в 50-60-ті рр. XIX ст. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.	15	2	4	9
Тема 2. США у першій половині XIX ст. Громадянська війна.	15	2	4	9
Усього:	30	4	8	18
Кредит 3. Країни Європи та Америки наприкінці XIX - на початку XX ст.				
Тема 1. Завершення формування індустріального суспільства.	30	2	4	24
Усього:	30	2	4	24
Кредит 4. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни				
Тема 1. Міжнародні відносини наприкінці XIX – на початку XX ст. Перша світова війна (1914-1918 рр.).	30	2	4	24
Усього:	30	2	4	24
Усього за II семестр:	120	16	24	80
Усього за курс:	240	32	48	160

III. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Кредит 1. Країни Європи наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.

Тема 1. Французька революція кінця XVIII ст.

Початок революції, Установчі збори. Взяття Бастилії. «Декларація прав людини і громадянина». Економічні, соціальні, адміністративні зміни у державі. Конституція 1791 р. Законодавчі збори. Повалення монархії та встановлення республіки. Встановлення та повалення якобінської диктатури. Термідоріанський режим. Італійський та єгипетський походи Бонапарта. Війна проти другої коаліції.

Тема 2. Франція в роки Консульства і Першої імперії.

Встановлення консульства у Франції. Характер і мета наполеонівських воєн. Трафальгар і Аустерліц. Розгром Пруссії. Континентальна блокада. Тільзітський мир. Вторгнення французьких військ в Іспанію та Португалію. Війни з Австрією. Поразка наполеонівської армії в Росії. Розгром армії Наполеона. Падіння Першої імперії у Франції. Віденський конгрес. Священний союз.

Тема 3. Соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток країн Європи з 1815 по 1847 рр.

Внутрішня та зовнішня політика Англії (1815-1847 рр.). Внутрішня та зовнішня політика Франції (1815-1847 рр.). Політична роздробленість Німеччини та Італії. Посилення Пруссії. Національна політика в Австрійській імперії.

Тема 4. Революції 1848-1849 рр. в Європі.

Революція у Франції і Друга республіка. Бонапартистський переворот 1851 р. та встановлення Другої імперії. Революція в Німеччині. Особливості революції в Італії. Проголошення республіки. Революція в Австрії. Народне представництво. Революція в Угорщині. Проголошення незалежності.

Кредит 2. Країни Європи та Америки у XIX ст.

Тема 1. Країни Європи в 50-60-ті рр. XIX ст. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.

Соціально-економічний та політичний розвиток Англії та Франція в 50-60-ті рр. XIX ст. Об'єднання Італії. Об'єднання Німеччини. Особливості розвитку Австрійської імперії. Робітничий та соціалістичний рух в країнах Європи.

Причини франко-прусської війни. Робота дипломатичної служби Бісмарка. Перебіг воєнних дій 1870-1871 рр. Зміна характеру війни для воюючих країн. Проголошення Третьої республіки. Перетворення суспільного життя. Паризька Комуна та її поразка. Уряд Національної оборони. Закінчення та наслідки війни.

Тема 2. США у першій половині XIX ст. Громадянська війна.

Розвиток США в першій половині XIX ст. Основні риси соціально-економічного розвитку. Рабство на Півдні. Складання двопартійної системи. Територіальна експансія. А. Лінкольн і утворення Конфедерації південних штатів. Початок громадянської війни. Періодизація війни 1861-1865 рр. Реконструкція Півдня. Завершення громадянської війни.

Кредит 3. Країни Європи та Америки наприкінці XIX - на початку XX ст.

Тема 1. Завершення формування індустріального суспільства.

Німеччина в 1871-1914 рр. Створення Німецької імперії. Конституція 1871 р. Економічна і соціальна політика Бісмарка. Готська програма соціал-демократії. Вільгельм II. Перехід Німеччини до «світової політики».

Англія в 1870-1914 рр. Економічний розвиток. Втрата промислової та торговельної першості. Особливості розвитку робітничого руху в Англії. Реформи Д. Ллойд-Джорджа. Колоніальна політика держави. Підготовка до війни.

Третя республіка у Франції. Особливості економічного розвитку. Конституція Третьої республіки. Внутрішня та зовнішня політика.

США в 1877-1914 рр. Антимонопольне законодавство. Закон Шермана. «Справедливий курс» Т. Рузвельта. «Нова демократія» В. Вільсона. Зовнішня політика.

Кредит 4. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни.

Тема 1. Міжнародні відносини наприкінці XIX – на початку XX ст.
Перша світова війна (1914-1918 рр.).

Союз трьох імператорів. Ускладення міжнародної обстановки останньої третини XIX ст. Створення Троїстого союзу. Посилення англо-німецьких протиріч. Міжнародні кризи і конфлікти початку XX ст. Балкани. Гонка озброєнь. Утворення Антанти.

Причини і початок Першої світової війни. План «Шліффена». «Бліцкриг». Стратегічні плани противників. Липнева криза 1914 року. Вступ у війну великих держав. Бойові дії 1914 р. Розгортання масштабів війни. Бойові дії 1915-1916 рр. Бойові дії на морі. Підводна війна. Внутрішнє становище воюючих країн. Антивоєнні виступи. Вступ у війну США. Підсумки та наслідки Першої світової війни.

IV. ТЕМАТИКА ТА КОРОТКИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ

(для дистанційної форми навчання)

Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Країни Європи наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.		
1	Тема 1. Французька революція кінця XVIII ст.	2
2	Тема 2. Франція в роки Консульства і Першої імперії.	2
3	Тема 3. Соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток країн Європи з 1815 по 1847 рр.	2
4	Тема 4. Революції 1848-1849 рр.	2
Кредит 6. Країни Європи та Америки у XIX ст.		
5	Тема 5. Країни Європи в 50-60-ті рр. XIX ст. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.	2
6	Тема 6. США у першій половині XIX ст. Громадянська війна.	2
Кредит 7. Країни Європи та Америки наприкінці XIX - на початку XX ст.		
7	Тема 7. Завершення формування індустріального суспільства.	2
Кредит 8. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни		
8	Тема 8. Міжнародні відносини наприкінці XIX – на початку XX ст. Перша світова війна (1914-1918 рр.).	2
	Усього:	16

Лекція 1. Французька революції кінця XVIII ст.

План

1. Причини та передумови революції.
2. Початок революції. Встановлення конституційної монархії.
3. Повалення монархії та встановлення республіки.

4. Якобінська диктатура.
5. Термідоріанський режим. Директорія.
6. Наслідки та підсумки революції.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
2. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
3. Дейвіс Н. Європа. Історія [пер. з англ.. П Тарашук– К.: Основи, 2001.
4. Документы по истории Великой Французской революции: В 2 т. / Под ред. А. В. Адо. Москва, 1990–1992.
5. Минье Ф. История Французской революции с 1789 по 1814 гг. / Пер. с фр. Москва, 2006.
6. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. I.
7. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред.. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
8. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
9. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.
10. Панкова Є.В. Історія Європи. – К., 2007.

Короткий зміст.

Початок другого періоду Нового часу в історичній літературі пов'язують із Великою французькою революцією кінця XVIII ст., яка зруйнувала феодально-абсолютистські перепони на шляху розвитку приватного капіталістичного підприємництва, усунула різниці між станами в суспільстві і зробила всіх французів рівноправними громадянами своєї

країни. Французька революція встановила республіканський лад, проголосила священними і невід'ємними права людини – право на свободу, на безпеку, на опір гнобленню, а також право на власність. Революція круто змінила напрям історичного розвитку Франції і всього західного світу. Вона стала поворотним пунктом і в європейській історії.

Велика французька революція – це подія світової історії, яка поклала кінець феодальній епосі не тільки у Франції, а й у всій Європі. Цю революцію зазвичай називають буржуазною. Дійсно, в ній було багато буржуазного: знищення феодального політико-правового устрою, який не допускав буржуазію до влади, звільнення власності, промисловості, торгівлі від надмірного опікування феодальної держави. Але її значення є набагато ширшим і глибшим. Французька революція XVIII ст. (1789-1799) була наслідком кризи французького абсолютизму (пояснюється його слабкістю). Абсолютизм став гальмом розвитку торгівлі і промисловості, сільського господарства: Королівська влада, дворянство і духовенство чинили опір будь-яким реформам.

Становлення абсолютизму у Франції розпочалося ще при Людовикові XI у XV ст. (1423-1483 роки). З цього часу і до правління Людовика XVI (1754- 1793 роки) у Франції сталися значні зміни. Збільшилися міста, активізувалася торгівля, розвивалася промисловість. Чисельність населення сягла 28 млн чоловік. Самі королі мало турбувалися державними справами. При Людовикові XIII (1601-1643 роки), країною правив енергійний кардинал Ришельє, який сприяв зміцненню абсолютизму. Політику Ришельє при Людовіку XIV продовжив кардинал Мазаріні. При Людовикові XV країна фактично управлялася фаворитками короля - маркізою Помпадур і графінею Дюбаррі, а при Людовикові XVI - його дружиною Марією Антуанеттою (дочкою австрійського імператора). Розкішне марнотратне життя двору розорювало країну. В Семилітній війні (1756-1763 роки) Франція зазнала поразки, втративши Канаду. У 1786 році уряд Людовика XVI уклав в

інтересах аристократів торговельну угоду з Англією, поставивши під удар французьку промисловість.

У XVIII ст. Франція залишалась абсолютною монархією (необмежена влада короля). Король міг запроваджувати і збирати будь-які податки, видавати і скасовувати закони, оголошувати війну та укладати мир, вирішувати всі адміністративні й судові справи. Вважалося, що влада короля – від Бога, тому його воля – закон, а вищий обов'язок всіх підданих – виконувати волю монарха. Французьке суспільство поділялось на три стани: 1) духовництво (налічував близько 130 тис. осіб); 2) дворянство (близько 300-400 тис. чол.); 3) все інше населення близько 26 млн чол. (селяни, підприємці, ремісники, дрібні торгівці, робітники та ін.). Панівне становище в суспільстві належало представникам першого і другого станів – дворянству і духовенству. Вищий прошарок духовенства (архієпископи, єпископи) зазвичай формувався з родовитих дворян. В руках дворянства знаходилась верхівка державного апарату, всі органи державного управління, армія і церква. Духівництво і дворянство майже не платили податків і мали можливість впливати на короля, влада якого саме і спиралась на ці два стани. Представники третього стану були однаково політично безправні й залежали від перших двох станів і підпорядковувались їм.

Наприкінці XVIII ст. у Франції стрімко зростали міста, виникали нові мануфактури і торговельні компанії. З банкірів, підприємців, торгівців, власників мануфактур, купців та заможних селян сформувалася нова соціальна верства – буржуазія, що стала економічно могутнім класом. Головну частину податків в країні сплачували селяни і буржуазія, абсолютизм існував за їхній рахунок, привласнюючи собі значну частину результатів праці третього стану. Тож, офіційно буржуазія належала разом з селянами і міщанами до непривілейованого третього стану і не мала можливості впливати на владу й політику держави.

Економічне становище країни в цей час було дуже складним: з 750 млн. ліврів доходу в казну надходило лише 250 млн. Державний борг країни сягав

4,5 млрд. ліврів. 80% населення країни складали селяни (близько 22 осіб), які під непосильним тягарем податків вели зубожіле існування. Селяни, хоча і були особисто вільними й за документами вважались «власниками» землі, землю орендували у сеньйорів (дворян), тому платили податки в казну, феодалу, церкві та ще й виконували повинності (ремонт доріг, мостів, перевозка фуражу тощо).

Економічний розвиток країни стримували залишки феодалізму. В країні був вузький внутрішній ринок, різна система мір і ваги, митні перепони. 1775р. був неврожайним, що призвело до бунтів серед селянства.

Потрібно зауважити, що причини революції поступово визрівали впродовж правління короля Людовіка XVI Бурбона (1774—1792).

Причинами революції були:

- глибокі суперечності між пануючими привілейованими станами - дворянством і духовенством (1 % населення) і третім станом (торговці та промисловці, селянство, робітники мануфактур, міська біднота - 99 % населення). Інтереси третього стану не в усьому збігалися, але всі вони були однаково політично безправні та прагнули змінити існуючий порядок.

- система громадянської нерівності та станових привілеїв, якими користувалися дворянство і духовенство. Так, останні звільнялися від сплати основних податків, могли обіймати найвищі посади в адміністрації, судах, армії.

Опозиція Старому режимові формувалася під впливом ідей Просвітництва, Американської революції 1775—1783: ідей свободи та рівності

Безпосереднім приводом для революції були економічні проблеми, викликані фінансовою, торговельно-промисловою та сільськогосподарською кризами 1786—1788, неврожаєм і як наслідок - дорожнечою продуктів харчування. Це спричинило державне банкрутство. На початку 1787р. король зібрав збори нотаблів (велике дворянство і духовництво, принци, герцоги,

графи, маршали) з метою перекласти частину податків на них. Ця спроба стала невдалою, дворянство виявило непокору.

Щоб знайти вихід зі скрутного становища, Людовік XVI Бурбон змушений 5 травня 1789 скликати у Версалі Генеральні штати (вищий орган станового представництва у Франції). Збори представників трьох станів, які не збиралися впродовж 175 років. Генеральні штати відразу почали вимагати голосування за кількістю голосів, а не за станами. Депутати третього стану, обрані в Генеральні штати, і деякі представники від перших двох станів проголосили себе Національними зборами 17 червня 1789, а 9 липня Національні збори проголосили себе Установчими зборами (підкреслюючи тим самим свою рішучість встановити в країні новий суспільний лад і поставивши за мету вироблення Конституції). Король відмовився визнати цей акт. Спроба короля розігнати збори спричинила народне повстання. У Версаль і Париж стягувалися вірні королю війська. Парижани стихійно піднімалися на боротьбу.

Потрібно сказати, що під час Революції розстановка політичних сил змінювалася, у відповідності до цього можна виділити етапи революції. У перебігу революції 1789—1794 рр. традиційно виділяють три основні етапи: 1) встановлення конституційної монархії, 2) жирондистська республіка та 3) яacobінська диктатура.

I. 14 липня 1789р. – 10 серпня 1792р. – панування конституційного-монархічної буржуазії.

II. 10 серпня 1792р. – 31 травня-2 червня 1793р. – республіканський період. Боротьба між “Горою” і “Жирондою”.

III. 2 червня 1793р. – 27 липня 1794р. – Яcobінська диктатура.

Можна додати і 4-й етап:

IV. 9 термідора II року республіки (27.07.1794р.) – 18 брюмера (9 листопада 1799р.) – Термідоріанський режим. Кінець революції.

Деякі з істориків подовжують революцію до 1804 року, коли у Франції було встановлено Першу імперію.

Штурм парижанами 14 липня 1789 р. фортеці-в'язниці Бастилії став початком революції, що охопила всю країну. За два тижні старий порядок був знищений по всій країні. Королівська влада змінилася революційно-буржуазної адміністрацією, почала формуватися Національна гвардія (Збройні сили революції), командувачем якої став Лафайєт.

Установчі збори з 4 по 11 серпня 1789 р. виробили низку декретів: згідно з якими скасовувалися станові переваги, феодалські права, звільнялись селяни, церковна десятина і проголошувалася рівність усіх перед законом у сплаті державних податків.

26 серпня 1789 р. Установчі збори прийняли Декларацію прав людини і громадянина, 17 статей якої проголошували особисту свободу, рівність у правах та перед законом, право людини на безпеку й опір пригнобленню, свобода слова, друку і совісті, право приватної власності, було оприлюднено декрет, що оголошує усе церковне майно національним.

Установчі збори протягом 1789-1791 рр. затвердили:

- новий адміністративний поділ королівства на 83 департаменти,
- скасували всі титули дворянства і духовництва, спадкоємність дворянських титулів;
- феодалські повинності,
- відмінили поділ суспільства на стани, станові привілеї;
- церква взята під контроль держави;
- скасовувалося цехове виробництво;
- ліквідувалися внутрішні мита.
- проголосили свободу підприємництва.

З розвитком революційних подій у Парижі виникають і починають відігравати дедалі більшу роль політичні клуби. Остаточно оформилися три основні політичні угруповання: фельяни, жирондисти, якобінці.

Радикалізація революції стимулювала появу таких політичних клубів:

- поміркованих фельянів,
- радикальних кордельєрів;

- якобінців.

В цей період роялісти намагаються домовитись з монархами Європи про інтервенцію. Роялісти намагаються врятувати короля і відновити законний, на їх думку, лад. Починається підготовка до втечі короля з родиною за кордон. 21 червня 1791р. король і королева зробили спробу втекти, проте були затримані недалеко від Бельгійського кордону (м. Варенн). Спроба Людовіка XVI нелегально емігрувати з країни спровокувала нову кризу і зростання республіканських настроїв. 17 липня 1791 року у Парижі на Марсовому полі зібрався величезний натовп людей, по яким відкрила вогонь гардія. Ці події спричинили розкол третього стану. 3 вересня 1791 прийнято Конституцію (підписав король), яка обмежувала монархію повноваженнями Законодавчих зборів.

1791 р. розпочали роботу Законодавчі збори, обрані відповідно до Конституції. Праву частину Законодавчих зборів становили фельяни - великі фінансисти, торговці, землевласники, промисловці, які були заінтересовані у збереженні монархії та Конституції 1791 р., ліву частину складали депутати, пов'язані з якобінцями. Прихильники конституційної монархії вважали, що з прийняттям Конституції 1791 року, революція закінчилась і потрібно законодавчо закріпити компроміс із династією Бурбонів. Якобінці і кордельєри вимагали продовження революції. Незабаром депутати поділилися на два угруповання: жирондистів (центристи, представники більш радикальної торгово-промислової середньої буржуазії (найвідоміші депутати цієї течії були обрані в департаменті Жиронда, їх представляли купці, промисловці і нові землевласники)) і Гору (якобінців, які становили блок середньої та дрібної буржуазії, селянства і плебейства). Все більше відособлювалась група монтаньєрів, (істинних) якобінців (Дантон, Робесп'єр, Марат), які користувалися широкою підтримкою низів Парижа - менш впливовий табір, який називали так за місця, які депутати займали у Законодавчих зборах—верхні лавки (Гора). Монтаньєри критикували жирондистів за те, що вони недостатньо рахувалися з «інтересами народу» та

вимагали негайних змін у суспільстві. Найчисленнішою групою Законодавчих зборів були депутати, що називали себе незалежними (поміrkовані, обережні та виступали за вирішення проблем у відповідності до Конституції; їх називали «болотом»). Незалежні намагалися примирити монархістів та революціонерів. Король взяв курс на повернення собі влади.

Револуція у Франції викликала занепокоєння й ненависть монархів і дворянства європейських держав. У 1792 р. вони уклали воєнний союз, започаткувавши першу антифранцузьку коаліцію. Для Франції гостро постало питання війни. Король і двір прагнули війни, вважаючи, що в разі поразки в ній, з революцією буде покінчено, а королівська влада відновлена. Фельяни побоювались війни, вважаючи, що вона знищить конституційну монархію. Жирондисти, також виступали за війну. Робесп'єр проголошував необхідність покінчити із «внутрішніми ворогами», а потім братися за «зовнішніх».

Початок війни був невдалим для Франції (вона 20 квітня 1792 р. оголосила війну Австрії): стара армія була дезорганізована, багато офіцерів емігрували, не вистачало зброї. У війну вступила Пруссія. До Парижа з усіх регіонів Франції вирушили загони революціонерів. Нездатність Законодавчих зборів і уряду остаточно піти на розрив із королівською владою та очолити оборону країни 1792 р. призвела до повстання, що його очолила Комуна Парижа, створена з паризьких секцій якобінців (48 секцій Комуни Парижа, створені в 1790 році). Вони виступали за продовження революції, проголосивши себе революційною повстанською Комуною Парижа. Паризька комуна стала в цей період паризького органом міського самоврядування, а в 1793-1794 рр.. була важливим органом революційної влади. Її очолювали П.Г. Шометт (1763-1794), Ж.Р. Ебер (1757-1794) та ін. Комуна закрила багато монархічні газети. Нею були заарештовані колишні міністри, скасований майновий ценз, усі чоловіки, які досягли 21 року, отримали виборчі права. Головною організуючою силою у боротьбі за батьківщину стали якобінці Марат, Робесп'єр, Дантон.

Під керівництвом Комуни натовпу парижан почали готуватися до штурму палацу Тюїльрі, в якому перебував король. Не чекаючи штурму, король разом з родиною залишив палац і прийшов в Законодавчі збори. Народ оточив і захопив палац Тюїльрі 10 серпня 1792 р. Комуна наполягала на арешті короля. Законодавчі збори змушені були усунути короля від влади і відправити його до в'язниці. Міністрів короля було звільнено, створено Тимчасовий виконавчий комітет. 11 серпня 1792 у Франції була фактично ліквідовано монархія. Для суду над «злочинцями 10 Серпня» (прихильниками короля) Законодавчі збори заснували Надзвичайний трибунал та споруджено гільйотину. В цей період революція втрачає багатьох союзників і прибічників через перші акти масового терору та некерованого самосуду початку вересня, що чинили санкюлоти («вересневі вбивства»).

Якобінці виражали інтереси революційно-демократичної буржуазії, яка виступала в союзі з селянством і низи. Монтаньри твердили, що захищають санкюлотів, вимагали посилення терору і продовження революції. Політичне угруповання, що в ході революції послідовно виражало інтереси радикально налаштованих революціонерів та твердило, що захищає незаможніх, називали «скажені».

Тож, у Конвенті жирондисти вели боротьбу з якобінцями. Жирондисти хотіли загальмувати революцію, а якобінці вимагали подальшого її поглиблення. Одним із найгостріших питань у цих дискусіях було питання про покарання Людовіка XVI. Король був переданий до суду Конвенту, який визнав його винним у зраді. Французький король був страчений 21 січня 1793 р., в жовтні 1793 страчена королева Марія-Антуанетта. Після страти короля були втрачені всі можливості для компромісу між різними політичними силами в країні. Влада в республіці дісталась жирондистам, що намагались утримати революцію в межах законності але не змогли приборкати радикальних монтаньярів та обрали неправильну позицію щодо Паризької комуни.

Страта короля схвилювала Францію, де на протязі віків існував культ королівської влади. У провінції Вандея з новою силою спалахнуло повстання монархічно налаштованих селян. Війна зруйнувала традиційні внутрішні і зовнішні економічні зв'язки, спричинила різке погіршення економічного становища республіки. Весною 1793 року в країні загострилось продовольче питання. На початку березня 1793 р. французькі війська зазнали поразки в Бельгії. У квітні війну знову було перенесено на територію Франції.

Страта Людовіка XVI послужила приводом для розширення антифранцузької коаліції, до якої увійшли і Англія Іспанія. Невдачі на зовнішньому фронті, поглиблення економічної скрути всередині країни, зростання податків все це похитнуло позиції жирондистів. У країні посилювалися заворушення, почалися погроми, вбивства, а 31 травня - 20 червня 1793 відбулося народне повстання, під керівництвом монтаньєрів, кордельєрів та Комуни, що об'єдналися проти Жиронди. Утворюється Революційний комітет Паризького департаменту (два погляди на ситуацію). Керівну роль у Конвенті мають монтаньєри і якобінці. 24 червня 1793 Конвент прийняв нову Конституцію, яка, відповідно до ідей Ж.-Ж.Руссо, проголосила абсолютний суверенітет народу Франція оголошувалась єдиною і нероздільною Республікою; закріплювалися верховенство народу, рівність людей у правах, широкі демократичні свободи. Скасовувався майновий ценз при участі у виборах до державних органів; усі чоловіки, які досягли 21 року, отримали виборчі права. Засуджувалися завойовницькі війни. Ця конституція була найдемократичнішою з усіх французьких конституцій, однак її введення було відстрочено до кращих часів. Державний механізм мав працювати на основі надзвичайних декретів, законів, наказів, розпоряджень та вказівок.

У липні 1793 влада перейшла до рук радикально налаштованих верств буржуазії, яка спиралася на основну частина міського населення і селянство. В цей момент народні низи мали найбільший вплив на владу. Для порятунку революції якобінці вважали за необхідне введення надзвичайного режиму - у країні оформилася якобінська диктатура. Положення нового уряду було

важким. Вирувала війна. У більшості департаментів Франції, особливо Вандеї, ішли заколоти. 14 липня 1793 року дворянкою Шарлоттою Корде був убитий один із лідерів монтаньярів Марат, що вплинуло на хід подальших політичних подій.

Неодмінною умовою якобінці визнавали централізацію державної влади. Конвент залишився законодавчим і виконавчим вищим органом. У його підпорядкуванні знаходився уряд з 12 осіб - Комітет громадського порятунку на чолі з Робеспером, який швидко став фактично диктатором. Був укріплений Комітет громадської безпеки Конвенту для боротьби з контрреволюцією, активізувалися революційні трибунали. Революційний трибунал здійснював терор проти "ворогів народу". В загальнодержавному масштабі була узаконена жахлива система фізичного знищення людей. Терор, зрештою, увінчався великою чисткою його ініціаторів — якобінців.

Комітет намагався вирішити аграрне питання, задовольнивши інтереси селян. В соціально-економічній сфері виконувався закон про загальнообов'язковий «максимум цін», запроваджувався максимум заробітної плати (зменшувалась). Було заборонено коаліції (профспілки) і страйки робітників.

У жовтні 1793 Конвент запровадив революційний календар. Початком нової ери оголошувалося 22 вересня 1792 - перший день існування Республіки. Місяць поділявся на 3 декади, місяці отримали назву за характерною для них погодою, рослинністю, плодів або сільськогосподарських робіт. Недільні дні скасовувалися. Замість католицьких свят вводилися свята революційні.

Навесні 1794 року терор ведеться проти різних політичних угруповань, що протистоять робесп'єрівцям і набуває тотального характеру. Робесп'єр проводить у Конвенті новий «Закон про посилення терору». Країна і весь народ втомилися від жаху якобінського терору, і все його супротивники об'єдналися у єдиний блок. У надрах Конвенту дозрів змову проти Робеспера та його прихильників.

9 термідора (27 липня) 1794 змовникам Ж. Фуше (1759-1820), Ж.Л. Тальєну (1767-1820), П. Баррас (1755-1829) вдалося зробити переворот, на засіданні Конвенту звинуватити Робесп'єра в узурпації влади та тиранії, заарештувати його, скинути революційний уряд. 10 термідора (28 липня) Робесп'єр, Сен-Жюст, Кутон та їх найближчі сподвижники (22 чол.) були гільотіровані. Наступного дня було страчено 71 чол., головним чином це бцли члени Паризької Комуни. Змовники, що отримали назву термідоріанців, використовували тепер терор на свій розсуд. Вони звільнили з ув'язнення своїх прихильників і посадили до в'язниці прихильників Робесп'єра. Паризька комуна була скасована.

Повалення 27 липня (9 термідора) 1794 диктатури якобінців привело до влади термідоріанців. Скасовано було повноваження Комітету громадського порятунку, Комітету загальної безпеки і Революційного трибуналу. Якобінський клуб було розгромлено.

Директорія (1794–1799) - час правління якої називають Термідоріанським режимом (назва походить від назви місяця липня за революційним календарем – термідора). Директорія - керівний орган правління державою (уряд) в останній період Великої французької революції; також устрій та період в історії Франції. За часів Директорії (складалася з 5 осіб) і щорічно оновлювалася на одну п'яту свого складу. У Директорію першого складу увійшли Л. М. Ла Ревельєр-Лепо, Ж. Ф. Ребель, Ф. Л. О. Летурнер, П. Баррас, Л. Н. Карно. Головну роль у ній відігравали П. Баррас та Л. Карно.

22 серпня 1795 р. була прийнята нова Конституція, що закріплювала всі антифеодальні завоювання революції. В цих умовах активізувалися роялісти, виношуючи плани розгону Конвенту. Заколот планувався на жовтень 1795 р. В ситуацію втрутився Бонапарт, за допомогою якого заколот придушили. Бонапарт повернув собі популярність.

Однак війна з Австрією і Англією тривала. У квітні 1796 р. почався італійський похід генерала Наполеона Бонапарта. За шість днів він розгромив

сардинську та австрійську армії. У жовтні 1797 р. Австрія і Франція підписали Кампоформійський договір, за яким Франція отримувала лівий берег Рейну (понад 60 тис. кв. км з 3,5 млн жителями), Бельгію, Іонічні острови і фактично всю Італію.

Намагаючись підірвати колоніальну могутність Англії, Директорія вирішила надіслати експедицію в Індію, але для початку захопити Єгипет як шлях в Індію, що пролягав через арабські країни. Очолив експедицію Наполеон Бонапарт, який отримав право бути головнокомандувачем у війні з Англією. Найголовнішим його завданням було здобути перевагу над англійцями в Середземному морі. У 1798 р. його війська захопили о. Мальту і флотилія у 232 кораблі підійшла до Александрії в Єгипті.

Активна завойовницька політика Франції зумовила створення у 1798 р. другої антифранцузької коаліції, до якої ввійшли Англія, Австрія, Росія, Туреччина, Неаполітанське королівство. Мета коаліції : змусити Францію повернутися в попередні кордони і тим самим відновити в Європі мир і рівновагу. Головні події розгорталися в Італії та Швейцарії. У Швейцарії австрійська армія ерцгерцога Карла завдала поразки французам під Остерахом і Цюрихом. У березні 1799 р. австрійська армія знову вторглася до Північної Італії. Долю цієї кампанії вирішив російський полководець О. Суворов, який розгромив французькі армії поодиночі поблизу Треббії і Нові, а у 1799 р. повністю витіснили окупантів з Італії. Російська ескадра адмірала Ф. Ушакова звільнила Іонійські острови. Врятував Директорію австрійський наказ Суворову: через Швейцарію вирушити до Південної Німеччини. Російський імператор Павло I обурився віроломством Австрії, відкликав війська і Росія вийшла із складу коаліції.

Воєнні невдачі і небезпека зовнішнього вторгнення, а також політика Директорії стурбували заможні прошарки Франції. Роялістські повстання, відсутність належного закономірного порядку (розбій та грабежі) переконували більшість населення у необхідності встановлення твердої влади. З генералів найбільш прийнятною кандидатурою в диктатори виявився Бонапарт.

Дізнавшись із газет, що відбувається у Франції, він залишив напризволяще рештки своїх військ у Єгипті та повернувся до Парижа.

18 брюмера (9 листопада) 1799 р. Бонапарт з гренадерами з'явився на засіданні Ради п'ятисот у Сен-Клу, де головував його брат Люс'єн. Під багнетами гренадерів члени Ради п'ятисот та Ради старійшин змушені були прийняти декрет про передання влади трьом консулам, першим з яких став Наполеон Бонапарт. Переворот 18 брюмера завершив французьку революцію. 10 листопада «законним» чином було ліквідовано режим Директорії, встановлений новий державний порядок Консульство, що проіснувало з 1799 до 1804. Н. Бонапарт сприймався як державний діяч, спроможний зміцнити державу. Консульство Бонапарта і оголошення про створення на основі Консульства імперії французи сприйняли досить спокійно, бо сподівались на стабільність нової державної влади – імперії.

Отже, Велика французька революція кінця XVIII ст. знищила феодально-абсолютистський лад у Франції та встановила республіку. Буржуазія, яка здобула владу, розв'язала терор проти монархістів і народних мас, невдоволених своїм становищем, здійснювала агресивну зовнішню політику. Нетерпимість до внутрішніх противників, загарбницькі війни проти сусідів призвели до нестабільності центральної влади і відкрили шлях до встановлення диктатури Наполеона.

Лекція 2. Франція в роки Консульства і Першої імперії.

План

1. Консульство та імперія. Кодекси Наполеона. Конкордат.
2. Соціально-економічний розвиток Франції в роки Консульства та Першої імперії.
3. Наполеонівські війни, їх мета і характер.
4. Поразка наполеонівської армії в Росії. Розгром армії Наполеона.
5. Крах Першої імперії. Перша реставрація Бурбонів.
6. Віденський конгрес та його рішення.

Література:

1. Ададуров В. «Наполеоніда» на сході Європи: уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних окраїн Російської імперії на початку XIX століття. Львів, 2007.
2. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
4. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
5. Иванов А. Ю. Повседневная жизнь французов при Наполеоне / Пер. с фр. Москва, 2006.
6. Манфред А.З. Наполеон Бонапарт. - М.: Мысль, 1989.
7. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. I.
8. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред.. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
9. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
10. Ревекін А.В. Французские династии: Бурбоны, Орлеаны, Бонапарты // Новая и новейшая история. 1992. - № 4.

Короткий зміст.

Переворот 9 листопада 1799 р. привів до встановлення у Франції військової диктатури, що орієнтувалася на інтереси нової французької буржуазії і пов'язаного з нею командного складу республіканської армії. У диктатурі правлячі кола країни вбачали захист як від спроб реставрації монархії, так і від демократичних прагнень народних мас. Захопивши владу, Бонапарт силою закріпив вигідні підприємницьким колам перетворення часів

революції та скасував усі демократичні інститути та революційні завоювання. Він не зазіхав на основні здобутки революції: знищення феодальних відносин, перерозподіл земельної власності та зміну її характеру, а лише жорстко упорядкував новий лад і вжив заходів для його подальшого стабільного розвитку.

Перший консул зосередив у своїх руках командування армією, призначення на вищі військові й цивільні посади, керівництво внутрішньою і зовнішньою політикою. Законодавча влада навмисно розподілялася між Державною радою, Трибунатом і Законодавчим корпусом, що дозволяло першому консулові контролювати їх діяльність. Місцеве самоврядування було остаточно знищено, у департаментах порядкували ставленики першого консула - префекти, а мери міст і сільських громад призначались як чиновники.

Бонапарт встановив жорсткий поліцейський режим. Було закрито 60 газет із 73-х, а решту поставлено під суворий контроль держави, запроваджувалася цензура. У пресі було заборонено навіть згадувати про революцію. Міністром поліції було призначено Фуше, який охопив усю країну системою поліцейського нагляду. Колишні революціонери, ідейні нащадки якобінців, переслідувались і висилались у колонії Франції.

Одним з найважливіших засобів зміцнення своєї влади Бонапарт вважав релігію. У 1801 р. він уклав договір із папою Пієм VII, за яким католицизм проголошувалося «релігією більшості французів». Натомість папа визнавав нових власників розпроданих церковних земель і право французького уряду призначати вище католицьке духовництво країни.

У 1802 р. повноваження Бонапарта як першого консула стали пожиттєвими, він здобув право затверджувати мирні договори і призначати собі наступника. Тоді ж було створено Консульську гвардію (в майбутньому - знамениту Стару гвардію Наполеона) і засновано нову державну відзнаку - орден Почесного легіону. Зміцнивши свою владу, в 1804 р. Бонапарт домігся проголошення себе імператором.

Проте це не означало повернення до монархії XVIIIст. Згідно з рішенням Сенату, перший консул консул республіки проголошувався імператором французів, тобто ставав позитивним монархом держави нібито за бажанням і згодою всієї французької нації. Це був початок становлення нової в історії Європи, вже не дворянської, а буржуазної, монархії.

Та поступово у Франції зникали останні залишки республіканізму. Термін "республіка" зникає із вжитку, скасовується революційний і відновлюється григоріанський календар, залежні від Франції республіки перетворюються на королівства. У 1808 р. було створено "імперське дворянство", вище військове командування та иновництво Франції здобуло гучні дворянські титули.

Значну увагу імператор Наполеон I приділяв упорядкуванню старих і розробці нових норм права, що закріплювали буржуазні перетворення в країні та зміцнювали режим його особистої влади. У Франції було розроблено нові Торговельний, Карний і Цивільний кодекси. Останній, що набув чинності в 1807 р., мав особливо важливе значення, він згодом дістав назву Кодекс Наполеона. Цей збірник законів остаточно ліквідував становий поділ суспільства та дворянські привілеї, стверджував принцип громадянського рівноправ'я, стояв на сторожі приватної власності і законодавчо закріплював свободу буржуазного підприємництва.

Захопивши владу, Бонапарт негайно відновив воєнні дії проти сил антифранцузької коаліції. Вдало скориставшись незгодами між союзниками і виходом з війни Росії, він вдруге вступає в Північну Італію і в 1800 р. завдає австрійцям нищівної поразки під Маренго. За Люневільським миром 1801 р. австрійці були знову змушені визнати загарбання французів у Бельгії, Німеччині та Італії, а в 1802 р. мир підписала й Англія. Остання зобов'язувалася залишити захоплені Єгипет і Мальту, а французи - не порушувати кордони в Європі.

Проте обидві сторони розглядали цей мир як тимчасову угоду. Англійці продовжували утримувати Мальту, а Франція здійснювала нові загарбання. Приводом для відновлення воєнних дій став розстріл за наказом Наполеона одного з родичів королівської династії Бурбонів. У 1805 р. утворюється третя антифранцузька коаліція у складі Англії, Австрії, Росії і Неаполітанського королівства.

Вважаючи основним своїм суперником Велику Британію, Наполеон зосередив у Булоні, на березі Ла-Маншу, 130-тисячну армію, яку мали переправити через протоку 2300 плоскодонних суден. Успішній десантній операції заважав лише англійський флот. Незважаючи на кількісну перевагу французів та їхніх союзників - іспанців, адміралу Нельсону вдалося вщент розгромити франко-іспанський флот біля мису Трафальгар (Іспанія) у жовтні 1805 р. І хоча в цій битві знаменитий англійський флотоводець загинув, сподівання Наполеона на можливість висадки десанту в Англії було безнадійно поховано.

Дізнавшись про просування до східних кордонів Франції австрійської і російської армій, Наполеон блискавично переводить свої головні сили за Рейн, змушує капітулювати австрійську армію під Ульмом і невдовзі займає Відень. Вирішальна битва між французькою і об'єднаною австро-російською арміями сталася в Чехії біля селища Аустерліц у грудні 1805 р. Російський імператор Олександр I, всупереч порадам головнокомандувача М. Кутузова, вирішив дати бій за австрійським планом, складеним із значними прорахунками і помилками. У результаті союзники зазнали поразки, Австрія підписала з Францією принизливий мирний договір. Австрійські Габсбурги були змушені відмовитися від верховного суверенітету над німецькими державами і титулу імператорів Священної Римської імперії. З частини німецьких держав було утворено Рейнський союз під протекторатом Франції. Тоді ж французи встановили контроль над Венецією і західним узбережжям Адріатичного моря.

Воєнні дії продовжувала Росія. У 1806 р. вона уклала союзний договір з Пруссією, до якого згодом приєдналися Англія і Швеція. Так утворилася четверта антифранцузька коаліція. Проте вона проіснувала недовго. У жовтні 1806 р. Наполеон і маршал Даву вщент розгромили прусську армію під Ієною і Ауерштедтом, і через тиждень після початку війни коаліція перестала існувати.

У захопленій столиці Пруссії - Берліні - Наполеон підписав декрет про континентальну блокаду, заборонивши всім союзним і залежним від Франції державам торгувати з Англією. Втративши надію на вторгнення в Англію, Наполеон вирішив «задушити» її економічно, заклавши для неї європейські ринки.

Оголошення континентальної блокади надавало війні загальноєвропейського характеру. До економічних санкцій проти Англії мусили приєднатися усі європейські країни - без них блокада втрачала сенс. Наполеон наказав конфісковувати нейтральні кораблі, що заходили в порти Англії та її колоній. До аналогічних заходів вдався і британський уряд.

Тим часом у Східній Пруссії продовжувалися воєнні дії. Витримавши натиск французів під Прейсиш-Ейлау, російська армія в 1807 р. зазнала поразки під Фрідландом. За Тільзитським миром 1807 р. Росія визнавала всі завоювання Наполеона та змушена була приєднатися до континентальної блокади. На Пруссію Наполеон наклав величезну контрибуцію і значно скоротив її територію. На віднятих у Пруссії польських землях утворювалося герцогство Варшавське, що згодом стане плацдармом для нападу на Росію.

Однією з країн, що відмовилася приєднатися до континентальної блокади, була Португалія. Спроба Наполеона силою змусити цю державу підкоритися своїй волі успіху не мала - на її боці виступила Англія, і вторгнення французів було відбито. Наполеон рушив на Іспанію, позбавив престолу іспанських Бурбонів і передав його своєму брату Жозефу. Проте на боротьбу проти французьких загарбників піднявся весь іспанський народ. По всій країні палав вогонь партизанської війни - герильї. Французи так і не

спромоглися повністю підкорити волелюбну Іспанію і змушені були постійно тримати там 250-тисячну армію.

Труднощами французів в Іспанії скористався австрійський уряд, що прагнув реваншу за програні раніше війни. У 1809 р. Австрія і Англія сформували п'яту антифранцузьку коаліцію. Цього разу, охоплені патріотичним піднесенням, австрійські війська билися завзято і завдали супернику величезних втрат. Лише з великими труднощами в липні 1809 р. Наполеонові вдалося перемогти австрійську армію біля Ваграма. За Шенбруннським мирним договором Австрія втрачала величезні території та вихід до моря. Як раніше Росія, Австрія також була змушена-приєднатися до континентальної блокади.

У 1808-1811 рр. імперія Наполеона досягла вершини своєї могутності. Та в цей же час намітився й початок її внутрішньої кризи, стала очевидною нездійсненність наполеонівських планів встановлення панування у всій Європі. Війни виснажували сили Франції. Щорічні набори до армії викликали зростаюче невдоволення народу, а високі податки на її утримання -обурення буржуазії. Ставало очевидним, що політика континентальної блокади зазнала провалу. Англійські товари продовжували контрабандно надходити в європейські країни, і навіть сам імператор таємно купував в Англії сукно для своєї армії. Посилювалося невдоволення народів Європи, що потерпали від поборів і постачання солдатів у французьку армію.

Навіть найближче оточення Наполеона - міністр закордонних справ Талейран, міністр поліції Фуше, маршал Мюрат та брати імператора - висловлювали незадоволення безперервними війнами, які заважали правлячим колам Франції спокійно користуватися славою і здобутим багатством. Вони передбачали, що імперія, втягнута в нескінченні війни, рано чи пізно зазнає краху. Англія - найсильніша морська і промислова держава -залишалася недоступною для Наполеона, а величезна Російська імперія відновлювала і зміцнювала свої сили.

У червні 1812 р., зібравши 640-тисячну «Велику армію», Наполеон рушив на Росію. Незважаючи на чисельну перевагу ворога, російські війська, відступаючи, зуміли з'єднатися поблизу Смоленська. Наполеон рвався до Москви, сподіваючись, що захоплення другої російської столиці змусить Олександра I капітулювати.

Призначений головнокомандувачем, видатний полководець М. Кутузов вирішив дати бій на підступах до Москви біля села Бородіно, щоб послабити і зупинити армію Наполеона і водночас зберегти боєздатність російських військ. Бородінська битва, що почалася 7 вересня 1812 р., стала визначною подією воєнної історії. Російські війська змогли утримати поле бою і завдати французам значних втрат. Із 135-тисячної армії французи втратили вбитими і пораненими близько 60 тис. чол., а росіяни із 120-тисячної армії - 40 тис. чол.

Намагаючись зберегти послаблену під Бородіно армію, Кутузов прийняв рішення залишити Москву без бою. Французькі війська зайняли російську столицю. У місті розпочалися грабунки, зайнялися пожежі, що спустошили дві третини міста. Проте очікуваної пропозиції миру Наполеон не здобув. Невдалими були і власні спроби імператора вести переговори з російським царем і Кутузовим. Росіяни отримували нові й нові підкріплення, а французькі війська танули, не маючи можливості здобувати фураж і продовольство.

У жовтні 1812 р. «Велика армія» безславно залишила Москву. Спроба Наполеона пробитися до південних районів країни була невдалою. У битві під Малоярославцем російські війська відкинули французів на розорену ними раніше Смоленську дорогу. Відступаючи під ударами російських частин і партизанських загонів, страждаючи через голод і сувору зиму, французи зазнали великих втрат під час переправи через р. Березину. Із 640 тис, що перейшли влітку кордон Росії, назад у грудні 1812 р. повернулося лише 30 тис. солдатів і офіцерів. Кинувши напризволяще залишки своєї деморалізованої армії, Наполеон з гвардійцями поспішив у Париж побоюючись, що звістка про поразку викличе в столиці повстання.

Поразка Наполеона. Поразка французів у Росії і вступ армії М. Кутузова на територію Пруссії стали сигналом до утворення шостої антифранцузької коаліції. Крім Англії і Росії, до неї увійшли Пруссія, Іспанія, Португалія, Швеція і останньою - Австрія, уряд якої понад усе боявся нового розгрому. Провівши черговий набір до армії, Наполеон чинив відчайдушний опір союзникам на території Німеччини. У жовтні 1813 р. під Лейпцигом відбулася чотириденна «битва народів». У ній проти французької армії (190 тис. чол.) билися війська Росії, Пруссії, Австрії і Швеції (300 тис. чол.). Наполеон був розгромлений і, втративши половину армії та майже всю артилерію, відступив.

У січні 1814 р. союзні війська перетнули кордон Франції. Сподівання Наполеона на суперечки між союзниками і розпад коаліції не справилились. У березні 1814 р. у містечку Шомон головні учасники коаліції - Росія, Англія, Австрія і Пруссія уклали договір про ведення війни до повної перемоги. Спроби імператора зібрати нову армію успіху не мали. Після того як союзники, не зустрівши опору, зайняли Париж, під тиском власного оточення Наполеон у Фонтенбло зрікся престолу. Йому залишили імператорський титул, тисячу гвардійців і в довічну власність о. Ельба біля узбережжя Італії, який і став місцем його заслання.

На вимогу союзників Сенат проголосив королем Франції брата страченого Людовіка XVI, графа Прованського, що вступив на престол під іменем Людовіка XVIII. На реставрації династії Бурбонів особливо наполягали англійці. З Францією було укладено Паризький мир, за яким вона поверталася до кордонів 1792 р. З усіх територіальних приєднань імперії залишили лише Німеччину і Савойю.

Після реставрації Бурбонів 20 тис. офіцерів наполеонівської армії й багато урядовців були позбавлені своїх посад. До Франції масово поверталися дворяни-емігранти, що вимагали повернення родових маєтків і спадкових привілеїв. Оточення короля домагалася відновлення абсолютизму, а церква відкрито засуджувала тих, хто під час революції придбав землі

монастирів. Тривога охопила і селян, яким загрожувала не лише втрата землі, а й поновлення колишніх феодальних повинностей.

Довідавшись про загальне невдоволення в країні, 1 березня 1815 р. на чолі своїх гвардійців Наполеон висадився на півдні Франції і рушив на Париж. Вислані проти імператора війська перейшли на його бік, а Людовік XVIII із сім'єю ледве встиг втекти із столиці. 20 березня Наполеон вступив у Париж. Але, прийшовши до влади вдруге, він не довго тримав її у своїх руках - лише сто днів. Було негайно створено нову, сьому коаліцію в тому ж складі, що й попередня.

Прагнення імператора розбити союзників по частинах не здійснились. 18 червня наполеонівська армія була остаточно розгромлена англо-пруськими військами під містечком Ватерлоо поблизу Брюсселя. Полонений імператор вдруге зрікся престолу, після чого був засланий у Південну Атлантику на острів Св. Єлени, де й помер у 1821 р. Крах наполеонівської імперії в черговий раз засвідчив неспроможність авантюристичних спроб завоювати світове панування і знищити незалежність народів Європи.

Через 19 років після смерті імператора французи отримали право перевезти його рештки на землю Франції. Поховання відбулося 15 грудня 1840 р. Незважаючи на замітку, Наполеона проводжав майже весь Париж. Його залишки, подібно до поховань єгипетських фараонів, замурували в шість домовин, які помістили у великий саркофаг із червоного граніту в паризькому Будинку інвалідів.

Віденський конгрес (вересень 1814 р. — травень 1815 р.) завершив період наполеонівських війн, започаткував нову систему міжнародних відносин в Європі, призвів до створення системи союзів, метою яких була реставрація і підтримка монархічних правлінь. Водночас країни-переможниці намагалися максимально задовольнити власні інтереси за рахунок територіальних надбань і суттєво перекроїти карту Європи.

На початку вересня 1814 р. почалось, як казали сучасники, «переселення всієї Європи» до Відня. На конгрес прибули представники більше 20 європейських країн (усіх, крім Османської імперії) — від великих держав до мікроскопічних князівств у декілька квадратних кілометрів, — ті, хто збирався вирішувати долі народів, і ті, хто чекав цих рішень.

Для монархів і послів, які приїхали до Відня, щодня влаштовувалися бали, спектаклі, полювання, прогулянки. Але конгрес, який «працював» майже рік, для ділових засідань не збирався ні разу.

Усі справи на Віденському конгресі вирішував «комітет чотирьох» із представників країн-переможниць — Англії, Росії, Австрії та Пруссії.

Господар, австрійський імператор Франц, у справи конгресу практично не втручався. Він прагнув тільки одного: взяти реванш за всі поразки й приниження, яких зазнав від Наполеона. Вирішення усіх проблем він поклав на свого канцлера Меттерніха — людину талановиту й енергійну.

Російську делегацію очолював імператор Олександр I, якого Наполеон якось назвав «хитрим візантієм». Його вплив і авторитет були величезними, як величезними були військові сили Росії. На конгресі російський імператор був дуже активним, гнучким, але непохитним, коли йшлося про захист інтересів Росії.

Пруський король Фрідріх-Вільгельм III справами конгресу не переймався, поринувши в гулянки і надавши повну свободу дій своєму канцлерові.

Англійську делегацію очолював лорд Касльрі — міністр закордонних справ. Він вирізнявся холодною ввічливістю, стриманістю, коректністю. Про нього казали, що Касльрі був найбільш європейським з усіх англійських міністрів і зберігав спокій за будь-яких обставин.

Делегацію Франції, яка прибула до Відня незадовго до відкриття конгресу, очолював Шарль-Моріс Талейран, безпринципність і цинізм якого не знали меж. Він служив . якобінцям, і Наполеонові, і Людовіку XVIII, зраджуючи всіх. Один із найвидатніших дипломатів свого часу, майстер

тонкої дипломатичної інтриги, він прибув до Відня, щоб захищати інтереси нової Франції перед обличчям монархів старої Європи. І робив це з великою майстерністю. Він зумів пересварити союзників, у результаті чого Франція, Англія та Австрія об'єдналися проти Росії та Пруссії.

Віденський конгрес зосередив свою увагу на проблемах мирного врегулювання в Європі.

Після тривалих дискусій було вироблено загальні принципи, на яких будувалася нова модель міжнародних відносин:

- створення бар'єру навколо Франції, що у випадку будь-яких ускладнень давав би можливість ізолювати її;
- збереження того балансу сил, що склався в Європі;
- країни — члени антифранцузької коаліції мали отримати компенсацію за участь у боротьбі проти Наполеона;
- основою повоєнного устрою Європи мав стати принцип легітимізму (законності), що означало відновлення кордонів держав та їх політичного устрою станом на 1792 р.

Підсумковий акт Віденського конгресу було підписано у травні 1815 р. Згідно з ним до Росії відійшла частина Польщі з Варшавою, за нею зберігалися приєднані раніше Фінляндія та Бессарабія. До Росії також перейшли українські землі Холмщина та Підляшшя, які були у складі Австрії після третього поділу Польщі. Росія, у свою чергу, повернула Австрії східну частину Галичини — Тернопільський край, що його Наполеон подарував Олександрю 1 у 1809 р. Англія закріпила за собою о. Мальта в Середземному морі, Капську колонію на півдні Африки та острів Цейлон. Частина території Саксонії та Рейнська область переходили до Пруссії. Німецькі держави і деякі володіння Австрії утворювали Німецький союз, до складу якого входило 38 дрібних держав та вільних міст. Керівна роль у ньому належала Австрії. Вона відновила свою владу над Ломбардією та отримала Венецію. Зміцніло Сардинське королівство, до складу якого включили Савойю, Ніццу і територію Генуезької республіки. Відновлювалися Папська область та

Неаполітанське королівство. Бельгію і Голландію було об'єднано в незалежне Нідерландське королівство. З 19 кантонів утворилася Швейцарська конфедерація, яка проголосила вічний нейтралітет. Норвегія об'єдналася зі Швецією. До Данії відійшли Шлезвіг та Гольштейн.

Отже, в Європі було встановлено нові кордони, збережено роздрібненість Німеччини та Італії.

Францію повернули до кордонів початку революції. На неї наклали контрибуцію в 700 млн франків. 53 фортеці на суші і морі протягом трьох років були зайняті 150-тисячним військом союзників. Країну змусили видати союзникам військовий флот.

Для боротьби проти революційних рухів європейські монархи на пропозицію Олександра I у вересні 1815 р. уклали т. зв. Священний союз проти революційних рухів. Учасники його зобов'язувалися допомагати один одному у придушенні революцій, підтримувати християнську релігію. Акт про Священний союз підписали Росія, Австрія, Пруссія, а потім майже всі монархи європейських держав. Англія формально не увійшла до Священного союзу, але фактично підтримувала політику придушення революцій.

Священний союз придушив революції 20-х рр. з Іспанії, Італії, Португалії, повстання в царстві Польському (1830-1831 рр.), але нічого не зміг протиставити національно-визвольним рухам в Латинській Америці (1810-1826 рр.), був змушений змиритися з перемогою революцій у Франції (1830 р.) та Бельгії (1830 р.). Зрештою, демократичні революції 1848-1849 рр. поклали край порядкам, на сторожі яких і стояв цей союз.

Лекція 3. Соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток країн Європи з 1815 по 1847 рр.

План

1. Соціально-економічний та політичний розвиток Англії в першій половині XIX ст.

2. Соціально-економічний та політичний розвиток Франції в першій половині XIX ст.
3. Соціально-економічний та політичний розвиток Німеччини в першій половині XIX ст.
3. Соціально-економічний та політичний розвиток Італії в першій половині XIX ст.
3. Соціально-економічний та політичний розвиток Австрійської імперії в першій половині XIX ст.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ, 2006.
3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
4. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
5. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
6. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. I.
7. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
8. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
9. Хрестоматія з нової історії: В 2 ч. / Упоряд. Г.О. Цвікальська, С. М. Ходорков. – К., 1973.
10. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.

Короткий зміст.

Період після завершення наполеонівських війн і встановлення в Європі "віденської системи" називають добою політичної реакції. В цей час визначальним для діяльності більшості європейських політиків було намагання зберегти і закріпити давні, віджилі порядки. Монархи, аристократи, католицьке духовенство, усі ті, хто втратив у революційну епоху власність і владу, намагалися тепер повернути суспільне життя у той стан, яким він був до 1789 р.

XIX ст. в європейській історії називають "епохою націоналізму". Французька революція, а надто наполеонівські війни спричинили хвилю піднесення націоналізму або національно-визвольної боротьби практично в усіх європейських народів, насамперед у тих, які зазнали нападу французької армії. Відтоді стало набувати поширення переконання, що кожен народ має право на створення власної національної держави. Ця ідея надихала учасників тогочасних таємних опозиційних товариств національно-визвольного спрямування.

Після завершення наполеонівських війн у Європі склалася суперечлива ситуація. Франція, зазнала поразки. Країни-переможниці, облаштовуючи повоєнну Європу, намагалися унеможливити повторення подій недавнього минулого. Виникало питання: в який спосіб розвиватиметься європейська цивілізація - революційний чи еволюційний? З'явилися країни, які уособлювали ці способи. Франція, де за 60 років, що минули після завершення наполеонівських війн, сталися три революції, являла першу модель розвитку. А от приклад тогочасної Англії засвідчував можливість розвитку суспільства без революційних потрясінь.

Англія у 1815-1847 рр.

Завершення наполеонівських війн відкрило для Англії епоху, коли вона на тривалий час зайняла провідні позиції у світовій політиці, стала майстернею світу, його фінансовим центром і зразком ліберального

суспільства. Це не означало, що в англійському суспільстві не було конфліктів і проблем. Але правляча еліта навчилася знаходити розв'язання складних проблем, не доводячи справи до соціального вибуху, як це траплялось у країнах континентальної Європи.

Вирішальну роль у політичному житті країни відігравали партії торі, які об'єднували прихильників консервативних поглядів, і вігів, що поділяли ліберальні ідеї. Вони по черзі доступалися до влади, формуючи англійський уряд. Протягом 1783-1830 рр. його неперервно очолювали торі.

У 1815 р. з ініціативи торі було прийнято так звані хлібні закони (встановлене ними високе мито на імпорт зерна сприяло зростанню прибутків місцевих землевласників і, водночас погіршувало становище більшості населення внаслідок зростання цін на продукти харчування). Економічний спад, що розпочався у 1819 р. і призвів до чергового погіршення становища трудящих, спричинив посилення заворушень у країні.

У 1823-1824 рр. уряд торі здійснив низку заходів, що сприяли пожвавленню промисловості й торгівлі. Подібні засади він впроваджував і у внутрішнє життя: робітникам було дозволено вільно переселятися, засновувати товариства. Важливе значення для політичного життя країни мало зрівняння у політичних правах з англіканами католиків, які доти не мали доступу в парламент, здійснене 1829 р. Проте цього заходу було недостатньо для задоволення тих, хто вимагав докорінної реформи політичної системи країни.

Тогочасна система спиралася на середньовічні підвалини та усувала від політичної влади робітників і промисловців, які не могли обрати своїх депутатів до палати громад, що була в руках великих землевласників, банкірів, найбагатших купців. Внаслідок цього в голосуванні брало участь 160 тис. осіб із 16 млн. населення країни.

Нові великі промислові центри - Манчестер, Бірмінгем, Лідс, Шеффілд та інші не мали своїх депутатів у парламенті, тоді як незначні містечка, іноді

навіть збезлюднілі, були там представлені. Депутати від цих "гнилих містечок" становили ледь не половину членів (254 з 513) палати громад.

Наприкінці 1820-х рр. в Англії посилилася боротьба робітників, дрібних власників і промисловців за проведення парламентської реформи. У містах відбувалися бурхливі мітинги й демонстрації. Поліцію зустрічали камінням, били вікна в палацах лордів - противників реформ. Мали місце зіткнення демонстрантів із військами.

Політична боротьба в Англії загострилась у 1830 р. Напередодні виборів, що мали відбутися восени, прихильники реформ активізувалися під впливом повідомлень про революцію у Франції. Того ж року королем став брат Георга IV (короля Англії в 1820-1830 рр.) Вільгельм IV (1830-1837 рр.). За традиційним звичаєм парламент було розпущено, відбулися нові вибори. Прибічники реформ перемогли, до влади доступилися вігі.

У 1831 р. палата громад прийняла білль про реформу, внесений новим урядом, проте лорди його відкинули. У країні знялася хвиля протестів, і лорди змушені були затвердити білль про реформу.

У 1837 р. королевою Великої Британії стала Вікторія (1819-1901), остання з Ганноверської династії. Саме на її правління припали роки розгортання чартистського руху, юридичне закріплення парламентської двопартійної системи. При владі у країні в той час знаходилися, як і раніше, торі та вігі, але назви і склад цих партій змінилися. Торі, яких називали консерваторами, представляли велику земельну аристократію, колоніальних комерсантів. Вони були згодні йти на поступки робітникам, але захищали незмінність підвалин державного устрою - англіканської церкви та монархії. Ліберали, як називали вігів, представляли дрібну й середню торговельно-підприємницьку буржуазію. Вони підтримували реформи з метою вдосконалення політичної системи країни, але не бажали йти на поступки робітникам.

У першій половині XIX ст., а надто від середини 30-х рр., в Англії тривав бурхливий розвиток промислового виробництва. У 30-40-х рр. у

країні завершилася промислова революція, яка розпочалася в 60-х рр. XVIII ст. Англія посіла перше місце в світі за рівнем розвитку промисловості. До 1840 р. її частка у світовому промисловому виробництві становила 45%.

Провідною галуззю англійського промислового виробництва залишалася текстильна промисловість. На бавовняно - прядильних фабриках працювало тоді понад 200 тис. осіб. Водночас розвивалася важка та вугільна промисловість. У 1834 р. виробництво заліза в Англії становило 700 тис. т. Розвивався і транспорт. У 40-х рр. усі великі міста Англії вже були з'єднані залізницями. Швидко збільшувалася чисельність промислових робітників. Разом із своїми сім'ями вони становили більшість населення країни, яке в середині XIX ст. налічувало 27, 6 млн осіб. Особливо швидко зростала кількість населення Лондона, що перетворився на світовий торговельний та банківський центр.

Сформувалися нові промислові райони: металургійної промисловості - з центром у Бірмінгемі, бавовняної - з центром у Йоркширі, вугільної - в Уельсі. Англія стала першою і на той час єдиною в світі індустріальною країною.

У 30-40-х рр. XIX ст. в Англії розгорнувся масовий рух, відомий під назвою "чартизм" (від англ. charter - хартія). Це був найбільший рух протесту, прихильники якого вимагали надання більших представницьких повноважень у палаті громад англійського парламенту. Значну частину чартистів становили робітники, які вбачали в загальному виборчому праві можливість створення парламентської системи, яка у своїх діях зважатиме на їхні потреби.

Відлік чартистського руху ведуть від 1836 р., коли столяр Вільям Ловетт створив невелику Лондонську асоціацію робітників. Наступного року вона висунула свої вимоги з 6 пунктів. Ця програма, підтримана більшістю організацій у країні, стала основою "Народної хартії", опублікованої 1838 р. Було складено петицію до парламенту, підписання якої вилилось у масові

демонстрації, мітинги та грандіозні факельні маніфестації з гаслами на її підтримку. Невдовзі було зібрано понад мільйон підписів.

Схвалено чартистським конвентом (з'їздом) у Лондоні петицію було вручено парламентові у липні 1839 р., але той відхилив її більшістю голосів.

Влітку 1840 р. утворилася Національна чартистська асоціація (власне, політична партія), яку очолив В. Ловетт. Незабаром у її лавах було близько 50 тис. членів. Складену чартистами другу петицію підписало понад 3 млн. осіб. Крім 6 вимог першої хартії, до другої долучили й "питання ножа та виделки", тобто матеріального становища робітників. Висувалися вимоги скасувати закон про бідняків, обмежити робочий день, підвищити оплату праці наймитів. Парламент відхилив і цю петицію. Не увінчалася успіхом і спроба організувати на підтримку хартії загальний страйк. Активність чартистів тимчасово спала.

Останнє піднесення чартистського руху припало на 1847- 1848 рр. Під новою петицією було зібрано 5 млн. підписів. Але вжиті урядом рішучі заходи зірвали цю акцію чартистів. Парламент знову відхилив петицію. Восени 1848 р.. рух чартистів почав занепадати і в 50-х рр. XIX ст. зійшов нанівець.

Франція у 1815-1847 рр.

У 1815 р. до влади у Франції вдруге повернулися Бурбони. Королем став Людовік XVIII. Разом із Бурбонами повернулися дворяни-емігранти і священики, які прагнули повернути собі землі, що були в них відібрані під час революції, та мріяли про помсту. Влада знов опинилася в руках дворянства. Францією прокотилася хвиля білого терору (тоді цей вираз було вжито вперше - білого кольору був прапор Бурбонів). Людей, причетних до революції, тих, хто пристав до Наполеона під час Ста днів, страчували, ув'язнювали, відправляли на заслання.

Однаке реставрація монархії не означала відновлення абсолютизму. Рішення Віденського конгресу зобов'язували Людовіка XVIII запровадити конституцію. Згідно з "Хартією 1814 р. ", як її називали, Франція ставала

конституційною монархією, щоправда, з величезними повноваженнями короля. Король мав право законодавчої ініціативи. У закон її перетворював двопалатний Законодавчий корпус. Його першу палату (палату перів) призначав король, друга палата обиралася на основі дуже високого вікового та майнового цензу. Право голосу у Франції мали лише 80-100 тис. осіб.

У Людовіка XVIII вистачило глузду для того, щоб декларувати громадянську рівність, недоторканність особи, свободу друку та віросповідання. Конституція також гарантувала недоторканність приватної власності, зокрема й придбаної в роки революції. Влада у країні фактично зосереджувалася у великих землевласників, дворян та верхівки буржуазії. Перед Францією відкривалася можливість еволюційного шляху політичного розвитку.

У 1824 р., після смерті Людовіка XVIII, королем під іменем Карла X став його брат, граф д'Артуа - "король емігрантів", прихильник необмеженої королівської влади. З кожним роком Карл X дедалі більше повертався до старих порядків. З армії було звільнено 250 наполеонівських генералів, ліквідовано Національну гвардію, прийнято "закон про мільярд емігрантам" (винагорода дворянам емігрантам за втрачені під час революції землі в розмірі мільярда франків). Невдоволення режимом Бурбонів стало загальним.

Коли до палати депутатів у червні-липні 1830 р. було обрано 240 противників і лише 145 прихильників уряду, правляча верхівка вирішила здійснити державний переворот. 26 липня було видано надзвичайні укази короля, які фактично анулювали "Хартію 1814 р. ": розпуск палати депутатів, яка ще не встигла й зібратися; призначення нових виборів за законом, що надавав виборчі права тільки великим землевласникам; повне обмеження свободи видання газет. Це був той сірник, що розпалив полум'я нової революції, котра увійшла в історію Франції як Липнева революція, або "Три славні дні" (такою була її тривалість). Основні події революції відбувались у Парижі. Окремі сутички парижан із поліцією переросли в повстання. Через

день місто було в руках повстанців. Було створено тимчасовий уряд. Карл X зрікся престолу і втік за кордон. Результатом революції 27-29 липня 1830 р. стало остаточне повалення династії Бурбонів у Франції.

Новим королем Франції було проголошено Луї-Філіппа Орлеанського, тісно пов'язаного з фінансистами та банкірами. Його правління дістало назву Липневої монархії та проіснувало до 1848 р. Король погодився переглянути деякі положення старої конституції. "Хартія 1830 р." розширила повноваження палат, особливо в царині законодавства. Було знижено майновий ценз для тих, хто балотувався до парламенту, і для виборців у нижню палату. Отже, стара аристократія зазнала поразки, і її спроба повернути назад колесо історії провалилася. Зміни, внесені в політичне життя Франції Липневою монархією, спричинили зменшення влади короля і посилення влади парламенту.

Однак ситуація в країні залишалася нестабільною. У 30-ті рр. у Франції виникли таємні республіканські товариства. Наростанням опозиційних настроїв, робітничого руху, селянських виступів» характеризувались і 40-ві рр. Всі антиурядові виступи придушувалися з допомогою військ. Фінансова аристократія уперто відмовлялася здійснити реформування політичної системи, лібералізацію режиму. Фактично наприкінці 40-х рр. у Франції знову склалася революційна ситуація.

У 1815-1847 рр. у Франції зростали промисловість і торгівля, розширювалося будівництво доріг і каналів, прокладалися залізниці. Ринкові відносини дедалі більше проникали в сільське господарство. У промисловості набирала темпів промислова революція, з'явилися великі на ті часи фабрики з верстатами й паровими машинами, зросли виплавка чавуну й видобуток вугілля.

Обсяг промислового виробництва виріс за ці роки на 60%. Франція посіла перше місце у світі з випуску шовкових тканин, значно зріс випуск бавовняних, хутряних виробів. Центром текстильної промисловості став Ельзас. Але промислова революція у Франції відбувалася набагато

повільніше, ніж в Англії; мануфактур було більше, ніж фабрик. Найбільшими промисловими центрами країни, а разом і центрами робітничого руху, стали Ліон, Марсель, Лілль, Рубе, Сент-Етьєн. Найбільші робітничі виступи, придушені з допомогою військ, сталися в 1831 і 1834 рр. у Ліоні. Провідну роль в економіці країни зберігало сільське господарство. Обсяг його продукції зріс за цей час (без збільшення кількості оброблюваної землі) на 50%. Великі підприємства колишніх дворян були лише на півночі, в інших частинах країни переважали дрібні селянські господарства. На селі відбувався процес товаризації господарства і майнового розшарування селян. З'являлися заможні господарі, які виробляли продукцію для потреб ринку, ті, хто підробляв наймитуванням, і взагалі безземельні селяни.

Німеччина у 1815-1847 рр.

Більшість німецьких політиків і діячів культури розраховувала, що після перемоги над Наполеоном їх народ нарешті здобуде державну єдність та політичну свободу. Але ні сподівання не справдилися. Створений за рішенням Віденського конгресу Німецький союз існував лише на папері, позаяк не мав єдиного Уряду, спільного законодавства та збройних сил. Союзний сейм, який під головуванням представника Австрійської імперії збирався у Франкфурті-на-Майні, реальної влади не мав. Кожна з держав Німецького союзу мала свого монарха, уряд, армію, грошову систему та власні митні тарифи. У більшості німецьких держав існували абсолютні монархії, за яких громадяни не мали ніяких політичних прав і свобод.

Політична роздробленість заважала також економічному розвитку країни. На тих землях, які під час наполеонівських війн входили до складу імперії, розпочався процес розкріпачення селян. Однак тепер його було згорнуто. Це стримувало розвиток сільського господарства та формування ринку вільної робочої сили. Розвиткові промисловості та становленню єдиного національного ринку заважало існування митних кордонів між численними німецькими державами. Промислова революція розпочалася в Німеччині у 1830-х рр. - пізніше, ніж в Англії та Франції. Найбільших успіхів

промислове виробництво досягло у трьох районах: Рейнсько-Вестфальському, Сілезії та Саксонії. Зростанню гірничої та хімічної промисловості сприяло використання машин і запровадження технічних винаходів.

У 1834 р. 18 німецьких держав об'єднались у митний союз, учасники якого скасовували мито на товари, що ввозилися. Однак це не вирішувало складних проблем. Потреби економічного розвитку Німеччини вимагали подолання роздробленості країни. Створення Німецького союзу привело до поширення в Німеччині надій на те, що таке згуртування забезпечить економічну єдність німецьких держав, сприятиме впровадженню ліберальних конституцій. Ці надії не справдилися.

Мрії про єдину Німеччину, в якій будуть забезпечені конституцією невід'ємні права людини та громадянина, набули поширення насамперед у студентському середовищі. У 1815 р. студенти Єнського університету створили товариство, яке пропагувало ідею національного об'єднання Німеччини. Ці вимоги вони поєднували з виступами проти реакційних порядків.

У 1819 р. на з'їзді німецьких монархів у Карлсбаді було ухвалено заходи для придушення опозиційних настроїв. В університетах запровадили жорсткий контроль, багато осіб опинилось у в'язницях, розпочався поліцейський терор.

Липнева революція 1830 р. у Франції викликала нове зростання опозиційних настроїв у німецьких державах. Висувалися вимоги боротьби за демократичні реформи та національне об'єднання Німеччини.

Переслідування й репресії не могли зупинити поширення руху за нову Німеччину. Багатьом патріотам довелося виїхати з країни. У 1834 р. в Швейцарії виникло товариство "Молода Німеччина". Члени цієї таємної організації вбачали свою мету в боротьбі за об'єднання Німеччини та створення республіки. Однією з найвпливовіших фігур у національному русі Німеччини 30-40-х рр. був професор-економіст Фрідріх Ліст (1789-

1846). Пропагуючи ідею об'єднання Німеччини, він перший всебічно розкрив взаємозв'язок між розвитком економіки і національним об'єднанням Німеччини. Отож, 1815-1847 рр. став часом становлення сил, які виступали за об'єднання країни і створення єдиної німецької держави, вимагали запровадження конституційного ладу з гарантіями основних політичних прав громадян. Різноманітні форми прояву цих вимог свідчили про підтримку їх більшістю німецької нації.

Італія у 1815-1847 рр.

Рішення Віденського конгресу негативно вплинули на розвиток Італії. Її знову було переділено на вісім невеликих королівств і герцогств, а північно-східна частина - Ломбардо-Венеціанське королівство - увійшла до складу Австрійської імперії на правах автономії. В усіх державах півострова було відновлено абсолютну владу монархів, панівними силами знову стали дворянство й духовництво, негативно налаштовані до всього нового, що принесли революційна та наполеонівська епохи. Ліквідація панування Наполеона не спричинила національного визволення Італії, французьке гноблення поступилося австрійському, оскільки всі італійські держави опинились у більшій або меншій залежності від Австрії. Однією з найвідсталіших держав Італії була Папська область, яка знаходилася під світською владою папи. З-поміж усіх італійських держав лише Сардинське королівство (П'ємонт), користуючись зі свого знаходження між Францією та Австрією, наважувалося проводити самостійну політику.

Між італійськими державами існували митні кордони, в кожному королівстві та герцогстві діяли власні системи мір і ваг, грошові системи, закони. Роздробленість країни стала головною перешкодою для економічного розвитку країни. За рівнем промислового розвитку Італія значно поступалася Англії, Франції, навіть Пруссії. Промислова революція розпочалася тут лише у 30-40-х рр. XIX ст. Слаборозвинена промисловість не могла забезпечити працею тих, хто не мав її на селі. Розвиток сільськогосподарства відбувався дуже повільно внаслідок існування феодальних пережитків. Селяни не мали

землі та орендували землю у землевласників, віддаючи за це частину врожаю. Деякі працювали батраками лише за їжу. Злидні, голод, відсутність праці перетворювали селян на жебраків та волоцюг.

Роздрібненість Італії заважала розвитку внутрішньої торгівлі. Для того щоб перевезти товари річкою По, слід було 21 раз заплатити мито.

Ломбардо-Венеціанське королівство не дістало автономії, як передбачалося рішеннями Віденського конгресу, а управлялося австрійцями. Італійців позбавили можливості обіймати будь-які важливі посади. На території королівства була розташована австрійська армія, лютувала всемогутня австрійська поліція. Жорстока цензура контролювала пресу, переслідувала будь-які національно-ліберальні ідеї. Все це спричинило те, що в Ломбардії активніше, ніж в інших областях, зростав національно-визвольний рух.

Національно-визвольний рух в Італії очолили карбонарії, які з'явилися ще за французького панування. То була таємна, суворо законспірована організація. Після 1815 р. карбонарії створили розгалужену мережу своїх вент (осередків) в усіх державах Італії. Серед карбонаріїв були представники ліберального дворянства, буржуазії та інтелігенції. Своєю головною метою вони вважали боротьбу за незалежність Італії. Стосовно майбутнього устрою незалежної Італії більшість карбонаріїв підтримувала створення конституційної монархії.

Отож, становище, в якому опинилась Італія за рішеннями Віденського конгресу, спричиняло необхідність боротьби за національне визволення та об'єднання країни.

Період від кінця XVIII ст. до 1870 р. в італійській історії називають епохою "Рісорджименто" (Відродження). То був період розгортання національно-визвольного руху, боротьби за відродження Італійської державності. Термін "національне відродження" згодом став використовуватися для характеристики національно-визвольних рухів інших

європейських народів. Революції 20-30-х рр. були складовою частиною епохи "Рісорджименто".

У липні 1820 р. першими в Італії підняли повстання неаполітанські карбонарії. Революція тривала тиждень і завершилася перемогою. Повсюдно лунали слова гімну карбонаріїв: "Деспотизм знищено, тиранія загинула і аристократія ніколи не буде вас гнобити!" Король вимушений був підписати конституцію і скликати парламент.

Тим часом європейські монархи на засіданні Священного союзу обговорили становище в Неаполі та доручили Австрії придушити революцію. Австрійська армія завдала поразки неаполітанцям і відновила в Неаполі абсолютну монархію. Усіх учасників революції чекала жорстока розправа.

Тим часом революційний рух спалахнув на Півночі Італії - У П'ємонті. Якщо головною вимогою неаполітанців було запровадження конституційної форми правління, то тут, поряд з австрійськими володіннями, висувалося гасло національної незалежності всієї Північної Італії. Повстання очолили карбонарії - офіцери п'ємонтської армії. Було проголошено конституцію і створено тимчасовий уряд. Але австрійська армія придушила революцію.

Після революційних подій у Неаполі та П'ємонті по всій Італії жорстоко переслідували карбонаріїв. Однак, офіційно ліквідована організація таємно готувалася до продовження боротьби. Цього разу активно діяли карбонарії Центральної Італії. Під впливом Липневої революції 1830 р. у Франції в лютому 1831 р. спалахнули повстання у Пармі, Модені, Папській області. Попервах повстанці перемагали, але внаслідок інтервенції австрійців у Центральну Італію зазнали поразки.

Ці невдачі змусили італійських патріотів шукати нові форми боротьби. Однією з причин поразки карбонаріїв було те, що вони діяли ізольовано в різних частинах Італії. У 1831 р, в Марселі колишній карбонарій Джузеппе Мадзіні (1805-1872) створив "Молоду Італію" - єдину загальноіталійську національно-революційну організацію. Він сформулював принцип "кожній нації - держава" і розпочав боротьбу за його реалізацію. Створити італійську

національну державу Мадзіні вважав за можливе завдяки революції, здійсненій "з народом і для народу". "Молода Італія" мала на меті об'єднання Італії в єдину незалежну демократичну республіку.

З-поміж членів "Молодої Італії" вирізнявся Джузеппе Гарібальді (1807-1882). За участь у революційній змові, організованій Мадзіні 1834 р., його було засуджено до смертної кари, і він емігрував до Південної Америки. Там він знаходився до 1848 р., будучи серед тих, хто виборював незалежність південноамериканських республік.

Невдала спроба здійснити об'єднання Італії революційним способом спричинила те, що від середини 30-х рр- в італійському національно-визвольному русі на перший план вийшли помірковані ліберали. Серед них були великі землевласники та підприємці, представники інтелігенції. Ліберали вважали, що єдино можливим способом об'єднання Італії є перетворення зверху, за допомогою реформ. У 1846- 1847 рр. у багатьох їхніх газетах і журналах з'являлися заклики до загальноіталійської війни проти Австрії.

Австрія у 1815-1847 рр.

У багатонаціональній Австрійській імперії бурхливо розвивалися національні рухи. На відміну від Німеччини та Італії, де ці рухи спрямовувалися на об'єднання країни, народи Австрійської імперії боролися за право на власне національне самовизначення. Першими стали виступати проти права Відня вирішувати їхню долю угорці. 1825 р. австрійський імператор вимушений був дозволити скликати в Угорщині окремі Державні збори. Національні рухи слов'янських народів Австрійської імперії розпочиналися з боротьби за культурне відродження слов'ян. У першу чергу воно торкнулося чехів і хорватів, що були незадоволені заохочуваною Віднем політикою понімення. Тепер їхніми мовами, що раніше була лише розмовною, стали виходити газети і книжки. Активно розвивався в цей період український національний рух на Закарпатті та у Східній Галичині.

Активізація національно-визвольних рухів в Італії спричинила революції 20-30-х років. Революція охопила південь Італії, Неаполітанське королівство. Король вимушений був підписати конституцію і погодитися на скликання парламенту. Однак, за рішенням Священного союзу австрійські війська силою відновили в Неаполі абсолютну монархію і жорстоко розправилися з повстанцями. Тим часом революційний рух охопив Сардинське королівство. Повстанці-офіцери сардинської армії висували гасло національної незалежності усієї Північної Італії. Було створено тимчасовий уряд і проголошено конституцію. Але австрійська армія і тут придушила революцію. 1831 р. у Марселі італійський патріот Джузеппе Мадзіні створив "Молоду Італію" - єдину загальноіталійську національно-революційну організацію. Він сформулював принцип "кожній нації - держава" і розпочав боротьбу за його реалізацію. "Молода Італія" мала на меті об'єднання Італії в єдину незалежну демократичну республіку.

У багатьох європейських країнах за добою наполеонівських війн, що співпала з початком індустріалізації, демографічним зростанням та урбанізацією, розпочався період економічного занепаду. Загальне незадоволення мало різні форми вираження: селянські заворушення, голодні бунти, знищення машин робітниками, які боялися звільнення, загальні страйки, петиції і мітинги на підтримку політичних змін тощо.

Лекція 4. Революції 1848-1849 рр.

План

1. Європа в добу революцій 1848-1849 рр.
2. Революція 1848-1849 рр. у Франції.
3. Революція 1848-1849 рр. в Німеччині.
4. Революція 1848-1849 рр. в Італії.
5. Революція 1848-1849 рр. в Австрії та Угорщині.
6. Підсумки та наслідки європейських революцій 1848-1849 рр.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ, 2006.
3. Блайбер Г., Шмидт В. Европейские революции 1848-1849 гг. в историческом сравнении // Новая и новейшая история. – 1988. - № 5.
4. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
5. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
6. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. I.
7. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
8. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
9. Хрестоматія з нової історії: В 2 ч. / Упоряд. Г.О. Цвікальська, С. М. Ходорков. – К., 1973.
10. Цьольнер Еріх. Історія Австрії. – Львів, 2001.
11. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.
12. Штоурц Г. Проблеми вирішення конфліктів в поліетнічних державах: висновки з історичного досвіду Австрії 1848-1918 рр. // Європейська політика: від регіональних конфліктів до першої світової війни. – Чернівці, 1995.

Короткий зміст.

Революції 1848—1849 років (відомі ще під назвою Весна народів, «Весна націй» та «Народна Весна», як називали ці революції сучасники) — низка революцій, що сталася в Європі у 1848-1849 рр. У цей час майже вся Європа була охоплена черговою хвилею революцій і повстань. У січні-лютому 1848 р. спалахнули революції у Франції та Італії, потім заворушення поширилися на Німеччину й Австрійську імперію. Події "весни народів" розвивалися в специфічних для кожної країни умовах. У більшості країн революціонери надихалися національними ідеями. Та доба революційного піднесення досі залишається наймасштабнішою у європейській історії хвилею революцій, проте у зв'язку з політичними реакціями, у всіх випадках вони були придушені і влада була відновлена протягом року.

Причини та передумови: Повертаючись до тих подій, потрібно зауважити, що впродовж попередніх тридцяти років у різних частинах Європи відбувалися народні заворушення й повстання, посилювалася політична агітація. Революційні події 1848—1849 рр. мали соціально-політичні (знищення залишків феодалізму; поліпшення умов праці індустріальних працівників) та національні передумови (національне об'єднання; вихід зі складу існуючих імперій). Відповіддю на вимоги суспільно-політичних свобод та національного самовизначення і стали революції у багатьох європейських країнах. Революції були демократичними по своїй природі, ставлячи за основу знищення феодальної форми правління і створення незалежних національних держав.

Причини: Шість основних чинників: поширене невдоволення політичним курсом, вимоги вагомшої участі народу в управлінні країнами, вимоги вільної преси, вимоги робочого класу, поширення націоналізму і перебудова політичної системи. Ці ідеї витали і у середовищі монархів, аристократії, а також у представників армії, церкви та селянства.

Революційна хвиля зародилася в Франції на початку 1848 року та швидко поширилася на більшу частину Європи та навіть Латинської

Америки. Близько 50 країн були ураженими революційною хвилею, революціонери не мали зв'язку між собою та не співпрацювали, діючи незалежно

Революція в Франції була наближена неврожаями 1845—1846 рр. та економічною кризою 1847 р. Почалися масові банкрутства, звільнення та зростання безробіття. Напередодні у країні були заборонені різні політичні маніфестації і збори. Але прихильники реформи влаштували «реформістські банкети», де, зокрема критикували уряд: улітку 1847 р. розпочався рух так званих бенкетів: щоб пропагувати реформи і при цьому обійти суворі заборони у Парижі та великих провінційних містах організовувались обіди. Під час них гучно говорили про реформи і різко критикували уряд. Розлючений уряд заборонив черговий такий бенкет, призначений на 22 лютого 1848 р. Це стало безпосереднім приводом до революції. Почалися масові заворушення. У відповідь парижани почали будувати барикади. Король відправив уряд у відставку, розпустив палату депутатів і погодився провести реформу. Армія не підтримала Луї-Філіпа, на бік повсталих перейшли і гвардійці. Коли він на коні у супроводі синів під'їхав до військ, які захищали його палац, то вони не відповіли на його привітання, а національна гвардія кричала: «Реформи!». Декілька днів осади та штурму урядових установ завершилися перемогою повсталих. 24 лютого Луї-Філіп зрікся престолу і втік в Англію, а 25 лютого 1848 р. було проголошено Другу республіку (Перша — в 1792—1804 рр.) і сформовано Тимчасовий уряд. Він прийняв закон про загальне виборче право для усіх чоловіків.

Населення Франції боролось за реформу виборчої системи і розширення кола виборців. Однак, уряд зайняв жорстку позицію і відмовився йти на будь-які поступки. 4 травня 1848 р. почали роботу Установчі збори. Більшість у них мали праві республіканці (500 місць з 880). Орлеаністи і легітимісти провели 300 кандидатів, демократи і соціалісти — 80. Збори відмовили у створенні міністерства праці, чого хотіли робітники; були заарештовані лідери робітничої опозиції. Відповіддю на це стало повстання у

Парижі. Військовий міністр генерал Кавеньяк отримав повноваження диктатора. Проти 45 тис. повстанців було кинуто 250 тис. солдатів. 11 тис. учасників повстання, яке за чотири дні зазнало поразки, було відправлено в заслання.

12 листопада 1848 р. була прийнята Конституція II республіки. Вища виконавча влада належала президенту, якого обирали загальним голосуванням на три роки, а законодавча — Законодавчим зборам, які обиралися на чотири роки. Але виборче право не поширювалося на значні групи робітників. Президентські вибори відбулися 10 грудня 1848 р. Вважалося, що найбільші шанси має приборкувач червневого повстання генерал Кавеньяк. Але досить несподівано президентом обрали небожа імператора Наполеона Бонапарта, сина його брата Людовіка — Луї Бонапарта (1808—1873 рр.). На виборах він отримав 5,4 млн голосів, а Кавеньяк — 1,4 млн. Він зібрав голоси всієї опозиції, за нього проголосували роялісти і католики, селяни і робітники, які не мали ніякого виховання і орієнтувалися лише на знамените прізвище Бонапарт. На відміну від свого великого дядька Луї був людиною посередніх здібностей, але великих амбіцій. Він народився в Голландії, де Наполеон поставив свого брата королем, жив в Італії та Англії, Двічі намагався захопити владу у Франції (в 1836 і 1840 рр.), але невдало, був засуджений за це до довічного ув'язнення, відбув шість років, але зумів утекти.

У 1850—1851 рр. у Законодавчих зборах розгорнулася боротьба між бонапартистами та їх супротивниками за внесення до Конституції поправки про можливість переобрання президента на другий термін. Отримавши відмову, бонапартисти здійснили державний переворот. У ніч на 2 грудня 1851 р. війська Луї Бонапарта за короткий термін захопили всі основні державні установи. Були заарештовані лідери опозиції, кількість заарештованих досягла 26 тис. Плебісцит, проведений 14 і 22 грудня, показав, що 7,5 млн французів проголосували «за» президента і лише 700 тис. були «проти». У січні 1852 р. була опублікована нова Конституція, яка

продовжувала термін правління Луї Бонапарта на 10 років. Законодавчий корпус був позбавлений багатьох прав. 21 листопада 1852 р на всенародному референдумі 7,8 млн французів проголосувало за імперію, 253 тис. проти, близько 2 млн утримались. 2 грудня 1852 р. Луї Бонапарт проголосив себе імператором під іменем Наполеона III (1852—1870 рр.). Наполеоном II бонапартисти вважали сина Наполеона I, який ніколи не правив і помер у 1832 р.

Революції в Італії розпочалися з повстання на о. Сицилія у Палермо в січні 1848 р., де безземельне селянство і робітники сірчаних копалень нещадно експлуатувалися великими землевласниками і капіталістами. До цього додалося погіршення економічної ситуації внаслідок неврожаїв та криз. 12 січня 1848 р. спалахнуло повстання в Палермо — головному місті Сицилії. Урядові війська було розбито, король змушений був утворити ліберальний уряд і пообіцяти конституцію. У деяких з італійських держав у роки революції було прийнято конституції. У березні революція перекинулася на інші області Італії: відбулися народні повстання в Мілані та Венеції, внаслідок чого австрійські війська залишили більшу частину Північної Італії. Проте, незабаром національно-визвольний рух був придушений французькими та австрійськими інтервентами. У Північній Італії поновились абсолютистські порядки і влада австрійців.

Революція 1848 р. була спрямована не лише проти феодально-абсолютистських порядків, а й проти австрійської влади. Король П'ємонт (Сардинське королівство) Карл Альберт приєднався до повсталих й оголошує війну Австрії. Його підтримали уряди інших італійських держав. Австрійські війська змушені були відступити через брак сил. Влітку 1848 р. була підписана угода про створення Італійської держави, королем якої став Карл Альберт. Але австрійський блок був німічним, усередині нього були істотні суперечності. Першим не витримав Папа римський Пій IX, якому австрійське духовенство загрожувало розколом,

відмовився воювати з Австрією, його дії повторив король Неаполітанський. Антиавстрійська коаліція зазнала поразки. Проте революція не закінчилася.

Наступним етапом революції були повстання під проводом Д. Гарібальді та Д. Мадзіні, які виступали за демократичні перетворення в об'єднаній «знизу» Італії. Ще до революції в Італії сформувалися дві основні політичні течії: республіканська та ліберальна. На чолі першої стояв Джузеппе Мадзіні, який створив таємне товариство «Молода Італія». До цього руху належав і один з героїв Італії Джузеппе Гарібальді (1807—1882 рр.), який народився в Ніцці, у сім'ї мореплавця. Змушений за участь в організації «Молода Італія» покинути батьківщину, він воював у Бразилії та Уругваї проти реакційних режимів. У 1848 р. Гарібальді брав активну участь у війні проти Австрії.

Ліберальний рух розвивався в основному на півночі країни. Його лідером був Камілло Кавур, який прагнув об'єднати італійські держави під скіпетром Сардинського королівства.

У Римі пройшли вибори до Установчих зборів на основі загального, прямого і таємного голосування. На пропозицію Гарібальді Збори прийняли рішення про позбавлення влади Папи римського і встановлення республіки. Уперше над Капітолієм піднявся триколовий національний прапор. Проте оголошена внаслідок повстання Римська республіка у 1849 р. проіснувала недовго.

Під тиском громадськості сардинська армія знову почала військові дії проти австрійців, але зазнала поразки. Сардинський король змушений був зректися престолу. Почався спад революції. За закликом Папи римського в Італію направили свої війська Франція, Іспанія та Неаполь. Спочатку інтервенти зазнали поразки, але потім, вигравши час, розгорнули наступ і захопили Рим на початку липня 1849 р. Римська республіка перестала існувати. Осередком революції залишилася лише Венеція. 11 місяців тривала нерівна боротьба цього міста з австрійськими військами, які блокували його з моря і суші. У місті почався голод, епідемії тифу та холери. 22 серпня 1849 р.

Венеція капітулювала. Революція в Італії закінчилася. Італійському народу не вдалося ні звільнитися від іноземного гноблення, ні ліквідувати реакційно-монархічні порядки та феодальні пережитки, ні створити єдину національну державу.

У лютому 1848 р. після перших повідомлень про те, що у Франції ліквідовано монархію, розпочалися заворушення у Німеччині. Напередодні землі Німеччини охопили масове безробіття, голод, що спричинило голодні бунти у великих містах Німеччини. Наявність залишків феодалізму, роздробленість Німеччини, яка гальмувала її розвиток, вплив революції у Франції — все це зумовило розгортання революції в Німеччині.

Революція почалася в Бадені. Народна демонстрація подала до парламенту цього герцогства петицію, де вимагала політичних свобод: свободу зборів та друку, скликання загальнонімецьких Установчих зборів, представницького органу, який повинен був вирішити питання про об'єднання Німеччини. Також вимагали призначення відповідального міністерства, запровадження суду присяжних. Під тиском демонстрантів уряд пішов на певні поступки.

У Баварії 3 березня 1848 р. королю Людвігу I були подані петиції з вимогою. Робітники і студенти захопили військовий арсенал і озброїлися. 21 березня Людвіг I зрікся престолу на користь свого сина і втік.

Революційний рух у Пруссії почався з Кельна, перекинувся на Берлін. 10 днів у місті йшли демонстрації, 18 березня 1848 р. почалися сутички з військами. Місцями до повсталих приєднувалася прусська армія. Масові демонстрації відбулися у Берліні. Повстанці зазнали суттєвих втрат, але король наказав вивести війська з Берліна. 22 березня було видано указ про демократичні перетворення. Успіхи революції сприяли піднесенню національно-об'єднаного руху. Головною політичною вимогою став заклик до скликання всенімецьких Установчих зборів. Улітку 1848 р. відбулися вибори до всенімецьких Установчих зборів, які отримали назву Франкфуртського парламенту для вироблення загальнонімецької

конституції і створення нових органів влади. Уперше разом з буржуазією у ньому мали представництво інтелігенція — професори, адвокати, літератори. Але німецькі монархи не визнали цей парламент.

Парламент працював у Франкфурті від травня 1848 до червня 1849 р. 28 березня 1849 р. Франкфуртський парламент схвалив Імперську Конституцію, яка передбачала створення Німецької імперії, куди мала ввійти і Австрія. Усі держави імперії (Баварія, Саксонія, Ганновер, Вюртемберг, Баден) зберігали внутрішню самостійність, але зовнішні функції, командування збройними силами передавалися центральному уряду. Проголошувалися основні демократичні свободи. Імперську корону запропонували прусському королю Фрідріху Вільгельму IV, але він відмовився її прийняти. 29 дрібних та середніх німецьких держав визнали цю Конституцію, але основні німецькі держави відхилили її. В цей період у багатьох районах Німеччини розгортався рух на підтримку прийняття конституції. Незважаючи на прийняття конституції об'єднаної Німеччини, здійснити об'єднання країни парламентським шляхом не вдалося.

У травні 1849 р. почався новий етап революції в Німеччині. Початок цього етапу пов'язаний з повстанням у Дрездені. Далі події перекинулися на Рейнську область. Король спрямував сюди 60-тис. армію, яка придушила повстання. Надії на перетворення країни на республіку закінчилися провалом, революція була придушена.

Невід'ємною складовою буржуазно-демократичних революцій 1848-49 рр. у деяких європейських країнах стали визвольні рухи багатьох національно поневолених народів Східної і Центральної Європи. Звідси походить назва революції — "Весна народів". Не залишалась осторонь і Австрійська імперія. Революційні виступи у Відні, столиці Австрійської імперії, також розпочалися під впливом економічної кризи 1847 р. та після того, як надійшло повідомлення про ліквідацію монархії у Франції і зречення французького короля. 13 березня 1848 р. з'явилися перші вуличні барикади у Відні, почалася демократична революція з повстання у Відні, а через два дні

було проголошено першу австрійську конституцію. Повстанці вимагали відставки канцлера Меттерніха, який очолював уряд понад 30 років. Імператор наступного дня змушений був задовольнити цю вимогу. Під тиском повсталого народу імператор Фердинанд I погодився надати конституцію і скликати Установчі збори. Утворився новий уряд, який оприлюднив проєкт нової конституції та новий виборчий закон. Проте ці проєкти мали недемократичний характер і викликали нові незадоволення народу, демонстрації та будівництво барикад. Унаслідок повстання у Відні, жорстоко придушеного військами та поліцією, спалахнула ціла низка повстань. На вулиці міста вийшли студенти, які вимагали громадянської рівності, загального народного представництва. Імператор змушений був тікати зі столиці в Інсбрук. Під тиском протестувальників влада пішла на поступки: зокрема, був створений новий уряд, проголошено нову Конституцію (втім, скасовану за декілька років потому).

Одночасно з подіями у Відні в Австрії розпочалися національно-визвольні виступи. Повстання у Відні підтримали в Угорщині та Хорватії. Революція охопила Угорщину з 15 березня 1848 р. У Будапешті люди вийшли на вулиці, вимагаючи, зокрема возз'єднання з Трансільванією. Групу демонстрантів очолив поет Ш. Петефі; ідеологом був Л. Кошут. Під тиском маніфестацій угорський сейм прийняв ряд постанов: про скасування дворянських привілеїв, скасування феодальних пережитків (панщини (але за викуп, скасоване кріпацтво, земля передана селянам). Був сформований національний угорський уряд. Проте вже восени 1848 р. поновився наступ на повстанців. У Відні 6 жовтня 1848 р. знову почалося збройне повстання, яке мало на меті завадити вводу військ в Угорщину. Це повстання було найзначнішою подією революції 1848 р. в Австрії. Близько місяця Відень знаходився в облозі імператорських військ і лише 1 листопада їм удалося захопити столицю. Почався терор. Але австрійський імператор Фердинанд I зрікся престолу на користь свого небожа Франца-Йосипа (1848—1916 рр.). На початку 1849 р. новий імператор направив війська в Угорщину, угорсько-

хорватські війська взяли Будапешт. Угорський уряд і парламент революційної Угорщини переїхали до Дебрецена. Тут 14 квітня 1849 р. було проголошено незалежність Угорщини. Правителем було обрано Лайоша Кошута. Активну роль у революції відіграв поет Шандор Петефі. Спочатку угорська армія здобула ряд перемог, захопила Будапешт і наблизилася до австрійського кордону. Австрійський імператор попросив допомоги в російського імператора Миколи I. Але вже у травні 1849 р. на підкріплення до урядових військ ввійшло дві російські армії чисельністю 140 тис. солдатів. Австрійська армія нараховувала 127 тис., а угорська — 170 тис. Угорські війська зазнали поразки, Кошута відсторонили від керівництва країною. Сили були нерівними, й угорська революційна армія була розгромлена 13 серпня капітулювала, хоча останні осередки опору було придушено в кінці вересня 1849 р. Почалися репресії. Було страчено 13 генералів угорської армії та кілька сот найактивніших учасників революції, більше 10 тис. ув'язнено.

Хорвати заявили про намір створити власну державу. Розпочалося повстання в австрійських володіннях в Італії, про яке ми говорили. Австрійський уряд для придушення цих виступів використовував міжнаціональні протиріччя та іноземну допомогу.

У Празі активізувалися чеські ліберали і у червні 1848 р. відбулося повстання. Німецька буржуазія в Чехії намагалася закріпити підлегле становище чехів, включити Чехію до складу єдиної Німецької імперії. Чеська буржуазія та дворянство висували план перетворення Австрійської імперії в союз автономних областей. 2 червня 1848 р. у Празі відкрився з'їзд представників від усіх слов'янських областей Австрійської імперії, де були присутніми 340 делегатів (у більшості чехи). Головував чеський політичний діяч Палацький. З'їзд поділився на три течії: чесько-словацьку, польсько-українську та південнослов'янську. Більшість делегатів підтримувала збереження багатонаціональної Австрійської імперії та її перетворення у федерацію рівноправних народів. Оскільки монархія Габсбургів була одним

із головних бастіонів контрреволюції, така позиція об'єктивно була малопродуктивною і неконструктивною. 12 червня 1848 р. почалося збройне повстання у Празі, яке тривало 5 діб, але було жорстоко придушене.

Особливості: У Франції революція розпочалася як протест проти заборони різних політичних маніфестацій і зборів і завершилися перемогою повсталих: Франція була проголошена республікою.

Особливістю революції 1848 р. в Італії було те, що вона була спрямована не лише проти феодально-абсолютистських порядків, а й проти австрійської влади. В Італії революція почалася з народного повстання за демократичні перетворення та об'єднання Італії. Проте оголошена внаслідок повстання Римська республіка у 1849 р. проіснувала недовго.

Напередодні революції Німеччину охопили голодні бунти. Масові демонстрації відбулися у Берліні та інших містах. Втім, надії на перетворення країни на республіку закінчилися провалом, революція була придушена.

Особливістю революції в Австрії було те, що розпочалася демократична революція, вона виникла як результат протидії феодальному, національному та релігійному гнобленню. Тому головним її завданням було знищення поземельної залежності селян, станових привілеїв, абсолютизму та національного гноблення. Під тиском протестувальників був створений новий уряд, проголошено нову Конституцію.

Повстання в Угорщині та Хорватії було спрямоване на ліквідацію феодальних пережитків і національного самовизначення. Для підкріплення до урядових військ прийшла російська армія, й угорська революційна армія була розгромлена.

У Чехії у 1848 р. відбулося повстання. Чеська буржуазія та дворянство висували план перетворення Австрійської імперії в союз автономних областей. Повстання було жорстоко придушене.

Революційні події 1848-49 рр. надали широкого розмаху національно-визвольному руху в Східній Галичині. Під впливом революційних подій у

Західній Європі львівські українці 19 квітня 1848 р. від імені всіх українців Галичини подали петицію до цісаря з низкою демократичних вимог. Зокрема, про введення української мови у народних і вищих школах; видання державних законів українською мовою, яку урядовці повинні обов'язково знати; реальне зрівняння в правах духівництва всіх обрядів і надання доступу українцям до всіх державних посад. Вимоги були скромними й обмежувалися здебільшого сферою культури.

У результаті дальшого розвитку революції в Галичині виникли національно-політичні організації. 2 травня 1848 р. представники демократичних кіл, українства, зокрема ліберальної буржуазії, інтелігенції та та греко-католицького духівництва на чолі з перемишльським єпископом Г. Яхимовичем, утворили у Львові Головну Руську Раду, що стала першою українською політичною організацією.

Австрійська влада розпалювала національну ворожнечу між поляками та українцями, більше підтримуючи поляків. У Північній Буковині вибухнуло селянське повстання на чолі з депутатом австрійського парламенту Лук'яном Кобилицею. Владі вдалося його остаточно придушити лише через півтора року.

Представники українського населення Галичини взяли участь у Слов'янському конгресі у Празі. Головна Руська Рада послала туди своїх делегатів, які працювали в одній польсько-українській секції. Потім між ними виникли незгоди, передусім через вимогу українців про поділ Галичини. Однак наступ урядових військ на Прагу перервав роботу конгресу.

Незважаючи на поразку, революція 1848—1849 рр. мала важливі позитивні результати для населення західноукраїнських земель. Вона ліквідувала серйозні перешкоди на шляху розвитку краю. Одним зі здобутків революції стала активізація національно-визвольної боротьби народних мас, піднесення рівня їхньої національної свідомості.

Висновок: Революції 1848-1849 років у Європі завершилися поразкою. Лютнева революція 1848 р. у Франції позбавила влади короля Луї-Філіппа,

але не призвела до встановлення міцної республіки. У Німеччині, Австрії та Італії національні рухи не змогли досягти поставленої мети. Проте, незважаючи на це, революції не минули безслідно. Чимало революційних завоювань у тій чи іншій формі збереглися. Конституційний устрій у державах Європи став правилом, а не виключенням. У більшості європейських країн було остаточно ліквідовано давні феодалні повинності селян. Революції 1848—1849 рр. дали поштовх формуванню лібералізму, привели до структурних змін у системі управління держав, сприяючи переходу до конституційних норм життя суспільства.

Правлячим колам держав Європи після поразки революцій не вдалося відновити старі порядки. Революції показали неможливість продовження політики Священного союзу. Окремі монархи стали пристосовувати ідеї національно-визвольних рухів до своїх інтересів.

Лекція 5. Країни Європи в 50-60-ті рр. XIX ст. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.

План

1. Внутрішня та зовнішня політика Англії в 50-60-ті рр. XIX ст.
2. Внутрішня та зовнішня політика Франції в 50-60-ті рр. XIX ст.
3. Внутрішня та зовнішня політика Італії в період об'єднання.
4. Внутрішня та зовнішня політика Німеччини в період об'єднання.
5. Внутрішня та зовнішня політика Австро-Угорщини в 50-60-ті рр. XIX ст.
6. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ, 2006.

3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
4. Всесвітня історія. Хрестоматія з нової історії (XV – 50-60-і роки XIX ст.) // Під ред. Н.С.Папенко – К., 2001.
5. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
6. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів. Ніжин, 2000.
7. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
8. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.
9. Мешко І.М. Громадсько-політичний рух і суспільна думка в Угорщині на рубежі XVIII-XIX ст. - Львів, 1971.
10. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. I.
11. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
12. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
13. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.
14. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К.,1999.
15. Фримен К., Лука Ф. Як час спливає: від епохи промислових революцій до інформаційної революції / Перекл. з англ. Київ, 2008.
16. Цольнер Еріх. Історія Австрії. – Львів, 2001.
17. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.
18. Штоурц Г. Проблеми вирішення конфліктів в поліетнічних державах: висновки з історичного досвіду Австрії 1848-1918 рр. // Європейська

політика: від регіональних конфліктів до першої світової війни. – Чернівці, 1995.

Короткий зміст.

Англія в 50-60-ті рр. XIX ст.

У 50-60-х роках XIX ст. першість Англії у світовій промисловості і торгівлі сягнула своєї вершини. Переваги, пов'язані з більш раннім завершенням промислового перевороту, а також використання ресурсів колоній забезпечили британським підприємцям монопольне становище на світовому ринку. Важливу роль у прискоренні промислового розвитку Англії відіграла відмова від протекціонізму і перехід до вільної, безмитної торгівлі. Це відбулося після скасування в 1846 р. «хлібних законів» і останніх мит на ввезення товарів. Не боючись конкуренції на власному ринку, англійські підприємці використовували безмитну торгівлю (фритред) як засіб економічної експансії. Використання машин дозволяло виробляти дешевші товари, конкурувати з якими не могла жодна країна. У 60-х роках XIX ст. Англія домоглася підписання ряду дуже вигідних торговельних угод із Францією, Італією, Австрією і німецькими державами, заповнивши ринки цих країн дешевою промисловою продукцією.

Швидкому прогресу промисловості й торгівлі Англії сприяв розвиток транспортної мережі. У 50-60-х роках залізничний транспорт став основним у суходільних перевезеннях, а пароплави витісняли вітрильні судна. Англія будувала торговельні кораблі на замовлення багатьох країн, які використовували їх для перевезення товарів до найвіддаленіших частин світу.

Величезні багатства потрапляли до Англії з її заморських колоній. Водночас англійські підприємці одержували значні прибутки від своїх іноземних капіталовкладень. Найбільші банки надавали позики іншим країнам, вкладали гроші в будівництво фабрик, заводів і залізниць за кордоном. Англія перетворилася на «світового банкіра». Фунт стерлінгів став

головним засобом міжнародних розрахунків, а Англійський банк - світовим центром фінансових угод.

Противники скасування «хлібних законів», великі землевласники пророкували занепад сільського господарства, якщо запровадити вільну торгівлю. Але цього не сталося. Величезний попит на продукти харчування і сировину для фабрик давали можливість лендлордам і фермерам-підприємцям збільшувати посівні площі та застосовувати нову техніку і хімічні добрива. Внаслідок цього врожайність в Англії стала набагато вищою, ніж у сусідній Франції. Сировиною і продовольством Англію також постачали її колонії.

50-60-ті роки XIX ст. стали не лише періодом розквіту британської економічної могутності, а й остаточного утвердження парламентської монархії. Палата громад, що відкрила в 1832 р. двері для буржуазії, до середини XIX ст. витіснила на другий план палату лордів і звела до мінімуму політичний вплив королівської влади. З 1837 по 1901 р. трон Великобританії посідала королева Вікторія, яка стала символом Англії у добу найвищого піднесення її могутності. Період її правління увійшов в історію країни як «Вікторіанська доба». Це був найстабільніший період в історії країни: Англія стала «майстернею світу», розширила свої володіння й перетворилася на величезну Британську імперію.

До середини XIX ст. в Англії остаточно утвердилася парламентська двопартійна система, за якою влада в країні переходила від однієї політичної партії до іншої. У цей час за традиційними британськими партіями закріплюються нові назви: торі стали називатися консерваторами, а віги - лібералами. Поступово змінювався і соціальний склад партій. Консерватори, як і раніше, спиралися на земельну аристократію та англіканську церкву, але згодом до них прилучилися великі судновласники і підприємці, пов'язані з колоніальною торгівлею.

Внутрішня і зовнішня політика лібералів у 60-70-ті роки XIX ст. базувалася на монопольному становищі, яке посідала Англія у світовій

індустрії, і цілком відповідала запитам торгово-промислових кіл країни. Вона спрямовувалася на усунення будь-яких перешкод на шляху вільного підприємництва та розширення політичного впливу буржуазії. Ліберали були противниками державного втручання в економічне і соціальне життя країни. Англійська буржуазія, яка не мала в цей час гідних конкурентів на світовому ринку, просто не потребувала державної підтримки й захисту.

У 1866 р. з ініціативи Гладстона до парламенту було внесено білль (законопроект) про реформу, що передбачав зниження виборчого цензу, але зусиллями консерваторів прийняття закону було зірване. Це викликало масовий рух протесту по всій Англії. За цих умов з ініціативи одного з лідерів торі Бенджаміна Дізраелі консерватори в 1867 р. провели другу парламентську реформу. Вона значно розширила лави виборців за рахунок дрібних підприємців, фермерів і кваліфікованих робітників. Однак нижчі прошарки суспільства, як і раніше, були позбавлені виборчих прав.

Парламентська реформа 1867 року або Друга парламентська реформа у Великій Британії надавала право голосувласникам або орендарям окремих будинків чи квартир, або кімнат, якщо орендна платня становила не менше 10 фунтів стерлінгів на рік. Приблизно у таких умовах і жила на той час високооплачувана категорія робітників.

Промислове піднесення в 50-60-х роках XIX ст. супроводжувалося зростанням чисельності робітничого класу. У цей період в Англії активно створюються профспілки (тред-юніони), що об'єднували, як правило, тільки кваліфікованих робітників. Про створення власної політичної партії британські трудівники не замислювалися. Захисником інтересів народу до кінця XIX ст. вважалось ліве крило лібералів.

Досягнувши більших успіхів, ніж інші країни, у війнах кінця XVIII - початку XIX ст., Англія стала найвпливовішою державою світу. Промислова перевага зміцнила її провідне становище у світовій політиці. У 30-60-х роках зовнішня політика країни пов'язана з ім'ям лідера вігів Пальмерстона, який протягом 10 років був членом уряду і майже стільки ж часу обіймав посаду

прем'єр-міністра. Цей дипломат завзято проводив традиційний британський курс на збереження політичної рівноваги в Європі. Це дозволяло Англії без перешкод «правити морями», утверджувати свою торговельну гегемонію і розширювати колоніальні володіння.

В інтересах торговельної і промислової буржуазії Англія провадила активну колоніальну експансію. Найважливішою в Британській колоніальній імперії була Індія - країна з майже 300-мільйонним населенням. У 1857-1859 рр. в Індії спалахнуло могутнє визвольне повстання, але воно було жорстоко придушене англійськими військами. Не менш суворо розправлялися колонізатори і з населенням інших своїх володінь. У Новій Зеландії чисельність місцевих жителів - маорі - внаслідок винищувальних воєн скоротилася втричі. В Австралії і на острові Тасманія колонізатори відтісняли корінне населення в посушливі райони і цим прирікали на вимирання.

Землі, що звільнилися, заселялися колоністами з Англії, і незабаром у Канаді, Австралії і Новій Зеландії стало переважати біле населення. Переселенці освоювали нові території, ставали покупцями англійських фабричних товарів. Колонії були джерелом сировини і продовольства, туди їхали ті, для кого не знайшлося роботи на батьківщині.

У 50-60-х роках XIX ст. Англія вела загарбницькі війни в Китаї, Японії, Ірані та Ефіопії, нав'язуючи урядам цих країн нерівноправні торговельні договори. Але спроба англійських військ у 40-х роках XIX ст. вдертися до Афганістану зазнала невдачі. У 60-х роках колоніальна експансія Англії поширилася на Африку.

Проте суті колоніального володарювання це не змінювало. Прикладом була перша англійська колонія - Ірландія. Незважаючи на формально рівне з Великою Британією становище у складі Сполученого Королівства, Ірландія залишалась її сировинним додатком і джерелом дешевої робочої сили. Майже вся земля на «Зеленому острові» була власністю англійських лендлордів, а ірландці - безправними її орендарями.

Франція в 50-60-ті рр. XIX ст.

Перша республіка у Франції існувала упродовж 1792-1804 рр., Друга – упродовж 1848-1852 рр.). Друга імперія Наполеона III Бонапарта існувала з 1852 р. до 1870 р. У 1852 р. закінчувався термін президентства Луї Наполеона Бонапарта. Парламентська більшість не була готовою прийняти закон про продовження його терміну та виділити фінанси на його власні потреби. Радники президента пропонувати вчинити державний переворот і Луї Наполеон погодився. На початку грудня 1861 р. було заарештовано майже 70 провідних політичних діячів і оголошено народу основи нової конституції країни. Передбачалося обмежити повноваження парламенту та продовжити президентський термін на 10 років.

У Парижі та провінціях відбулися заворушення і сутички демонстрантів із поліцією, внаслідок чого декілька сотень осіб було вбито і тисячі заарештовано. Як тільки опір було зламано, Луї Наполеон Бонапарт провів плебісцит, на якому понад 90 % громадян підтримали проект нової конституції. У 1852 р. організували новий плебісцит, на якому майже 97 % громадян висловилися за перетворення республіки на імперію і Луї Наполеона Бонапарта було оголошено імператором Наполеоном III.

Протягом 1852-1859 рр. у внутрішньому житті Франції чітко простежувався авторитаризм - система влади, характерна для антидемократичних політичних режимів. Зазвичай поєднується з особистою диктатурою.

14 січня 1852 р. Луї-Наполеон Бонапарт опублікував нову Конституцію. Влада президента, який обирався на десять років, поширювалася не лише на питання управління державою, а й на законодавство (міг проголошувати стан облоги і видавати декрети, оминаючи парламент. Закони країни також утверджував президент). В листопаді-грудні 1852 р. спочатку Сенат, а потім загальнодержавний плебісцит проголосили президента імператором під іменем Наполеона III. Цікаво, що в загальних рисах етапи сходження до імператорської влади Наполеона III дуже

нагадували еволюцію Наполеона I після відсторонення від влади Директорії у 1799 р.

Франція епохи Другої імперії була конституційною монархією із загальним виборчим правом для чоловіків. Спосіб формування й повноваження органів законодавчої влади були заплутаними та вся реальна влада була зосереджена в руках імператора. Нижня палата представницького органу влади — Законодавчий корпус — фактично не мала повноважень для впливу на управління країною. У країні діяв жорстокий поліцейський режим, громадянські свободи було обмежено: була обмежена свобода слова й друку. Навіть якщо на виборах у Законодавчий корпус проходив представник республіканців, він міг і не стати депутатом.

За часів Другої імперії довжина залізниць виросла в 6 разів, кількість парових машин — у 5 разів. Високими темпами розвивалася гірничодобувна й металургійна промисловість. Так, у 70-ті рр. XIX ст. у Франції завершився промисловий переворот, а за темпами зростання виробництва Франція навіть обігнала Англію. Вдала політика імператора у сфері зовнішньої торгівлі дозволила значно збільшити зовнішньоторговельний обіг. Наполеон III був прихильником фрітрейдерства й домогся зниження мит на торгівлю з Англією та Бельгією, незважаючи на протести власної буржуазії. Поступово французька промисловість і сільське господарство змогли успішно конкурувати на зовнішніх ринках.

У французьких провінціях прискорилися процеси розшарування селянства. Розвиток промисловості сприяв зростанню міського населення, збільшенню кількості найманих робітників. За допомогою політики поступок і репресій, якщо була така необхідність, владі вдавалося стримувати французький пролетаріат від активної участі в політичній боротьбі.

Ще однією характерною рисою економіки Франції стало збільшення банківського капіталу: за темпами зростання він випередив промисловість. Французькі банки не тільки кредитували власну промисловість, але й активно вкладали гроші в колонії та економіку європейських держав.

Внутрішню політику, яку проводив Наполеон III, часто називають бонапартизмом. Її суть полягала в лавіруванні влади між інтересами різних соціальних груп. Сам Наполеон III не тільки заявляв, але й демонстрував, що не віддає перевагу жодній соціальній групі або класу, а є імператором усіх французів.

У зовнішній політиці Наполеон III намагався наслідувати свого великого дядька, хоча він не мав для цього достатньо хисту й сили характеру. На щастя для французів, імператор не збирався втягувати їх у нову кампанію із завоювання Європи, але воєнні дії французька армія вела майже безперервно. Успішно розвивалося й становлення Французької колоніальної імперії: Наполеон III захопив Алжир у Північній Африці, Індокитай у Південно-Східній Азії, посилювався французький вплив у Туреччині, Китаї та Японії. Символом колоніальної та економічної могутності Другої імперії стало успішне будівництво Суецького каналу, що був відкритий у 1869 р.

Незважаючи на значні зовнішньополітичні успіхи Франції в 50-ті рр. XIX ст., наприкінці 60-х рр. Наполеон III не зміг забезпечити захист французьких інтересів у Європі. Імпульсивність і схильність імператора до авантур усе частіше призводили до зовнішньополітичних невдач. Зазнали провалу багаторічна спроба закріпити вплив Франції в Мексиці та відновити там монархічний режим у 1867 р., а також намір Наполеона III втрутитися в російсько-польський конфлікт (повстання в Царстві Польському) та підтримати польське повстання в 1863 р. Проте головною поразкою імператора було те, що він не тільки нічого не зміг протиставити посиленню Пруссії, але й розгубив до цього часу всіх можливих союзників.

Період Другої імперії збігся із завершенням у Франції промислового перевороту (60-ті роки XIX ст.). У країні наростала опозиція проти правлячої верхівки, посилювалася пропаганда прихильників республіканського ладу. Політикою Другої імперії були невдоволені різні верстви населення.

У першій половині XIX ст. Франція володіла Алжиром, кількома островами в Тихому та Індійському океанах (Маркізькі острови та інше). У другій половині XIX ст. почалися колоніальні завоювання Франції.

Колоніальна політика Франції була спрямована на розширення володінь. Колоніальна політика загострила відносини Франції з європейськими країнами. У другій половині XIX ст. внаслідок колоніальних загарбань населення французьких колоній зросло у 9 разів. За розмірами своїх колоніальних володінь Франція посіла друге місце.

Боротьба за об'єднання Італії.

Після поразки революцій 1848-1849 рр. Італія та Німеччина залишалися політично роздробленими країнами. Збереження роздробленості заважало розгортанню промислової революції, унеможливлювало гідну участь Італії та Німеччини у міжнародних справах.

У 50-60-х рр. XIX ст. в Італії та Німеччині з'явилося покоління політичних діячів, яке зуміло успішно вирішити складні завдання утворення національних держав. Для Європи другої половини XIX ст. об'єднання Італії та Німеччини стало уособленням держав-націй, які здобули собі право на існування значною мірою завдяки силі зброї.

Після невдалої спроби об'єднати Італію під час революції 1848-1849 рр. країна знову виявилася розділеною, а значна частина Півночі була під австрійською окупацією.

У Римі (Папська область) знаходилися французькі війська. У всіх державах конституції та ліберальні закони, що їх народ домігся під час революції 1848-1849 рр., було скасовано. Повсюдно влада вдавалася до репресій та гонінь на діячів і учасників революційних подій. Відбувалося відновлення феодально-абсолютистських порядків, а надто в Неаполітанському королівстві. Єдиним винятком було Сардинське королівство (П'ємонт), де збереглися конституційна монархія та ліберальне законодавство. Таке становище тут склалося завдяки діяльності керівника уряду Каміло Бенсо Кавура (1810-1861).

Очолюваний Кавуром уряд здійснив низку реформ, які сприяли економічному піднесенню П'ємонту. Було розгорнуто залізничне будівництво, проведено реформу фінансової системи. Почалася розбудова промисловості, активізувалася торгівля. Завдяки цьому П'ємонт став центром об'єднання Італії.

Важливе місце в його діяльності відводилося боротьбі за визволення Італії від австрійців та об'єднання під зверхністю короля П'ємонту завдяки війнам і дипломатичним зусиллям. Кавур мав на меті приєднати визволені Венецію, Ломбардію разом із Пармою та Моденою до Сардинського королівства.

У 1858 р. між Наполеоном III (імператор Франції) та Кавуром було укладено таємний договір, за яким французька армія (200 тис. вояків) та армія П'ємонту (100 тис. вояків) спільними діями мали визволити Ломбардію (Мілан) і Венецію від австрійського панування.

В наслідок компромісу з Наполеоном III Кавур поширив владу Сардинського королівства на Північну та Центральну Італію. Залишався Південь. Франко-італо-австрійська війна, хоч і не досягла кінцевої мети, все ж таки започаткувала об'єднання Італії. Війна стала сильним поштовхом до об'єднавчого руху на Півдні Італії. Республіканці на чолі з Мадзіні готували народне повстання в Неаполітанському королівстві. Центром повстання мав стати о. Сицилія.

У Неаполі було проведено плебісцит, за яким більшість населення висловилося за приєднання до П'ємонту. Гарібальді переконали приєднати завойовані землі до єдиної Італії, і він передав владу в Неаполітанському королівстві Віктору – Еммануїлу, королю П'ємонту.

На визволених територіях почалася розбудова італійської державності.

У лютому 1861 р. в Турині відбулось урочисте відкриття парламенту, який потвердив створення Італійського королівства у складі П'ємонту і приєднаних до нього областей, королем Італії проголосили Віктора-Еммануїла.

За конституцією Італійське королівство було конституційною монархією з двопалатним парламентом – сенатом, члени якого довічно призначалися королем і палатою депутатів. Процес об'єднання Італії ще не було завершено. Під владою Австрії залишалася Венеціанська область, а в Римі, спираючись на підтримку Наполеона III, світську владу зберігав папа. Набагато успішнішим виявилось приєднання 1866 р. до Італійського королівства Венеції. Під час франко-пруської війни крах Другої імперії уможливив вступ італійських військ до Риму і приєднання Папської області (1870). Об'єднання Італії завершилося. Рим визначили столицею Італійського королівства.

Боротьба за об'єднання Німеччини.

Спроби Пруссії в пореволюційне десятиріччя посісти провідне місце в Німецькому союзі завершилися поразкою. Щоб утримати свій вплив у Німеччині, Пруссія спрямувала всю енергію на відновлення митного союзу і досягла успіху. У 1853 р. Митний союз економічно об'єднав під зверхністю Пруссії значну кількість держав Німецького союзу.

Успіхи італійців в об'єднанні країни надихали німецьких патріотів. У 1859 р. представники північнонімецьких держав утворили Німецький національний союз. Його метою було проголошено об'єднання німецьких держав під головуванням Пруссії. У програмі союзу наголошувалося, що Австрія до складу майбутньої Німецької імперії входити не повинна.

У 60-х рр. питання про об'єднання Німеччини стало головним. Перехід до практичних дій стосовно його реалізації розпочався після призначення на посаду канцлера (голови уряду) Пруссії Отто фон Бісмарка (1815-1898). Не рахуючись із парламентською опозицією та в обхід рішень парламенту, Бісмарк провів реформу і збільшив армію вдвічі, оснастив її новими рушницями та швидкострільними гарматами. Реформа армії давала можливість удатися до рішучих дій. Саме тоді нагодився привід до війни проти Данії (За землі Шлезвіг і Гольштейн).

Війна 1866 р. стала вирішальним кроком до німецької єдності. У серпні 1866 р. німецькі держави об'єднались у Північнонімецький союз. До його складу увійшли 22 держави і три вільні міста. Через рік обраний на підставі загального виборчого права рейхстаг затвердив конституцію союзу.

На чолі союзу знаходився президент, на посаду якого завжди призначався прусський король. Він зосереджував у своїх руках виконавчу владу. Союзна рада складалася з міністрів і представників окремих держав. Головував у раді союзний канцлер – голова прусської Ради міністрів. Цю посаду до 1890 р. обіймав Бісмарк.

Законодавчу гілку влади уособлював рейхстаг, що обирався на підставі загального виборчого права. Він мав право законодавчої ініціативи, але затверджувати або відхиляти закони міг лише президент союзу.

Велике значення мало встановлення у Північнонімецькому союзі єдиної економічної системи: свободи пересування, єдиної системи мір і ваг, єдиного карного законодавства.. Це відкрило простір економічній ініціативі німецьких підприємців.

Ось так замість безнадійно застарілого Німецького союзу в центрі Європи виникла національна німецька держава – Північнонімецький союз. Внаслідок цього суттєво змінився баланс сил на континенті. Австрія втратила становище великої держави, що відкрило шлях до завершення об'єднання Італії.

Нова ситуація створила загрозу втрати Францією її керівного становища в Європі. Сучасники розглядали події 1866 р. як революцію. Ця “революція зверху” була передовсім революцією “залізного канцлера” Бісмарка. Його роль в об'єднанні Німеччини виявилася надзвичайно вагомюю.

За межами створеної Бісмарком німецької державності залишалися південнонімецькі держави. Тривала боротьба з Францією завершилася франко-пруською війною 1870-1871 рр. Внаслідок перемоги над Францією до Північнонімецького союзу було приєднано південні держави. 18 січня

1871 р. у Дзеркальному залі Версальського палацу було проголошено створення Німецької імперії. Пруський король став Імператором, а Бісмарк – імперським канцлером. У справі об'єднання Німеччини було поставлено останню крапку.

Франко-пруська війна 1870–1871 р.

Наприкінці 60-х років у Франції загострилася суспільно-політична ситуація у зв'язку з економічною кризою і намаганням вийти з кризи за допомогою війни. Гостра криза імперії завершилася її падінням під час франко-пруської війни.

Основні причини війни:

1. Суперництво між Францією та Пруссією за панування у Центральній Європі.

2. Урядові Наполеона III війна була потрібна:

- щоби перешкодити посиленню Пруссії;
- перешкодити завершенню об'єднання Німеччини;
- піднести міжнародний авторитет своєї держави.

3. Пруссія намірялася:

- “залізом і кров'ю” завершити об'єднання всіх німецьких земель під своєю зверхністю й усунути головну перешкоду на цьому шляху—Францію;
- пограбувати Францію;
- захопити частину її території.

Привід до війни: дослідники називають суперечки між Францією та Пруссією за іспанський королівський престол. Під час переговорів 13 липня 1870 р. відбулась провокація канцлера (головного міністра) Пруссії Отто фон Бісмарка, який навмисне образив французький уряд, щоб спровокувати Францію на війну. Бісмарк змінив текст «Емської депеші» пруського короля французам, в якій начебто король відмовляється прийняти французького посла. Франція сприйняла це як образу. У результаті Франція 19 липня 1870 р. оголошує війну Пруссії.

Франція була погано підготовлена до війни, це виражалось у:

1. Французька армія була вдвоє меншою, ніж прусська (французька становила 250 тис., прусська — 400 тис.).
2. Не мала єдиного керівництва.
3. Не було певного плану ведення війни.
4. Не було організовано належного постачання французької армії.
5. Війська не були забезпечені навіть найнеобхіднішим.
6. Французькі бронзові гармати виявилися значно гіршими, ніж чавунні гармати Пруссії.
7. Французькими військами командували бездарні генерали.

Поразка під Седаном означала, що Франція програла війну. Франція і надалі зазнає поразок. Як наслідок 4 вересня 1870 р. у Парижі спалахнуло повстання. Францію було оголошено республікою. Незабаром у Парижі спалахнула революційна хвиля і у столиці була на деякий час встановлена влада Паризької комуни.

Паризька комуна – революційний уряд Парижа з 18 березня по 28 травня 1871 р., правління якого тривало 72 дні. На чолі Паризької комуни стояли об'єднані сили соціалістів та анархістів. Уряд комуни втратив владу, коли французькі війська Версалю захопили Париж, було вбито 20-30 тис. осіб.

Франко-пруська війна закінчилася поразкою Франції. 10 травня 1871 р. У Франкфурті-на-Майні підписано мирний договір між Францією та Пруссією.

Умови договору:

1. До Німеччини відходили Ельзас і східна частина Лотарингії.
2. Німеччина одержала контрибуцію в розмірі 5 млрд франків золотом (контрибуція — грошові суми, що їх переможена держава за умовами мирного договору сплачує державі-переможниці).
3. Франція мусила погодитися на окупацію країни до повної сплати контрибуції.

Окупація країни пруськими військами тривала три роки.

Наслідки війни:

1. Війна призвела до міжнародного й економічного послаблення Франції внаслідок поразки у війні, окупації частини території країни на кілька років пруськими військами, втрати Ельзасу і Лотарингії, сплати п'ятимільярдної контрибуції, що важким тягарем лягло на плечі населення Франції.
2. Внаслідок поразки Франція надовго втратила роль одного з лідерів на Європейському континенті.
3. У Франції було встановлено республіку, тоді як у Німеччині та Великій Британії збереглися монархії.
4. Після розгрому Франції було завершено об'єднання Німеччини і проголошено Німецьку імперію, що сприяло бурхливому економічному розвитку й перетворенню її на індустріальну країну.
5. Скориставшись з війни, Італія у 1870 р. приєднала Папську область з Римом, закінчивши об'єднання країни.
6. Війна не припинила суперництва між країнами Європи, а ще більше загострила його.
7. І Німеччина, і Франція посилено готувалися до нової війни, переозброювали свої армії, споруджували укріплення.
8. Готування до війни Франція вела під гаслом повернення Ельзасу і Лотарингії, посилення свого впливу в Європі.
9. Умови Франкфуртського миру збереглися до початку Першої світової війни.

Лекція 6. США у першій половині XIX ст. Громадянська війна.

План

1. Особливості розвитку США в першій половині XIX ст.
2. Політичний розвиток США та утворення політичних партій.
3. Територіальне розширення.
4. Громадянська війна 1861-1865 рр.

5. Становище США в період Реконструкції.
6. Значення громадянської війни в історії США.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ, 2006.
3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
4. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
5. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів. Ніжин, 2000.
6. Иванян Э.А. От Джорджа Вашингтона до Джорджа Буша. - М., 1991.
7. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
8. История США. - Т.3. - М., 1983.
9. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. I.
10. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
11. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
12. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.
13. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К., 1999.
14. Хрестоматія з нової історії: В 2 ч. / Упоряд. Г.О. Цвікальська, С. М. Ходорков. – К., 1973.
15. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.

Короткий зміст.

Кінець XVIII - перша половина XIX ст. стали часом бурхливого розвитку Сполучених Штатів Америки. Здобуття незалежності й усунення всіх перепон на шляху вільного підприємництва зумовили швидке зростання фабричної промисловості фермерського господарства на північному сході країни. Йшло активне освоєння західних земель. На Півдні ж продовжувало поширюватися плантаційне рабовласницьке господарство, яке постачало сировиною промисловість північних штатів і Західної Європи.

Із 1820 р. до 1860 р. частка країни у світовому промисловому виробництві зростає з 6 до 15%. Після війни за незалежність територія США простягалася від Атлантичного океану до Міссісіпі. На цих землях проживало чимало індіанських племен, яких переселенці, що рухалися зі сходу, неухильно витісняли на захід. З великими племенами уряд США укладав угоди, за якими їм лишалася частина земель. Проте свої обіцянки американська влада постійно порушувала. Індіанців виселяли у спеціально відведені райони, так звані резервації. Опір індіанців придушували за допомогою спеціальних каральних експедицій.

Наприкінці XVIII - на початку XIX ст. у США розпочався промисловий переворот, який, як і в Англії, охопив насамперед текстильну промисловість (було сконструйовано і запущено прядильну машину, створено машину з очищення бавовни). Тоді ж було збудовано першу текстильну фабрику. Уже в 40-х роках американські бавовняні тканини успішно конкурували з англійськими на світовому ринку. У 30-х роках на північному сході швидкими темпами почала зростати важка промисловість.

Активно розвивалась транспортна мережа країни. Район Великих озер було зв'язано з Атлантичним океаном низкою каналів, нові залізниці (у 40-х рр. XIX ст. почався бум залізничного будівництва) з'єднували райони фермерського господарства з великими містами і промисловими центрами, що потребували продуктів харчування і сировини. Залізниці простягнулися

від Атлантичного до Тихоокеанського узбереж США, з півдня на північ. Кожні п'ять років довжина залізниць подвоювалась. Розвиток транспорту сприяв розвитку металургії та машинобудування.

У 1807 р. парову машину було встановлено на судах. На Гудзоні було випробувано перший у світі пароплав Роберта Фултона, після чого в країні почалося будівництво парових кораблів. Це стало могутнім поштовхом для розвитку водного транспорту, збільшення товарообороту і, отже, виробництва. На середину XIX ст. тоннаж торговельного флоту США вже дорівнював англійському. Розвиток промисловості сприяв зростанню нових індустріальних центрів - Чикаго, Піттсбурга, Детройта. Населення Нью-Йорка на середину XIX ст. становило 500 тис. чол., по країні питома вага міського населення зросла до 12%.

У США з Європи переселялися мільйони людей. В основному це були селяни і ремісники, гнані злиднями і безробіттям. Умови життя робітників у США були кращі, ніж в Європі. Брак робочої сили змушував підприємців платити більшу зарплатню. До того ж будь-який бажаючий з переселенців міг освоювати нові землі на заході. Протягом першої половини XIX ст. на захід рушали нескінченні валки колоністів. Багато хто намагався потрапити в Америку, сподіваючись на щасливе життя. Одні рятувались від релігійних переслідувань, інші прагнули особистої свободи, сподівались отримати роботу чи шматок землі. Нових переселенців називали піонерами.

Всі економічні досягнення мали місце головню на Півночі США. Це пояснюється особливостями господарства на Півдні та Півночі країни. У південних штатах продовжувало розширюватися плантаційне господарство, засноване на рабській праці чорношкірих. На плантаціях вирощувалися тютюн, рис, цукрова тростина та ін. Плантації були постачальниками сировини для промислових центрів Західної Європи та Півночі США.

Внаслідок внутрішнього розвитку США у першій половині XIX ст.. сформувались дві системи господарювання: промислова (Північ) і плантаторська (рабовласницький Південь).

З моменту створення США перед ними стояла проблема західних територій - плодючих степів (прерій), лісів, багатих на мінеральні ресурси та заселених нечисленними племенами, основним заняттям яких було полювання. Як плантатори, так і фермери прагнули оволодіти новими землями на Заході. Це зумовило експансіоністську політику американського уряду.

Для утворення США Англія поступилася землями до р. Міссісіпі. На початку XIX ст. Сполучені Штати придбали у Франції Луїзіану (територія на захід від Міссісіпі), а в Іспанії - Флориду. У 40-х рр. США після війни з Мексикою відняли в неї Техас і Каліфорнію. Так США за короткий час оволоділи територіями від Атлантичного до Тихого океану. На початку XIX ст. налічувалося 45 штатів і 5 територій.

Нові області спершу ставали територіями, що користувалися самоуправлінням, але не посилали своїх представників до конгресу. Якщо чисельність населення нової території сягала 60 тис.-осіб, вона могла просити про прийняття її до гурту штатів, виробити собі конституцію і вступити-до союзу повноправним членом.

Захоплюючи нові землі і прагнучи закріпитися в Північній Америці, США водночас всіляко намагалися послабити вплив європейських держав у Новому світі. Основні принципи їх зовнішньої політики було викладено в посланні президента Монро до Конгресу 2 грудня 1823 р.

Згідно з «доктриною Монро», Американський материк не міг бути об'єктом колонізації для європейських держав. США визнавали існуючі колонії європейців, але заявляли, що не допустять заснування нових і втручання європейських держав в американські справи. У газетах ці принципи було оформлено гаслом «Америка для американців!». Але насправді це означало «Америка - для США».

США користувались тим, що молоді латиноамериканські країни були набагато слабшими за них. Так, у 1845 р. Конгрес США прийняв до складу федерації Техас, що належав Мексиці. На цей час Техас був вже

переповнений американськими плантаторами, які свавільно захоплювали землі. Ці події викликали війну США з Мексикою, де перевага американської армії була беззаперечна. У 1848 р., потерпівши поразку, мексиканський уряд був змушений передати США не тільки Техас, а й землі на північ від р. Ріо-Гранде - Нову Мексику і Каліфорнію. Загалом за період з 1803 до 1867 р. Сполучені Штати зуміли збільшити свою територію в чотири рази. США перетворилися на одну з найбільших держав планети і стали найвпливовішою державою континенту.

У зовнішній політиці США головним став фактор розширення територій, який визначав могутність держави, її кордони і систему впливу на сусідні держави. До середини 50-х рр. XIX ст. успіхи у внутрішньо американській територіальній експансії дали можливість США шукати нові ринки збуту за межами держави.

Наявність двох соціально-економічних систем - вільного ринкового капіталістичного господарства на Півночі і рабовласницького на Півдні - підривала єність країни. У 50-х роках XIX ст. відносини між ними різко загострилися. Промисловці Півночі потребували нових робочих рук із числа чорношкірого населення, яке перебувало в рабстві, та прагнули використати сировинні ресурси південних штатів для потреб своїх фабрик і заводів. Фермери домагалися непоширення рабства на західних землях. У свою чергу Південь опирався введенню мит на англійські товари і дедалі більше орієнтувався на економічні зв'язки з Англією, ніж з північними штатами.

З бурхливим розвитком текстильної промисловості і зростанням попиту на сировину на плантаціях стала переважати бавовна. Як і капіталістичні підприємства Півночі, плантаційне господарство Півдня теж орієнтувалося на ринок, але воно базувалося на підневільній рабській праці. Так, 1860 р. на плантаціях Півдня працювало 3,5 млн рабів. Чорношкірі раби на плантаціях зазнавали найжорстокішої експлуатації. Ними торгували, як речами чи худобою, влаштовували аукціони з їх продажу. За рабами пильно наглядали спеціальні охоронці та навчені полювати за втікачами собаки. їхня

праця була менш продуктивною, ніж найманих робітників. Раби часто псували нові знаряддя праці або неефективно використовували їх.

Розширення території США поставило на порядок денний питання про поширення рабства на нові території. Від моменту створення США кількість рабовласницьких штатів приблизно відповідала кількості тих штатів, де рабства не було. До того ж "батьки-засновники США" умисно не внесли цього питання до конституції, щоб уникнути розбрату в новоствореній державі.

У процесі прийняття нових членів до федерації завжди намагалися зберігати цей баланс. До того ж проти рабства не заперечувала більшість населення тих штатів, де його не було. Промисловці з Півночі успішно вели торгівлю, збуваючи в південних штатах рабів і промислові товари і скуповуючи сировину та продовольство. У 1820 р. було прийнято Міссурійський компроміс, який засвідчив загальнонаціональний характер питання про рабство. Згідно з ним нові території на захід од р. Міссісіпі поділялися на дві частини паралельно 36° 36' п. ш. На північ од неї рабство заборонялося.

Напруження між Півднем і Північчю посилилося після приєднання нових земель, захоплених у Мексики, та значного припливу туди фермерів та агентів рабовласників. Кризу було тимчасово пом'якшено 1850 р. завдяки компромісові: Каліфорнію оголосили вільною від рабства, а Нью-Мехіко та Юта стали рабовласницькими.

Через три роки те саме питання виникло стосовно Канзасу та Небраски. У Канзасі зішлись два потоки переселенців - із Півночі й Півдня. Коли постало питання про вибори законодавчого органу і подальшу долю рабства, плантатори вдалися до всіляких маніпуляцій та силового тиску, що дозволило їм перемогти на виборах. Але це не зупинило протистояння, яке переросло у справжню громадянську війну. Між загонами плантаторів і фермерами розпочалися бойові дії.

Проблема рабства стала центром боротьби. Для Півдня це було питання життя або смерті. Плантатори налаштувалися до крайніх дій. Для Півночі цю проблему не можна було вирішити без порушення конституції.

У 30-40-х роках на Півдні почастішали виступи негрів-рабів, на Півночі розпочався аболіціоністський рух (від англ. to abolish - скасовувати)-громадський рух за негайне скасування рабства та надання неграм однакових прав із білими. У ньому брали участь Інтелігенція, фермери, робітники, підприємці та інші прошарки суспільства.

У 1833 р. було створено "Американське товариство боротьби з рабством", керівником якого став Вільям Гаррісон, що заснував газету «Визволитель», на шпальтах якої велася боротьба проти інституту рабства.

Для надання допомоги неграм, які втікали від плантаторів, аболіціоністи створили в 1838 році в Північній Кароліні «Товариство підземної залізниці», що допомагало втечі чорношкірих рабів з південних до північних штатів. Південні штати намагались узаконити рабство в усій країні через позбавлення конгресу права скасовувати або дозволяти його у будь-якому штаті. Для цього вони намагались використати Верховний суд.

Загострення протистояння Півдня і Півночі мало й політичні причини. Політичне життя у США відзначалося формуванням двопартійної системи. На її створення значною мірою вплинула політична система Англії. До здобуття незалежності у політичному житті основну роль відігравали, як і в Англії, торі та вігі. На початку свого існування партії фактично були політичними клубами верхівки суспільства, або фракціями в конгресі. Поступово виникав зв'язок між політичними партіями та виборцями. Склався інститут професійних політиків. Боротьба за президентське крісло стала боротьбою лідерів партій.

У перші роки після здобуття незалежності основним питанням політичної боротьби було питання державного устрою. Сформувалася перша двопартійна система: федералісти і антифедералісти. До початку XIX ст. при владі знаходилися федералісти. Своїм ідейним політичним лідером вони

вважали Джорджа Вашингтона. Під час їхнього правління було закладено підвалини федерального устрою США. У 1801 р. до влади доступилися національні республіканці (антифедералісти), ідейним лідером яких був Томас Джефферсон. Вони утримували владу аж до 1828 р., докладаючи зусиль для укріплення демократії та формування сильних центральних органів влади.

На ґрунті спільних інтересів аграріїв - фермерів і плантаторів у 1828 р. було створено Демократичну партію США, яка висунула кандидата на президентську посаду Е. Джексона. Проте згодом інтереси фермерів і плантаторів унаслідок гострої боротьби за нові землі стали різними. Тепер фермери вже підтримували північних промисловців, які були проти поширення рабства на нові західні території.

Посилення соціальної неоднорідності суспільства, розширення виборчих прав та освоєння Заходу потребувало нових підходів, політичних рішень. У 1829 р. президентом став Ендрю Джексон. Джексон очолив нову демократичну партію (вона започаткувала сучасну демократичну партію). Демократи проголосили курс на максимальну свободу підприємницької діяльності за принципом "рівних можливостей". Демократи перебували при владі до 1841 р. За їхнього правління у внутрішню політику США було введено практику, за якої новий президент проводив чистку державного апарату, а на вивільнені місця призначав своїх прихильників.

У 1841 р. президентом став Вільям Гаррісон - лідер нової партії вігів, спадкоємниці національних республіканців. Нові віги обстоювали інтереси федерального уряду, схилялися до компромісу з плантаторами Півдня у питаннях рабства. Демократи й нові віги утворили другу двопартійну систему, яка проіснувала до 1860 р.

З наростанням протиріч між промисловою Північчю та рабовласницьким Півднем нові віги втрачали підтримку тих верств суспільства, які обстоювали протекціоністську політику і ліквідацію рабства.

Новою політичною силою, яка рішуче протистояла інтересам Півдня, стала Республіканська партія США, що утворилася 1854 р. в Чикаго та існує дотепер. Основу її склали ворожі до рабства фермери і буржуазія. Помірковане крило республіканців обмежувалося лише вимогою непоширення рабства на нові території, а її радикально-демократичне угруповання вимагало негайного скасування рабства.

Її лідером став Авраам Лінкольн. Обрання А. Лінкольна (кандидата від Республіканської партії) в 1861 р. президентом означало політичну перемогу противників рабства. Лінкольн ніколи не брав участі в аболіціоністському русі. Під час виборів він виступав лише за непоширення рабства на нові території і підкреслював, що не наполягатиме на його негайній ліквідації і не втручатиметься у внутрішні справи південних штатів. Проте сам факт вибору президентом країни представника Півночі був сприйнятий у південних штатах як виклик та пряма загроза рабовласницькій системі. Захищав інтереси торговельно-промислових кіл Півночі. Протягом Громадянської війни в США 1861- 1865 рр. уряд Лінкольна прийняв гомстед-акт, скасував рабство на всій території США.

Тож, республіканці на хвилі широкого аболіціоністського руху, що розгорнувся, особливо на Півночі США, доступилися до влади 1861 р. їм належало розв'язати найпекучішу на той час проблему США - проблему рабства.

Рабовласницькі штати поступово втрачали свою перевагу в Конгресі, у Білому домі, але не збиралися добровільно поступатися владою і політичним впливом. Федеральний уряд намагався знайти компроміс, проте конфлікт між північними і південними штатами ставав неминучим. Виникло необоротне протистояння між прибічниками розвитку ринкової економіки, заснованої на найманій праці, і рабовласниками, які стояли на сторожі віджилої системи господарювання.

Спроби південних штатів відділитися від федерації робилися ще задовго до громадянської війни. Так, 1832 р. Південна Кароліна оголосила

недійсними федеральні закони на своїй території та заявила про свій вихід із федерації. У відповідь президент США Джексон надіслав до узбережжя штату флот. Під загрозою вторгнення федеральних військ уряд штату відмовився від своїх намірів. У 1850 р. Південь знову пригрозив відділенням, але й цього разу позиція армії вирішила справу на користь країни.

Ситуація кардинально змінилася 1860 р. Тоді значна частина офіцерського корпусу підтримала заколотників, і громадянська війна як конфлікт між Північчю і Півднем стала неминучою.

У грудні 1860 р. про вихід із Федерації оголосила Південна Кароліна, а згодом до неї приєдналося ще 7 штатів - Луїзіана, Техас, Міссісіпі, Джорджія, Алабама, Флорида і Теннессі. Штати, що відокремились, утворили власну державу - Південну конфедерацію із столицею в Річмонді (Вірґінія), президентом якої було обрано Джефферсона Девіса. Головною метою Конфедерації південні плантатори проголошували захист вольностей окремих штатів, але при цьому рабство оголошувалось «природним нормальним станом для негрів» і «оплотом цивілізації».

Приводом до війни став обстріл і захоплення південцями форту Самтер поблизу узбережжя Південної Кароліни, залога якого зберігала вірність федеральному уряду. Після вступу Лінкольна на посаду президента війська конфедерації 12-13 квітня 1861 р. обстріляли та захопили форт Самтер біля Чарльстона. 15 квітня 1861 р. президент Лінкольн оголосив південні штати заколотниками і розпочав набір до ополчення чисельністю 75 тис. осіб. Так почалася громадянська війна - війна між громадянами однієї держави.

Перевага сил у війні була на боці Півночі, її населення становило понад 19 млн чол., в той час як Півдня - 12 млн (з яких майже третина була рабами). Північ могла виставити більше військ, на території Федерації зосереджувалася майже вся військова промисловість. Але північні штати не були готові до війни і на початку не використали свою перевагу в економічних і людських ресурсах. Більшість офіцерів і генералів

американської армії були вихідцями з родин плантаторів і вступили до армії конфедератів.

Початок війни супроводжувався патріотичним піднесенням. Як до армії Півдня, так і до армії Півночі вступало багато добровольців. На кінець 1861 р. армія Півночі (янки) становила 650 тис. вояків, у декілька разів перевищуючи армію Півдня. Проте самої лише чисельної переваги виявилось недостатньо для перемоги. Для цього ще потрібні талановиті командири і відповідний план ведення бойових дій. У перші роки війни Півночі бракувало як першого, так і другого.

Значну матеріальну допомогу Конфедерації надавав англійський уряд. Рабовласницький Південь був головним постачальником бавовни британській текстильній промисловості, та й розкол Сполучених Штатів давав можливість англійцям посилити свої позиції в Північній Америці.

Воєнні невдачі Півночі були зумовлені і зволіканням федерального уряду з вирішенням питання про рабство. Лінкольн був змушений зважати на ту обставину, що частина рабовласницьких штатів не пристала до заколотників. Невдачі й затягування війни остаточно переконали президента США Лінкольна в необхідності вжиття радикальних заходів. У 1862 р. було прийнято низку законодавчих актів, після чого конституційний характер війни (за єдність країни) змінився на революційний (за радикальні перетворення).

Федеральний уряд поступово усвідомлював, що війну, яка затяглася, можливо переможно закінчити, лише вдавшись до рішучих, радикальних заходів. У 1862 р. Конгрес запровадив нові податки на багатих і ухвалив закон про конфіскацію майна заколотників. 20 травня 1862 р. було прийнято закон про гомстеди (гомстед - місце для поселення). Він давав можливість кожному громадянину, у тому числі іммігрантам, які не брали участі в заколотах, безкоштовно отримати з державного фонду земельну ділянку в 160 акрів (близько 40 га), сплативши 10 доларів державного мита за земельне розмежування для створення ферми. Після п'ятирічного терміну

проживання, забудови та обробки землі господар безкоштовно ставав її повноправним власником. Хоча цей закон не мав прямого воєнного значення, він сприяв настроєві широких народних мас на здобуття перемоги над Півднем.

22 вересня 1862 р. Лінкольн видав президентську прокламацію про звільнення всіх рабів з 1 січня 1863 р. Цим актом він порушив конституцію, що вимагала прийняття відповідної поправки. Проте прокламація президента мала величезне значення, і американський народ палко її вітав. Гомстед-акт і звільнення афроамериканців забезпечили президенту підтримку простого народу і колишніх рабів. Цей закон підірвав тил Півдня. Раби почали повставати і масово вступати до армії Півночі. До армії північан вступали тисячі добровольців, що забезпечило їй кількісну перевагу над конфедератами. Кількість солдатів-афроамериканців досягла 186 тис. чол., понад 30 тис. колишніх рабів служили на флоті.

Навесні 1864 р. війська північан під загальним керівництвом нового головнокомандувача генерала Улісса Гранта розпочали широкий наступ на Конфедерацію. Прагнучи відрізати від Півдня армію генерала Лі, яка перебувала в районі Річмонда, і зайти їй в тил, війська під командуванням генерала Шермана почали «рейд до моря» розтинаючи штати Півдня навпіл від Міссісіпі до узбережжя Атлантичного океану - через Джорджію і Південну Кароліну.

У вересні 1864 р. Шерман здобув Атланту (штат Джорджія, наприкінці року - Саванну, після чого вирушив на північ для з'єднання з генералом Грантом. Війська Півдня чинили впертий опір до квітня 1865 р., поки армія Гранта не оволоділа столицею конфедерації - Річмондом. Генерал Лі 9 квітня зі своєю армією капітулював.

Чотирирічна війна скінчилась, під час якої загинуло 600 тис. осіб. Значними були й матеріальні втрати. Але єдність Федерації було відновлено. Проте перед американським урядом стояла ще низка невирішених завдань. Потрібно було узаконити звільнення рабів, забезпечити їх соціальну

адаптацію (пристосування до нових умов вільного життя). Афроамериканці як нові громадяни мали здобути рівні з білими політичні права.

Під час Громадянської війни зіткнулись дві протилежні системи виробництва – промислова, заснована на найманій праці, та плантаторська, що використовувала рабську працю. Громадянська війна в США вирішила головні соціально-економічні питання: знищила рабство; фактично зняла з порядку денного аграрне питання, зміцнивши як прогресивніший, фермерський шлях розвитку сільського господарства; створила умови для швидкого завершення промислового перевороту та зростання виробництва. Деякі перетворення не були доведені до завершальної стадії: діставши свободу, негри не одержали землю, расова дискримінація проявилась із новою силою; корінне населення США – індіанці – були загнані в резервації і не могли боротися за свої права.

Після завершення громадянської війни перед країною постала проблема реконструкції - відновлення державної єдності й перебудови життя Півдня.

Першим кроком на цьому шляху стало повне та безповоротне скасування рабства. У лютому 1865 р. конгрес прийняв 13-ту поправку (про скасування рабства на всій території США) до Конституції США, яка узаконила прокламацію Лінкольна про звільнення рабів і забороняла рабство на всій території країни. Але чекали на вирішення такі проблеми: умови допущення колишніх штатів конфедерації до союзу; статус колишніх рабовласників і рабів, організація влади на Півдні та ін.

У правлячих колах США щодо цього єдиної думки не було. Після смерті Лінкольна розбіжності між президентом (ним став Ендрю Джонсон (1865-1869), колишній віце-президент) і конгресом у вирішенні цих питань загострилися. Е. Джонс зайняв позицію умиротворення.

Ситуація загострилася після виборів до конгресу США у грудні 1865 р- депутатів від південних штатів. Серед новообраних депутатів було чимало колишніх лідерів конфедерації. Радикально налаштовані члени конгресу

домоглися рішення не допускати цих депутатів до залу засідань і передати справи проведення реконструкції конгресові.

У липні 1866 р. конгрес прийняв, а в 1868 р. ратифіковано більшістю штатів 14-ту поправку (що наділяла негрів громадянськими правами) до Конституції США, згідно з якою колишні лідери конфедерації позбавлялися права посідати державні посади, а негри зрівнювались у правах із білими. Заборонялися "чорні кодекси". Поправка надавала колишнім рабам право голосу. Проте південні штати відмовилися визнати зазначені доповнення до Основного Закону країни.

У зв'язку з цим у 1867 р. південні штати було позбавлено автономних прав, а владу передано військовому командуванню федеральних військ (на Півдні було введено воєнний стан, скасовано колишні конституції штатів). Одержавши на виборах до конгресу перемогу, республіканці вдалися до радикальної реконструкції Півдня. Її суть полягала у приведенні соціально-політичних норм життя на Півдні у відповідність до федеральних стандартів та вимог конституції. Іншими словами, радикальна реконструкція - це примусова демократизація життя на Півдні США з допомогою армії, але без розв'язання терору і встановлення диктатури.

Для сприяння колишнім рабам було створено спеціальний державний орган - Бюро звільнених, яке допомагало афроамериканцям шукати роботу, здобувати освіту і загалом пристосовуватися до вільного життя. Неграм було дозволено мати нерухомість; у південних штатах почав діяти закон про гомстеди 1862 р. Завдяки радикальній реконструкції негритянське населення активно прилучилося до політичного життя. Південні штати після перегляду їхніх конституцій були знову прийняті до союзу.

Проте колишні рабовласники не могли змиритися з тим, що чорношкіре населення Півдня отримало однакові з ними громадянські права. Запроваджені після війни в південних штатах «чорні кодекси» позбавляли афроамериканців права володіти землею, що змушувало їх залишатися на плантаціях і працювати на колишніх господарів на кабальних умовах.

Колишніх рабів позбавляли свободи зборів, можливості вільного пересування, права носити зброю. Завдяки таким рішучим діям у 1868 р. південні штати поступово визнали 13-ту і 14-ту поправки до Конституції, і їх представники були допущені в Конгрес. Реконструкція Півдня закінчилась у 1877 р.

На нових президентських виборах переміг колишній головнокомандувач армії Півночі генерал У. Грант (1869-1877). За його президентства було помітним зростання підприємницької активності. Бурхливий розвиток ринкових відносин сприяв поступовій ліквідації відмінностей між Півднем і Північчю. Колишні плантатори та їхні раби пристосовувалися до нових умов господарювання. Поступова радикальна реконструкція досягла поставленої перед нею мети. У 1877 р. з Півдня було виведено федеральні війська і тим ліквідовано останні елементи надзвичайного стану.

За період реконструкції сталися значні зміни в партійній системі США. Демократична партія завдяки входженню до її лав фермерів і підприємців уже репрезентувала не тільки інтереси колишніх плантаторів. Демократи з кожними виборами набирали ваги у конгресі. Одночасно республіканська партія трансформувалась у партію, що відображала інтереси великих підприємців, промисловців, банкірів. Вона втратила свій радикальний дух.

Громадянська війна і реконструкція складають єдиний період в історії США. Оцінки істориками цих подій різні. Одні порівнюють їх із буржуазно-демократичною революцією та називають їх другою американською революцією; інші розглядають це як боротьбу між двома формами власності та організації праці. Перемога Півночі в громадянській війні дозволила відновити єдність Федерації, сприяла зміцненню демократії і конституційного ладу в США. Вона забезпечила додаткові умови для розвитку вільної ринкової економіки в країні, включення південних штатів у сферу капіталістичних відносин. Прийнятий гомстед-акт означав перемогу і подальший швидкий розвиток фермерського господарства.

Лекція 7. Завершення формування індустріального суспільства

План

1. Англія наприкінці ХХ - на початку ХХ ст. Політика ліберальних і консервативних урядів.
2. Франція наприкінці ХХ - на початку ХХ ст. Конституція 1875 р.
3. Німеччина наприкінці ХХ - на початку ХХ ст. Особливості державного устрою.
4. США наприкінці ХХ - на початку ХХ ст. Досягнення світової першості.

Література:

1. Айзин Б.А. Альтернатива Германской истории в конце XIX - нач. XX ст. // Новая и новейшая история. - 1992. - № 4.
2. Антюхина-Московченко В. Н. История Франции 1870-1918. – М., 1986.
3. Байбаков Л.В. Двухпартийная система в период «позолоченного века». – М., 1996.
4. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
5. Виноградов Б.В., Сергеев В.В. Лорд Пальмерстон. Жизнь и политическая деятельность // Новая и новейшая история. - 1990. - №4.
6. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
7. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів. Ніжин, 2000.
8. Иवानян Э.А. От Джорджа Вашингтона до Джорджа Буша. - М., 1991.
9. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку ХХІ століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
10. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.
11. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.

12. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.
13. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К., 1999.
14. Трухановский В.Г. Бенджамин Дизраели и королева Виктория // Новая и новейшая история. - 1990. - №4.
15. Політична історія XX ст.: навчально–методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / В.Ф. Салабай, Я.А. Титаренко, Л.О. Панчук та ін.. К., 2002.
16. Пономарев М.В. Европейская индустриальная цивилизация XIX в. Закат Европы. – М., 2000.
17. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.

Короткий зміст.

За ступенем політичного та економічного розвитку країни світу наприкінці XIX - на початку XX ст. можна умовно розділити на три групи: 1) провідні країни з високим рівнем розвитку (США, Німеччина, Велика Британія, Франція, Японія, Росія). При цьому слід відзначити, що Російська імперія на той період значно відставала від вищеназваних країн, проте, враховуючи її геополітичне становище, значний обсяг промислового виробництва (5 місце у світі), політичний вплив, її можна віднести, хоч і з деякими застереженнями, до провідних країн світу; 2) країни з середнім рівнем розвитку економіки, які в політичному відношенні не відігравали провідної ролі і нерідко були прямими сателітами великих держав (наприклад, Румунія, Болгарія, більшість країн Латинської Америки та інші); 3) країни з низьким рівнем розвитку, політично повністю залежні (колонії).

Наприкінці XIX ст. відбулися значні науково-технічні відкриття та досягнення, наслідком чого стала науково-технічна революція. Науково-технічна революція — корінний переворот у розвитку науки і техніки, який супроводжується значними науковими і технічними відкриттями,

посиленням впливу науки на техніку і виробництво, перетворенням науки на безпосередню продуктивну силу.

На основі науково-технічної революції здійснювалася індустріалізація та формування індустріального суспільства. Індустріалізація — створення великої машинної індустрії, що виготовляє машини та устаткування і є базою для подальшого розвитку промисловості. Індустріальне суспільство — суспільство, в якому завершений процес створення великої, технологічно розвиненої промисловості й основу життя та діяльності якого становить промислове виробництво товарів. Науково-технічна революція, вільна конкуренція породжували економічні кризи. Економічна криза — виникає тоді, коли за умов вільного підприємництва товарів виготовляють більше, ніж можна їх продати. Тоді закриваються підприємства і зростає безробіття.

На початок XX ст. поділ світу між провідними державами було завершено і розпочалася боротьба за його переділ. Це стало ознакою того, що капіталізм вступив у нову стадію — імперіалізм (від лат. — імперіум — влада, панування — термін, введений англійським економістом Дж. А. Гобсоном, набув згодом значного поширення).

Все населення планети у 1900 р. становило близько 1 млрд. 600 млн. чол., у тому числі в Європі проживало 300 млн. осіб. Завершення поділу світу призвело до того, що невеликій групі провідних країн належало 55% всієї площі землі, де мешкало 35% населення. Найхарактернішою рисою імперіалістичної стадії розвитку капіталізму було завершення формування індустріального суспільства, якому притаманні такі ознаки (характерні риси):

- переважний розвиток промисловості, особливо важкої, її провідна роль у розвитку економіки (створення великої машинної індустрії, що виготовляє машини та устаткування і є базою для розвитку всіх галузей промисловості; у виробництво широко впроваджуються науково-технічні досягнення та відкриття);

- утворення монополій (відбувається концентрація виробництва та утворення монополій; монополії стають економічною основою для одержання надприбутків);
- вивіз капіталу (змінилася роль банків; на зміну вивезення товарів (перша половина XIX ст.) приходить вивезення капіталу, особливо у відсталі країни, де є дешева земля, сировина, робоча сила; відбувається зрощення промислового та банківського капіталів і утворюється фінансовий капітал та формується фінансова олігархія (купка небагатьох), що володіє великими капіталами. Фінансовий капітал відіграє важливу роль в економічному й політичному житті країни, підпорядковуючи собі весь державний апарат і спрямовуючи в своїх інтересах усю їхню внутрішню і зовнішню політику).
- економічний розподіл світу (його поділ на економічні сфери впливу);
- прискорення урбанізації (зростає міське населення порівняно із сільським);
- нерівномірність економічного розвитку країни (частка промислового виробництва перевищує частку виробництва сільськогосподарської продукції);
- поглиблення соціальної диференціації;
- зростання кількості та підвищення ролі пролетаріату.
- зростає роль держави в розвитку економічних процесів (державні субсидії, замовлення, регулювання почали використовувати в багатьох провідних країнах світу).
- формується світова система господарства (на основі встановлення зв'язків між промисловими центрами та регіонами вивезення капіталів і товарів).
- встановлюються міжнародні монополії і транснаціональні корпорації, які ділять між собою світові ринки збуту й виробництва товарів.

Провідне місце в структурі населення посідали пролетаріат і промислово-фінансова буржуазія. Основними ідейно-політичними течіями на цей час були: лібералізм, консерватизм, соціал-демократія.

Друга половина XIX — початок XX ст. Завершення становлення індустріального суспільства у провідних країнах світу — Великій Британії, Німеччині, Франції, США, Японії.

Загальний обсяг промислової продукції за 1890—1913 рр. зріс в 2,3 рази. Зросла питома вага важкої промисловості. Суттєво змінилася роль банків — з посередників у проведенні деяких фінансових операцій (кредиту) вони перетворилися в могутніх монополістів, які роз поряджалися грошовим капіталом самих капіталістів і дрібних хазяїв, стали співвласниками значної частини засобів виробництва і джерел сировини. Великі банки розорюючи і поглинають дрібніші, утворюють банківські монополії.

Нова стадія розвитку характеризувалася заміною вивозу товарів вивозом капіталу. Це було пов'язано з тим, що в ряді найбагатших країн у результаті їх швидкого розвитку виявився надлишок капіталу, а у відсталіх країнах і колоніях була сфера для вигідного розміщення цих капіталів, з отриманням надприбутків — сировина і дешева робоча сила, відсутність власних коштів для розвитку.

З 1896 р. почався перелом у світовій торгівлі. Ціни систематично зростали внаслідок монополізації виробництва і розробки золотих копалин на Алясці, в Канаді та Південній Африці. Розвиток світової торгівлі знову прискорився порівняно з промисловістю. Зменшилася питома вага Європи у світовій торгівлі, одночасно посилилося значення американських і азійських країн.

Формування системи світового господарства призвело до поділу сфер впливу між найбільшими монополіями, які стають транснаціональними, поширюючи свою діяльність на інші країни і континенти. Економічний поділ світу не співпадав з політичним і відбувався в умовах гострої боротьби.

Відбувається подальша монополізація економіки та розвиток ринкових відносин. Створення великої машинної індустрії призвело до концентрації виробництва і до виникнення монополій. Монополії — господарські об'єднання, що контролювали ринок збуту товарів, зосереджували у своїх

руках фінансові, матеріальні ресурси та науковий потенціал для збільшення виробництва, ліквідації конкуренції, одержання максимальних (найбільших) прибутків. З'являються нові форми організації виробництва (монополістичні об'єднання).

1. Картелі — об'єднання підприємців однієї галузі. Учасники об'єднання домовлялися про ціни на товари, розміри виробництва і ринки збуту товарів, зберігаючи свою власність і комерційну самостійність.

2. Синдикати — об'єднання підприємців, що виробляють однорідну продукцію.

Учасники створювали спільний торговий апарат для заготівлі сировини і збуту продукції, але зберігали свою власність і виробничу самостійність, втрачаючи комерційну самостійність.

3. Трести — відбувалося повне злиття низки підприємств однієї галузі у сфері як виробництва, так і збуту товарів, повне об'єднання власності. Вони втрачають будь-яку самостійність, а їх власники володіють акціями відповідно до внесеної суми паю.

4. Концерни — об'єднання підприємств різних галузей господарювання — торговельних фірм, банків, транспортних компаній, що перебувають під контролем одного фінансового угруповання.

Значення утворення монополій:

- 1) саме монополії зосереджують у своїх руках фінансовий капітал;
- 2) володіючи колосальними коштами, монополії мають можливість будувати величезні підприємства, освоювати нові джерела сировини, створювати і впроваджувати у виробництво нову техніку;
- 3) монополії є основними експортери капіталу в інші країни;
- 4) монополії здійснюють економічний поділ світу;
- 5) монополії спонукають уряди провідних держав світу вести боротьбу за його територіальний поділ і переділ.

Економічні зміни другої половини XIX ст. призвели до того, що найчисленнішим класом стали наймані робітники, які були позбавлені

власних засобів виробництва і змушені були продавати свою робочу силу. Відбувається пролетаризація суспільства, широко використовується праця найманих робітників у різних сферах життя суспільства: промисловості, будівництві, на транспорті, в сільському господарстві, у сфері послуг тощо. Зростала чисельність робітничого класу. Якщо в середині XIX ст. у найрозвиненіших країнах промислових робітників налічувалося лише 9 млн, то наприкінці століття — вже 30 млн. Технічний переворот потребував зростання кількості кваліфікованих робітників, які одержували значно більшу заробітну платню, а тому зростав їхній життєвий рівень. Це так звана «робітнича аристократія».

Англія наприкінці XIX— на початку XX ст.

Велика Британія не має конституції в загальноприйнятому розумінні цього слова. Політична система країни спирається на дві різні, за формою основи — писану і неписану конституцію. Писану частину конституції складає низка законів парламенту, до якої перш за все належить Велика хартія вольностей 1215 р., Закон про недоторканність особи 1679 р., Білль про права 1689 р., Закон про парламент 1911 р. та де які інші документи. Сюди, зокрема, входять судові рішення, які розглядали суперечки з питань прав і свобод громадян. Не писану частину конституції складають звичайні або так звані конституційні угоди, які склалися в політичній практиці і до яких належать: процедура формування уряду лідером політичної партії, яка перемогла на виборах, парламентська відповідальність міністрів, робота парламентських комітетів та інші. У принципі законодавча влада країни складається з трьох елементів: монарх, Палата лордів і Палата громад.

З формальної точки зору, главою держави і главою виконавчої влади є монарх, при якому діє Таємна рада, у складі якої близько 300 осіб. Формально монарху у сфері внутрішньої і зовнішньої політики належать широкі повноваження. Він призначає прем'єр-міністра, міністрів, розпускає Палату громад, накладає вето на законопроекти, прийняті парламентом, має право оголошувати у країні надзвичайний стан, призначає вищих військових

та цивільних посадових осіб. Монарх «озвучує» зовнішню політику: оголошує війну і заключає мир, укладає і ратифікує міжнародні договори, представляє країну в зовнішніх зносинах.

Парламент складається з двох палат: вищої — Палати лордів, та нижчої — Палати громад. Члени Палати лордів не обираються загальним голосуванням. До неї входять єпископи англіканської церкви, представники спадкової аристократії (ця група засідала в парламенті з моменту його заснування), деякі верховні судді (їх називають «судові лорди»), які стали входити до палати наприкінці XIX ст. Основну роль у парламенті відіграє Палата громад.

У Великій Британії немає єдиної судової системи. Це дуже складана система, в основі якої лежать два принципи: адміністративно-територіальний поділ; поділ судів залежно від цінності позову. Судді всіх судів призначаються монархом, крім військових суддів, які призначаються військовим командуванням з числа офіцерів.

У Великій Британії ще з XVIII ст. склалася двопартійна система, коли основну боротьбу за владу вели дві партії, що змінювали одна одну в Кабінеті Міністрів: консерватори (торі) і ліберали (вігії). Так було до 1906 р., коли з'явилася ще одна партія - лейбористи (робітнича партія). Вона поступово почала витісняти з політичної арени лібералів. Основні партії Великої Британії ніколи не знаходяться в опозиції до існуючого державного ладу. Вони виступають лише проти політики певного уряду. Тому у Великій Британії такого роду опозицію називають «опозиція її величності». Найяскравішим британським політиком у цей період був Д. Ллойд-Джордж. Соціальна політика уряду лібералів, до якого він входив передбачала здійснення реформ: в її рамках був уведений закон про компенсацію при нещасних випадках на виробництві, 8-годинний робочий день для гірників, пенсії для старих робітників (із 70 років), закон про страхування робітників на випадок безробіття або хвороби, податок на значні спадщини.

Передвоєнна Англія стала ареною дуже активного руху жінок за надання їм виборчих прав (суффражисток — від англ. виборчі права). Спочатку суффражистки діяли легальними шляхами — скликали мітинги, складали петиції, проте потім почали діяти агресивніше — бити шибки у вікнах будинків своїх опонентів, надсилати їм посилки з пластиковими бомбами, удаватися до побиттів. Лише в 1918 р. жінки одержали рівні з чоловіками виборчі права.

Прагнучи пристосувати устрій Британської імперії до нових реалій світу, Лондон пішов на надання прав самоврядування ряду переселенських колоній. Слідом за Канадою, що одержала самоврядування ще в 1867 р, статус домініону (самокерованої частини імперії) одержали Австралія (1900 р.), Нова Зеландія (1907 р.) і Південно-Африканський Союз (1910 р.).

Протягом багатьох десятиліть Велика Британія була «майстернею світу» і посідала перше місце у світі за розвитком економіки. Але на початку ХХ ст. її витіснили США і Німеччина.

Остання чверть ХІХ — початку ХХ ст. в Англії характеризується відносним уповільненням розвитку економіки країни. Основою британської моделі «індустріального суспільства» є не лише розвиток продуктивних сил власне Англії, а й фінансові спекуляції, вивіз капіталу й експлуатація колоній. Це період підйому легального робітничого руху в країні, який супроводжується утворенням в 1900 р. лейбористської партії. Реформи Д. Ллойд-Джорджа на початку ХХ ст. дещо знімають соціальні проблеми. Зовнішня політика у 1870-1914 рр. ґрунтується на продовженні розширення Британської імперії, викликавши серію колоніальних воєн і загостривши міжнародні відносини в Європі. Враховуючи претензії німецького блоку на переділ світу, британська еліта змушена піти на компромісні союзницькі воєнні угоди з Францією і Росією для утворення Антанти і готуватися до світової війни.

Франція наприкінці ХІХ— на початку ХХ ст.

До цього часу **Франція** пережила 3 королівські монархії, 2 імперії і 5 республік, що зумовило прийняття в цілому 15 різних конституцій. Два елементи — історична тривалість політико-державного розвитку і його перманентна нестабільність — визначають головну специфічну особливість французького політичного процесу.

У 1875 р. Франція прийняла нову Конституцію, і це ознаменувало початок III Республіки (1875-1940 рр.). Хоча слово «республіка» згадувалося лише в статті, що встановлювала порядок виборів президента, причому ця стаття була прийнята усього лише одним голосом (353 проти 352), тому республіку цю називали випадковою. Згідно з Конституцією главою держави був президент, якого обирали на 7 років на спільному засіданні членів обох палат парламенту, але могли переобрати. Він був головнокомандувачем армії, міг розпускати парламент.

Французький парламент складався з двох палат: вищої (сенат) і нижчої (палата депутатів). До вищої входили 300 сенаторів (225 з яких призначалися на 9 років, а інші довічно самими сенаторами). Сенат обирався не шляхом прямого голосування, а представниками муніципалітетів. Палата депутатів обиралась на основі загального виборчого права, але лише чоловіками, які досягли 21 року. Жінки, військові та жителі колоній були позбавлені виборчих прав. Таким чином, з 40 млн. населення лише 12 млн. були виборцями. Рада Міністрів призначалася президентом, але була підзвітною парламенту. Проте урядові акти вважались вищими за значенням, ніж парламентські. Влада в департаментах належала префектам, призначеним урядом, а в містах — виборним мерам.

Характерною рисою політичного життя Франції була багато партійність. До найвпливовіших партій належали помірковані республіканці та радикали. Найвидатнішими представниками французької політичної еліти початку XX ст. були Ж. Клемансо, Р. Пуанкаре і А. Бріан.

Будучи аграрно-індустріальною країною, Франція відставала від США і Німеччини за темпами розвитку (2,6% річних) та структурною перебудовою

промисловості. Це пояснювалося втратами у франко-пруській війні, переважаючим розвитком легкої промисловості, низьким технічним рівнем виробництва. Негативно впливали на економічний розвиток парцелярний характер землеробства, зменшення сільськогосподарського виробництва внаслідок притоку дешевого хліба із-за кордону. Послаблював економіку Франції і експорт капіталів, що дорівнював 30% світових інвестицій.

Характерною рисою економіки Франції було те, що вона була світовим кредитором (лихварем). Французькі капіталісти бачили більшу вигоду для себе в тому, щоб вкладати гроші не в економіку власної країни, а в іноземні позики. Другою характерною ознакою економіки Франції була провідна роль банків. Для експорту товарів і капіталу Франція використовувала свою колоніальну імперію, територія якої в 21 раз переважала власну. Специфічною рисою французького лихварського імперіалізму був високий рівень концентрації банківського капіталу при відносно низькому рівні концентрації виробництва.

Третя республіка Франції виникла в результаті франко-пруської війни 1870-1871 рр. Помірковані республіканці і радикали сприяли посиленню в країні республіканських демократичних інститутів. Наприкінці XIX ст. Франція за випуском основних видів продукції була витіснена на четверте місце і відставала за темпами розвитку від США, Німеччини і Великої Британії. В зовнішній політиці 1870-1914 рр. пріоритетними напрямками були створення і зміцнення власної колоніальної імперії; пошук держав-союзниць; підготовка реваншистської війни з Німеччиною за новий переділ світу.

Німеччина наприкінці XIX— на початку XX ст.

За Конституцією 1871 р. до складу **Німеччини** входило 22 монархії (Пруссія, Баварія, Вюртемберг та інші) та кілька «вільних міст» (наприклад, Гамбург), але насправді це був формальний союз, який прикривав її імперську суть. На чолі імперії стояв кайзер (король) Пруссії, який призначав канцлера, усіх імперських чиновників, був головнокомандувачем збройних сил. Залежний від імператора і незалежний від обох палат парламенту

рейхсканцлер був одночасно головою імперського уряду, головою бундесрату і міністром-президентом Пруссії. Лише рейхсканцлер мав право говорити від імені імперського уряду, тобто оприлюднювати урядову політику. Канцлер, як і монарх, не міг бути притягнутий до відповідальності перед законом.

Німецький парламент складався з двох палат — Союзної ради (бундесрату) і рейхстагу. Члени бундесрату призначалися главами держав, причому найбільшу квоту мала Пруссія. Бундесрат мав законодавчу і частково виконавчу владу. На відміну від французького та британського парламентів, домінуючу роль у імперському парламенті відігравала верхня палата. Бундесрат працював у режимі закритих засідань. Рейхстаг обирався на 5 років і мав значно меншу компетенцію.

За рівнем промислового виробництва Німеччина вийшла на перше місце в Європі. Промисловий переворот тут почався пізніше, ніж у Великій Британії та Франції, тому товари були конкурентно спроможнішими. Після франко-пруської війни 1870-1871 рр. Німеччина одержала від Франції дві провінції — Ельзас і Лотарингію із запасами залізної руди та 5 млрд. франків контрибуції золотом. Об'єднання Німеччини сприяло консолідації внутрішнього ринку, ліквідації внутрішніх митних кордонів, створенню державної системи фінансів і грошового обігу.

Характерною рисою економіки Німеччини був високий рівень її мілітаризації. За канцлерства Бісмарка було вжито низку заходів, які сприяли швидкому розвитку капіталізму та зміцненню імперії в цілому: введено єдину грошову систему; Пруський банк перетворено в Загальноімперський Рейхсбанк; встановлено єдину систему судочинства. У результаті відбулося утворення єдиного внутрішнього ринку Німеччини, завершився промисловий переворот, ішло швидке зростання промисловості та торгівлі. Особлива увага приділялася армії. Німецька мова була оголошена офіційною. У 1872-1876 рр. Бісмарк вів боротьбу з католицькою церквою («культуркампф»). Канцлер провів закон про вигнання єзуїтів з країни, обмежив права церкви. Це лише

призвело до посилення католицької партії, і Бісмарк був змушений згорнути «культуркампф».

У 1888 р. імператором Німеччини став Вільгельм II (1888-1918 рр.). Він не знайшов спільної мови з Бісмарком і у 1890 р. відправив останнього у відставку. Починається перехід Німеччини до так званої світової політики — «Німеччина повинна керувати світом!». Вільгельм висуває вимогу переділу світу на користь Німеччини.

Перемога над Францією під час франко-прусської війни 1870-1871 рр. завершила об'єднання Німеччини. Під час правління рейхсканцлера Бісмарка Німеччина активно розвиває індустріальне суспільство, ліквідує економічні наслідки колишньої роздробленості, відбувається процес створення передової індустрії й оформлення юнкерсько-підприємницького блоку правлячої еліти. Провал політики «культуркампфу» і Виняткового закону проти соціал-демократів зумовив відставку «залізного канцлера». Перехід Вільгельма II до нової «світової політики» розчистив дорог до світової війни.

США наприкінці XIX— на початку XX ст.

У США наприкінці XIX — початку XX ст. вільно-підприємницький капіталізм, заснований на принципах необмеженої вільної конкуренції, вільного ринку й обмеження ролі держави, вступив у стадію глибокої системної кризи. На зміну йому прийшов ліберальний реформізм, який передбачав створення корпоративного капіталізму, що базується на принципах державного регулювання економіки і соціальної сфери. У США цей курс одержав назву «прогресизм». Найвизначнішими його представниками на початку століття були Т. Рузвельт і В. Вільсон.

На початку XX ст. до Конституції США були внесені такі найважливіші поправки: 16-та (1913 р.) — надання Конгресу права стягувати податки з доходів (прогресивний податок); у 1913 р. набрала сили 17-та поправка до конституції про вибори сенаторів США прямим народним голосуванням; 18-та (1919 р.) — «сухий закон» (скасована 21-ю поправкою 1933 р.); 19-та (1920 р.) — гарантія виборчих прав жінкам.

У США діяла двопартійна система: боротьбу за владу з перемінним успіхом вели республіканці і демократи. Республіканці вважають себе консервативною партією, їх політична орієнтація спрямована правіше від центру. Республіканська партія є послідовнішою прибічницею ринкової економіки, ідеї «мінімальної держави», зокрема скорочення повноважень федеративного уряду і розширення уряду штатів. Демократична партія вважається партією людей з меншим достатком, які захищають сильну владу на федеральному рівні і підтримують регулюючі дії уряду в економічному і соціальному секторах. Ідеологічна тенденція демократів відхиляється вліво від центру. Таким чином, Демократична партія за своїм характером є ліберальною. Двопартійна система США багато в чому відрізняється від більшості партій Європи. Обидві партії характеризуються досить низьким рівнем внутрішньої єдності і відсутністю чіткої ідеології і програмних цілей. У головних партіях немає постійного членства, сплати членських внесків. На початку XX ст. ні перша, ні друга партії не мали своїх статутів.

На початку XX століття США посідали перше місце за рівнем промислового виробництва. В американському бізнесі на початку сторіччя домінували дві сім'ї: Рокфеллери (основна сфера — нафта) і Моргани (фінанси і сталь), що розпоряджалися активами в декілька млрд. дол. У руках одного відсотка населення США зосередилася половина національного багатства.

Змінилася частка країн у світовому промисловому виробництві. Закінчився період «євроцентризму». США розвивали свою економіку, використовуючи людські ресурси всього світу. У період з 1890 р. по 1910 р. до США прибуло майже 18 млн. осіб. Ними були переважно вихідці з Італії, Росії, Польщі, Греції та Балканських країн. Приїздили також не європейці, зокрема, на Захід — з Японії, на Північ — з Канади, на Південь — з Мексики. У 1860-1900 рр. населення США виросло з 31 до 92 млн. чол., тобто втричі.

Успіхи США мали й свою географічну основу: морське узбережжя в 18 тис. миль давало переваги для розвитку мореплавства, рибальства, торгівлі. Центр тяжіння індустріалізації переміщувався в бік важкої промисловості, а для її розвитку в США були великі запаси корисних копалин.

У промисловості США, оскільки індустріалізація в них почалася пізніше, ніж в Європі, застарілого обладнання практично не було, і це не гальмувало розвитку економіки. Сприяли цьому і високі митні тарифи, що захищали промисловість від конкуренції товарів інших країн. Митні тарифи досягали 75% вартості товару, що призвело до різкого скорочення імпорту, але висока норма прибутку приваблювала іноземні капітали.

У своїй зовнішній політиці США продовжували опиратися на «доктрину Монро», за якою Америка повинна належати американцям, Вплив США на політику й економіку світу на початку XX ст. ставав домінуючим.

Під час Громадянської війни і реконструкції Півдня були усунені останні перешкоди на шляху розвитку американського капіталізму. Активно використовувались багаті природні ресурси країни, допомогою чому стало знищення рабства і безплатна роздача землі в поєднанні з припливом мільйонів робочих рук. Стрімкий індустріальний розвиток був забезпечений сприятливими умовами для підприємницької та комерційної діяльності. В промисловості й сільському господарстві використовуються новітні досягнення науки і техніки, ефективні методи організації праці, що виводить США на перше місце в світі з обсягу виробництва. Завдяки цьому, США мають змогу взятися за переділ світу та розмежування фер впливу серед великих держав.

Порівняно спокійний соціальний розвиток суспільства в США був зумовлений двопартійною політичною системою, заснованою на ідеях реформізму і компромісу. Такої ж лінії дотримувались і американські профспілки, що, однак, не позбавляло країну від гострих соціальних конфліктів.

Отже, індустріальна стадія розвитку західної цивілізації другої половини XIX ст. сприяла швидкому розвитку ринкових відносин, технічному прогресу. Почалася монополізація економіки індустріальних країн, що призвела до посилення ролі держави у вирішенні економічних та соціальних питань. Створюється потужний промисловий та науково-технічний потенціал, зростають капіталовкладення за кордоном, посилюються економічні та політичні суперечності між провідними державами світу. Посилилися кризові явища у країнах з ринковою економікою. Із розвитком індустріального суспільства значно зростає роль держави, яка тепер рішучіше втручається в економічну та соціальну сфери. Зі зростанням промисловості бурхливо розвивається внутрішня і зовнішня торгівля. Ведеться боротьба за нові ринки збуту. На захист національного виробника стає держава, яка різними заходами починає обмежувати доступ іноземних товарів.

Лекція 8. Міжнародні відносини останньої третини XIX – початку XX ст. Перша світова війна (1914-1918 рр.).

План

1. Зміни геополітичної ситуації в Європі після франко-пруської війни.
2. Локальні війни на межі XIX – XX ст.
3. Формування військово-політичних блоків.
4. Початок Першої світової війни. Події 1914 року.
5. Хід бойових дій на фронтах у 1915-1916 рр. Становище воюючих країн.
6. Воєнні дії у 1917 – 1918 рр. Закінчення Першої світової війни.

Література:

1. Айзин Б.А. Альтернатива Германской истории в конце XIX - нач. XX ст. // Новая и новейшая история. - 1992. - №4.
2. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.

3. Брусиловська О. І. Історія міжнародних відносин 1640–1914 рр.: Навчально-методичний посібник. Одеса, 2005.
4. Виноградов К.Б. Мировая политика 60-80-х гг. XIX в. события и люди. - Л., 1991.
5. Гобсбаум Е. Вік екстремізму: Коротка історія XX ст. (1914–1991) / Пер. з анг. К., 2001.
6. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
7. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
8. История Первой мировой войны. – М., 1986.
9. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.
10. Мессенджер Ч. Енциклопедія війн XX века. – М, 2000.
11. Нариси з історії (1901-1945) XX століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. К., 1998.
12. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.
13. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К., 1999.
14. Політична історія XX ст.: навчально–методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / В.Ф. Салабай, Я.А. Титаренко, Л.О. Панчук та ін.. К., 2002.
15. Хижняк І. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2009.

Короткий зміст.

Наростання політичної кризи у світі, загострення капіталістичних протиріч наприкінці 19 ст. і особливо на початку 20 ст., призвели до створення в Європі двох ворожих воєнно-політичних союзів: Антанти, що об'єднувала Англію, Францію, Росію та "Троїстого союзу", до складу якого входили Німеччина, Австро-Угорщина та Італія. Вони й зіткнулись у першій світовій війні.

На початку 20 ст. ситуація на Балканах стала вкрай напруженою. Балканські народи вели боротьбу за визволення з-під османського гніту. Їх підтримували держави Антанти, сподіваючись використати у боротьбі проти австро-німецького блоку.

Влітку 1914 р. протиріччя між двома воєнно-політичними блоками європейських держав - Троїстим союзом і Антантою загострилися до краю. "Пороховою бочкою Європи" став Балканський півострів. За підтримки Німеччини Австро-Угорщина почала відкрито готуватися до війни проти Сербії.

Поблизу сербського кордону австрійські війська проводили маневри. Наслідник австрійського престолу, войовничий Франц Фердинанд прибув з візитом до столиці Боснії Сараєво.

Франц Фердинанд був крайнім мілітаристом, керівником "воєнної партії" в Австрії, одним з головних підпалювачів війни. За три тижні до своєї загибелі він приймав у своїй літній резиденції Конопиште німецького імператора Вільгельма II. Там вони домовлялись про плани війни.

Патріотичні кола Сербії розцінили приїзд принца до Сараєво як виклик. 28 червня 1914 року Франц Фердинанд був убитий членом сербської націоналістичної організації "Млада Босна" Г.Принципом. Заручившись підтримкою Берліна, Відень пред"явив 23 липня Сербії ультиматум. Союзниця Сербії Росія спробувала владнати конфлікт мирним шляхом, запропонувавши проект дипломатичного демаршу країн Антанти. Однак союзники відмовились, а президент Франції Р.Пуанкаре наполягав на проведенні "твердої" політики щодо австро-німецького блоку. Незважаючи на те, що сербія погодилася майже з усіма вимогами ультиматуму, 28 липня Австро-Угорщина оголосила їй війну.

Першого серпня Німеччина оголосила війну Росії і відповідно до свого стратегічного плану концентрувала війська на західних кордонах. Росія почала загальну мобілізацію. 3 серпня Німеччина оголосила війну Франції, а перед Бельгією висунула вимогу пропустити свої війська через її територію.

З вимогою поважати нейтралітет Бельгії виступила Англія. Порушення нейтралітету Бельгії стало приводом для оголошення Англією 4 серпня війни Німеччині. Так почалася перша світова війна.

Перша світова війна різко загострила всі суперечності капіталізму, у тому числі й внутрішні суперечності країн-учасниць війни, створила в них обстановку революційної кризи.

Основною її причиною було небачене загострення суперечностей між провідними країнами світу, внаслідок нерівномірності їх економічного розвитку, змінилося співвідношення сил у світовій економічній системі.

Німеччина після 70-х років 19 ст. розвивалася у 3-4 рази швидше ніж Англія і Франція, а Японія - разів у 10 швидше, ніж Росія. Особливо високого рівня розвитку капіталізму досягли США, внаслідок чого США і Німеччина, які раніше відставали в економічному розвитку, на зламі 19-20ст. вийшли на 1-е та 2-е місця по випуску промислової продукції, відсунувши Англію і Францію. Це стало причиною виникнення гострого суперництва між цими країнами за політичне панування у світі, за переділ ринків сировини і збуту.

На той час важливу роль у боротьбі за політичне й економічне панування у світі відіграла наявність чи відсутність колоніальних володінь. До початку 20 ст. поділ світу між великими державами в основному був завершений. Колоніальні імперії створили головним чином Англія та Франція, натомість у Німеччині, США та Японії бракувало колоніальних володінь. Намагання переділити колонії і сфери впливу було однією з головних причин першої світової війни.

Другою причиною війни був той факт, що на початку 20 ст. розвиток науково-технічного прогресу привів до появи нових, більш могутніх засобів винищення людей. Почалася гонка озброєнь, на якій наживалися військові монополії. Одночасно відбувалася мілітаризація свідомості величезних мас людей.

Існувала можливість владнати конфлікт мирним шляхом, об'єднавши зусилля Росії, Англії, Франції. Але аналіз міжнародної ситуації напередодні війни свідчить, що це не так.

По-перше, поділ Європи на два ворогуючі блоки держав-Антанту і Троїстий союз- вже означав неминучість великої європейської війни. По-друге, намітилися головні цілі протиборствуючих сторін і відповідно розроблялися плани ведення війни. По-третє, в усіх країнах Європи нечуваного розмаху досягла гонка озброєнь, зростала чисельність армій.

У липні 1913 р. німецький Рейхстаг затвердив закон про збільшення армії в мирний час на 136 тис. осіб, а на початок війни чисельність сухопутної німецької армії досягла 800 тис. осіб. У 1912 р. в Австро-Угорщині було прийнято новий військовий закон, який передбачав збільшення рекрутського набору до 200 тис. осіб і додаткові асигнування на збройні сили. У серпні 1913 року французький уряд ухвалив закон про подовження терміну служби з 2 до 3 років і зниження призовного віку з 21 до 20 років, що дало змогу довести чисельність армії майже до 900 тис. осіб. Найчисельнішою була російська армія. Якщо в 1912 р. вона становила 1 млн. 400 тис. осіб, то після прийняття у 1913р. "Великої програми щодо посилення армії" мала збільшитися на 400 тис. осіб.

Перша світова війна була наслідком протиріч капіталізму на його імперіалістичній стадії.

У результаті нерівномірного економічного розвитку різних капіталістичних країн, що посилювався у період імперіалізму, змінилося співвідношення сил в самій світовій системі капіталізму. Це стало причиною гострого суперництва між великими капіталістичними країнами за політичне панування у світі, за перерозподіл ринків сировини і збуту.

Суперечності насамперед виявилися між Німечиною з одного боку і Великобританією, Францією та Росією з іншого. Плани ведення війни розроблялися з урахуванням головних цілей протиборствуючих сторін. Війна була несправедливою і загарбницькою для всіх держав воюючих блоків,

кожна з яких переслідувала виключно свої цілі, намагаючись досягти їх за рахунок сусідів.

Німеччина прагнула покласти край пануванню Британії на морі, захопивши її колонії, промислово розвинені райони північно-східної Франції, відторгнути від Росії Прибалтику, Донську область, Крим, Кавказ. Планувала захопити велику територію в Європі та Африці, Бельгію, Марокко, Конго, Єгипту, закріпити своє становище в Туреччині й на Близькому Сході. Берлін прагнув створити союз європейських держав на чолі з Німеччиною. Виношувалися плани проникнення німецького капіталу в Китай.

Правлячі кола Великобританії хотіли зберегти свої колонії та панування на морі, відібрати у Туреччини багаті нафтаю Месопотамію і частину Аравійського півострова. Англія намагалася підірвати економічну могутність Німеччини, знищити її як суперника в торгівлі, посилити вплив на Близькому Сході.

Франція розраховувала повернути собі Ельзас та Лотарінію, приєднати лівий берег Рейна й Саарський вугільний басейн. Австро-Угорщина винотувала експансіоністські плани щодо Росії та балканських країн-Сербії, Боснії, Герцеговини. США до війни не підтримували жодного з європейських угруповань, але, безперечно, не були байдужими до європейської політики. Вступивши у 1918 р. у війну на боці Антанти, США забезпечили її перемогу в боротьбі з країнами німецького блоку. США намагалися поширити свій вплив на весь американський континент і посилити проникнення в Китай, де велику активність проявляла Японія.

Перша світова війна, на порозі якої стояв світ, носила загарбницький характер з боку обох ворожуючих блоків. Українські землі були об'єктом їх експансії. На них претендували Росія, Австро-Угорщина, Німеччина, Румунія.

Росія, яка на міжнародній арені виставляла себе захисником слов'янських народів, прагнула завершити справу російських царів, об'єднати всі землі Київської Русі під своєю зверхністю. В ході війни вона

намагалася оволодіти Буковиною, чорноморськими протоками Босфором і Дарданеллами, Закарпаттям. Росія також прагнула приєднати Галичину.

Загарбання цих земель переслідувало мету придушити гніздо "мазепинства", яке поширювало свій вплив на Наддніпрянську Україну. Всі плани російського генерального штабу вістрям наступу російської армії спрямовували в Галичину.

Австро-Угорщина зазіхала на Волинь і Поділля. Напередодні війни австрійський імператор обіцяв українським політичним діячам, що на українських землях Австро-Угорщини і відторгнутих від Росії буде створено окрему адміністративну одиницю з широкими автономними правами під зверхністю Австро-Угорщини.

Широкі плани щодо України розроблялись у Німеччині, як з боку військових, так і з боку промисловців і політиків. Так, один з найвпливовіших німецьких промисловців Август Тіссен заявляв: "Росія повинна віддати нам прибалтійські провінції..., частину Польщі і Донецький басейн з Одесою, Кримом і Приазов'ям..."

У 1897р. німецький публіцист Пауль Рорбах писав: "Хто володіє Києвом, той має ключ від Росії". Особливо привабливою Україна з її сировинними і продовольчими запасами стала для Німеччини на завершальному етапі війни, коли власні ресурси були фактично вичерпані. Відразу після початку першої світової війни українські землі стали театром бойових дій між російською армією та військами австро-німецького блоку або прифронтовою зоною. На цій території діяв російський Південно-Західний фронт. На завойованій території російська влада встановила режим, який за словами голови російської адміністрації Галичини генерал-губернатора графа Олексія Бобринського, мав запровадити "русские начала" у житті населення краю.

Так, у Галичині запроваджувались російська мова і російське законодавство. Закривалися українські школи, інші навчальні заклади, культурні організації.

Почалось повернення греко-католиків у православ'я. Майже всіх представників української еліти, що залишилась у краї, а також верхівку греко-католицької церкви на чолі з митрополитом А.Шептицьким, вивезено вглиб Росії. Відбулись єврейські погроми. Російська окупація тривала до весни 1915 р.

Наслідки війни для України та українців, змушених з обох воюючих сторін, були негайними, безпосередніми й тяжкими. Протягом усієї війни Галичина слугувала ареною найбільших і найкровопролитніших побоїщ на Східному фронті. Її населення зазнавало страшних збитків від руйнувань та спустошень, спричинених воєнними діями, а також брутальністю як російського, так і австрійського командування.

Але поряд із фізичними втратами війна ще більше погіршила долю українців, котрі не мали власної держави, що захищала б їхні конкретні інтереси. Величезна кількість українців (у російській армії налічувалося 3,5 млн.українських солдатів і 250 тис. служили в австрійському війську) боролися і вмирали за імпреї, що не лише ігнорували їхні національні інтереси, але й активно намагалися, як, зокрема Росія знищити їхній національний рух. Найгіршим було те, що українців - як учасників боїв з обох сторін - змушували вбивати один одного. Єдиним позитивним аспектом війни було те, що вона виснажувала воюючі імперії, створюючи тим самим нові політичні можливості для їхніх пригноблених підданих. Але ця можливість була ще занадто віддаленою.

Українці Австрії одразу відреагували на початок воєнних дій. 3 серпня 1914 р., щоб запезпечити українців єдиним об'єднаним представницьким органом, усі українські партії утворили у Львові Загальну Українську Раду на чолі з авторитетним парламентським діячем Костем Левицьким. Рада закликала всіх українців боротись за конституційну Австрію, їхнього найбільшого друга проти самодержавної Росії. Незабаром Рада висунула ідею створити всеукраїнський військовий загін. На неї відгукнулося понад 28 тис.національно свідомих юнаків, багато з яких належали до організацій

"Січ", "Сокіл". Стурбовані можливістю виникнення великих українських військових загонів, впливові поляки у Відні зробили так, щоб на службу до Українського легіону прийняли лише 2.5 тис.чоловік. Це було перше військове формування того часу.

Але, ледве згуртувавшись, ці організації були змушені тікати до Відня від наступаючої російської армії, яка на початку вересня прорвала австрійську оборону й окупувала велику частину Східної Галичини. Ця поразка австрійців мала страшні наслідки для українців Галичини. Шукаючи причини своїх невдач, австро-угорське командування охоче повірило звинуваченням польської адміністрації провінції в тому, що такою причиною стала "зрада українців", котрі нібито таємно симпатизували й допомагали росіянам. У результаті відступаючі габсбурзькі війська, насамперед угорські частини, розпочали кампанію терору проти українського населення. Спочатку русофілів, а згодом і взагалі всіх українців цілими сотнями заарештовували й страчували без суду. Тисячі гнали до Австрії й там кидали до концентраційних таборів.

Незавидна доля спіткала також галицьких українців, котрі потрапили під російську окупацію. Царський уряд швидко дав зрозуміти, що він не вважає Східну Галичину якимсь новим і тимчасовим завоюванням, називаючи її не інакше, як "давньою російською землею", котра тепер "назавжди возз'єднується з матір'ю-Росією". Генерал-губернатором було призначено графа Георгія Бобринського, який відразу розпочав загальний наступ на українофільський рух, або "мазепинство", як його називали царські чиновники. Росіяни переслідували українофілів, австрійці піддавали репресіям русофілів, а роздерті ідеологічними суперечками галичани видавали й тих, і тих ворогові-все це більше погіршувало й без того сумну долю українців.

За наказом царських властей було закрито всі українські культурні установи, кооперативні й періодичні видання. Вводилися обмеження на вживання української мови й робилися спроби впровадити в школах російську мову. Особливо масивних атак зазнала греко-католицька церква-

цей символ західноукраїнської самобутності. До Росії вивозили сотні греко-католицьких священників, а натомість ставили православних попів, що схиляли селян до православ'я. Заарештували й вивезли до Суздаля митрополита Андрея Шептицького, який відмовився рятуватися від росіян утечею. Безстрашна поведінка митрополита протягом усієї війни надихала його земляків і значно сприяла дальшому зростанню його популярності. Але не встигли росіяни остаточно здійснити свої плани, як австрійці пішли у контрнаступ і до травня 1915 року відвоювали більшу частину Східної Галичини. Відступаючи царські війська взяли заложниками кілька сотень провідних українських діячів, а також евакуювали тисячі людей, включаючи багатьох русофілів, ролі яких в українській політеці тепер прийшов кінець.

Ставлення росіян до галицьких українців, яке відомий російський політик Павло Мілюков розцінив у своєму виступі в Думі як "європейський скандал", являло собою продовження політики уряду щодо українського руху в Російській імперії. З вибухом війни було закрито майже всі українські організації та газети.

Тим часом у Відні, по австрійський бік фронту, у травні 1915 року зібралися українські політичні діячі та відновили свій представницький орган - Загальну Українську Раду. В міру того як війна дедалі виснажувала Австро-Угорщину, чимраз сміливішими ставали вимоги народів імперії, серед них і українців. Так, Загальна Українська Рада оголосила своєю метою незалежність Російської України, котру, як вона сподівалася, завоюють австрійці, а також широку автономію для Східної Галичини та Буковини. Проте коли Відень пообіцяв полякам ще більшу владу в Галичині, Рада на знак протесту саморозпустилася. Надалі західноукраїнські інтереси представляв український клуб віденського парламенту на чолі з Євгеном Петрушевичем.

Війна негативно вплинула на стан промисловості і сільського господарства України. Вже в перші місяці війни було закрито майже 400 промислових підприємств, а в 1915-1917 роках - понад 1400. На десятках і

сотнях заводів і фабрик обсяг промислового виробництва скоротився на 30-5-і навіть 75 %. Розвалювався транспорт, що викликало загострення продовольчої кризи. Зросли ціни.

У сільському господарстві не вистачало робітників, реманенту, робочої худоби. Посівна площа у 1916 р. скоротилась на 1 млн. 900 тис. Десятин, валовий збір зерна у порівнянні з 1913 р. впав на 200 млн. пудів.

Війна вимагала від воюючих держав мобілізації усіх людських, сировинних, матеріальних і продовольчих ресурсів. Чисельність армій двох коаліцій досягла 70 млн. осіб. Для ефективної роботи промисловості й створення військового виробництва у воюючих країнах запроваджувалося державне регулювання економіки, було створено спеціальні органи військово-економічні управління, або комітети. Вони здійснювали контроль за джерелами фінансування народного господарства, розподіляли державні замовлення і необхідні для їх використання сировину й обладнання, визначали обсяги виробництва, види продукції, терміни її виготовлення й ціни.

Урядові комітети з сільського господарства визначали посівні плани, вимагали від селян обов'язкових поставок зернових державі. Для продовольчого забезпечення населення основними товарами вводилися картки.

На початок 1917 р. найкритичнішим було становище країн австро-німецького блоку і Росії. Майже половина армій була виведена із ладу, стратегічні резерви закінчувалися, валовий збір зернових скоротився вдвічі, зменшилися розміри посівних площ.

Німеччина опинилась в економічній блокаді. Англія зайняла майже всі колонії. Спроба прорвати блокаду в морській битві поблизу Ютландського півострова 31 травня 1916 року зазнала невдачі.

В країнах піднімалася хвиля антивоєнних виступів, і "громадський мир" змінився соціальним протистоянням. Попри заборону страйків, кількість страйкуючих постійно зростало. Німецькі соціал-демократи 1

травня 1916 року провели в Берліні масову демонстрацію під гаслами "Геть війну!", "Геть уряд!". Звичним явищем стало дезертирство, "братання" солдатів ворожих армій. В урядових колах визрівали плани мирних переговорів.

Війна справила тяжкий вплив на розвиток господарства Росії. Стан погіршувався і тим, що в період на 1917 рік декілька важливих промислових районів були окуповані противником, в результаті загальні втрати промислового потенціалу склали 20%. Склалася топливно-енергетична криза в країні. Темпи виробництва в металургії, машинобудуванні не задовольняли потреб фронту. Залізниці також не справлялися з різким ростом перевозок та експлуатацією населення.

Загальні витрати Росії на війну в березні 1917 року складали суму більше 30 млрд. крб. 1/3 цих витрат становили зарубіжні кредити для Росії. Розпочався процес грошової емісії, що вело до росту інфляції. Офіційний курс рубля понизився до 55 коп., а купівна спроможність складала 22 коп. Державний борг Росії за роки війни зріс більше, ніж у 4 рази і складав - 36,2 млрд. крб.

Тяжким ударом війна стала для сільського господарства: скоротились посівні площі більш як на 10%, виробництво м'яса і інших продуктів харчування. Все ціло вело до росту цін на продукти харчування. Які зросли на 200% порівняно з 1914 роком.

Дані економічного стану країни свідчать про вступ Росії в економічну кризу.

Підсумки першої світової війни.

Перша світова війна стала для Європи першим жахливим досвідом сучасного ведення воєнних дій. Вона тривала з серпня 1914 року по листопад 1918 рік і була однією з найкровопролитніших в історії людства - в ній загинуло понад 10 млн. осіб і 20 млн. було поранено. Жертви серед цивільного населення були майже такими ж. Війна набрала не лише масового, а й тотального характеру. Щоб підтримати величезні армії, що

воювали на фронті, цілі суспільства з їхніми економіками впрягалися у колісницю війни. Зростаючі втрати призводили до страшного напруження сил на фронтах і в тилу, оголювали й поглиблювали фатальні політичні й соціально-економічні вади старих імперських порядків Європи.

У воєнних діях взяло участь 38 держав з населенням понад 1 млрд. осіб. Основні воюючі сторони: на боці Німеччини й Австро-Угорщини виступила Болгарія, створивши Четверний союз; до країн Антанти приєднались Італія, Португалія, Румунія, Сербія, США, Греція, Японія; війну Німеччині оголосив Китай і 14 держав Латинської Америки.

Війна так чи інакше вплинула на положення всіх країн світу, в тому числі й на нейтральні. Таким чином весь світ приймав участь у війні. У війну були залучені колонії європейських держав. Під час війни колонії набули великого значення як постачальники сировини та продовольства. Крім того, сотні тисяч місцевих мешканців цих колоній було вивезено до Європи для робіт у тилу і були використані як солдати на самих важких ділянках фронтів, часто для прикриття європейських військ.

Для робіт у тилу Франція використала 200 тис. осіб, вивезених з її колоній. Англія з однієї Індії вивезла з такою ж метою більше 400 тис. осіб. Англія получила зі своїх заокеанських володінь майже 1 млн. солдат, Франція - біля 300 тис.

У ході війни була повалена монархія і відбувся більшовицький жовтневий переворот у Росії. Військова й економічна могутність Німеччини була підірвана, і вона на довгий час опинилася в міжнародній ізоляції. Наслідком поразки Австро-Угорщини став розпад однієї з найбільших європейських імперій і утворення на її уламках нових національних держав.

Після війни сформувалася нова система міжнародних відносин, відбувся перерозподіл світу.

V. ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРІВ

(для дистанційної форми навчання)

II семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Країни Європи наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.		
1	Тема 1. Французька революція кінця XVIII ст.	2
2	Тема 2. Франція за Наполеона Бонапарта. Наполеонівські війни	2
3	Тема 3. Європейські країни після Віденського конгресу (1815-1847 рр.).	2
4	Тема 4. Революційний процес в Європі 1848-1849 рр.	2
Кредит 2. Країни Європи та Америки у XIX ст.		
5	Тема 5. Європа в добу об'єднання.	2
6	Тема 6. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.	2
7	Тема 7. Громадянська війна в США (1861-1865 рр.).	4
Кредит 3. Країни Європи та Америки наприкінці XIX - на початку XX ст.		
8	Тема 8. Країни Європи і Америки у 1870-1914 рр.	4
Кредит 4. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни		
9	Тема 9. Міжнародні відносини останньої третини XIX – початку XX ст.	2
10	Тема 10. Перша світова війна (1914-1918 рр.)	2
	Усього:	24

Тема 1. Французька революції кінця XVIII ст.

План

1. Становище Франції наприкінці XVIII ст. Причини революції.
2. Початок і перший період революції.
3. Повалення монархії і встановлення республіки у Франції.

4. Якобінська республіка. Формування диктатури.
5. Термідоріанський режим. Директорія.
6. Історичне значення Французької революції XVIII ст.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
2. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
3. Дейвіс Н. Європа. Історія [пер. з англ.. П Тарашук— К.: Основи, 2001.
4. Документы по истории Великой Французской революции: В 2 т. / Под ред. А. В. Адо. Москва, 1990–1992.
5. Минье Ф. История Французской революции с 1789 по 1814 гг. / Пер. с фр. Москва, 2006.
6. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. I.
7. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред.. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
8. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
9. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.
10. Панкова Є.В. Історія Європи. – К., 2007.

Тема 2. Франція за Наполеона Бонапарта. Наполеонівські війни.

План

1. Консульство. Організація влади.
2. Перша імперія. Кодекси Наполеона.

3. Наполеонівські війни. Історичне значення наполеонівських війн.
4. Напад Наполеона на Росію. Поразка наполеонівської армії.
5. Падіння Першої імперії. Реставрація правління Бурбонів.
6. Віденський конгрес. Священний союз.

Література:

1. Ададуров В. «Наполеоніда» на сході Європи: уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних окраїн Російської імперії на початку XIX століття. Львів, 2007.
2. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
4. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
5. Иванов А. Ю. Повседневная жизнь французов при Наполеоне / Пер. с фр. Москва, 2006.
6. Манфред А.З. Наполеон Бонапарт. - М.: Мысль, 1989.
7. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. I.
8. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред.. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
9. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
10. Ревекин А.В. Французские династии: Бурбоны, Орлеаны, Бонапарты // Новая и новейшая история. 1992. - № 4.

Тема 3. Європейські країни після Віденського конгресу (1815-1847 рр.).

План

1. Національно-визвольний рух у країнах Західної Європи 20-х років XIX ст.
2. Торговельно-промислове піднесення Англії в 1815-1850 рр. Чартистський рух.
3. Франція в роки реставрації Бурбонів та Липневої монархії (1815-1847).
4. Політична роздробленість Німеччини (1815-1847 рр.).
5. Становище італійських держав у 1815-1847 рр.
6. Національна політика в Австрійській імперії (1815-1847 рр.).

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ, 2006.
3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
4. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
5. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
6. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. I.
7. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
8. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.

9. Хрестоматія з нової історії: В 2 ч. / Упоряд. Г.О. Цвікальська, С. М. Ходорков. – К., 1973.
10. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.

Тема 4. Революційний процес в Європі 1848-1849 рр.

План

1. Соціально-економічні та політичні передумови революцій 1848-1849 рр.
2. Повалення монархії та проголошення Другої республіки у Франції.
3. Революція в Німеччині. Франкфуртський парламент.
4. Революція в Італії. Проголошення республіки.
5. Революція в Австрії. Народне представництво.
6. Революція в Угорщині. Проголошення незалежності.
7. Причини поразки революцій в країнах Європи та їх історичне значення.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ, 2006.
3. Блайбер Г., Шмидт В. Европейские революции 1848-1849 гг. в историческом сравнении // Новая и новейшая история. – 1988. - № 5.
4. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
5. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
6. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. I.

7. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
8. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
9. Хрестоматія з нової історії: В 2 ч. / Упоряд. Г.О. Цвікальська, С. М. Ходорков. – К., 1973.
10. Цьольнер Еріх. Історія Австрії. – Львів, 2001.
11. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.
12. Штоурц Г. Проблеми вирішення конфліктів в поліетнічних державах: висновки з історичного досвіду Австрії 1848-1918 рр. // Європейська політика: від регіональних конфліктів до першої світової війни. – Чернівці, 1995.

Тема 5. Європа в добу об'єднання.

План

1. Соціально-економічний та політичний розвиток Англії в 50-60-ті рр. XIX ст. Внутрішня та зовнішня політика.
2. Бонапартистський переворот 1851 р. та встановлення Другої імперії у Франції. Внутрішня та зовнішня політика.
3. Об'єднання Італії. Внутрішня та зовнішня політика країни після об'єднання.
4. Об'єднання Німеччини. Внутрішня та зовнішня політика країни після об'єднання.
5. Австрія та Угорщина у 1849 – 1859 рр. Державна криза 1859 – 1867 рр. і підписання австро-угорської угоди.
6. Робітничий та соціалістичний рух в країнах Європи.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ, 2006.
3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
4. Всесвітня історія. Хрестоматія з нової історії (XV – 50-60-і роки XIX ст.) // Під ред. Н.С.Папенко – К., 2001.
5. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
6. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
7. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.
8. Мешко І.М. Громадсько-політичний рух і суспільна думка в Угорщині на рубежі XVIII-XIX ст. - Львів, 1971.
9. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. I.
10. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
11. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
12. Фримен К., Лука Ф. Як час спливає: від епохи промислових революцій до інформаційної революції / Перекл. з англ. Київ, 2008.
13. Цольнер Еріх. Історія Австрії. – Львів, 2001.
14. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.

15. Штоурц Г. Проблеми вирішення конфліктів в поліетнічних державах: висновки з історичного досвіду Австрії 1848-1918 рр. // Європейська політика: від регіональних конфліктів до першої світової війни. – Чернівці, 1995.

Тема 6. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.

План

1. Причини та передумови війни.
2. Воєнні дії. Битва при Седані.
3. Падіння Другої імперії у Франції. Проголошення Третьої республіки.
4. Паризька комуна 1871 р. як форма влади: особливості утворення і діяльності.
5. Реформи Комуни у політичній і соціально-економічній сферах: проекти і їх реалізація.
6. Підсумки та наслідки франко-пруської війни.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ, 2006.
3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
4. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
5. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів. Ніжин, 2000.
6. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.

7. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.
8. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
9. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.
10. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К., 1999.

Тема 7. Громадянська війна в США (1861-1865 рр.).

План

1. Соціально-економічний розвиток США в першій половині XIX ст.
2. Внутрішня політика: складання двопартійної системи.
3. Зовнішня політика: територіальна експансія.
4. Утворення Конфедерації південних штатів. Початок громадянської війни.
5. Реконструкція Півдня.
6. Підсумки та наслідки громадянської війни.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ, 2006.
3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.
4. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
5. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів. Ніжин, 2000.
6. Иванян Э.А. От Джорджа Вашингтона до Джорджа Буша. - М., 1991.

7. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
8. История США. - Т.3. - М., 1983.
9. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. I.
10. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
11. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
12. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.
13. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К., 1999.
14. Хрестоматія з нової історії: В 2 ч. / Упоряд. Г.О. Цвікальська, С. М. Ходорков. – К., 1973.
15. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.

Тема 8. Країни Європи та Америки у 1870-1914 рр.

План

1. Англія в 1870-1914 рр.
2. Третя республіка у Франції.
3. Німеччина в 1871-1914 рр.
4. США в 1877-1914 рр.

Література:

1. Айзин Б.А. Альтернатива Германской истории в конце XIX - нач. XX ст. // Новая и новейшая история. - 1992. - № 4.
2. Антюхина-Московченко В. Н. История Франции 1870-1918 . – М., 1986.

3. Байбаков Л.В. Двухпартийная система в период «позолоченного века». – М., 1996.
4. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
5. Виноградов Б.В., Сергеев В.В. Лорд Пальмерстон. Жизнь и политическая деятельность // Новая и новейшая история. - 1990. - №4.
6. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
7. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів. Ніжин, 2000.
8. Иванян Э.А. От Джорджа Вашингтона до Джорджа Буша. - М., 1991.
9. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
10. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.
11. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
12. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.
13. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К., 1999.
14. Трухановский В.Г. Бенджамин Дизраели и королева Виктория // Новая и новейшая история. - 1990. - №4.
15. Політична історія XX ст.: навчально–методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / В.Ф. Салабай, Я.А. Титаренко, Л.О. Панчук та ін.. К., 2002.
16. Пономарев М.В. Европейская индустриальная цивилизация XIX в. Закат Европы. – М., 2000.
17. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.

Тема 9. Міжнародні відносини останньої третини XIX – початку XX ст.

План

1. Міжнародна ситуація останньої третини XIX ст. «Союз трьох імператорів».
2. Формування Троїстого союзу.
3. Посилення англо-німецьких протиріч на межі XIX – XX ст.
4. Міжнародні кризи і конфлікти початку XX ст. Гонка озброєнь.
5. Утворення Антанти.
6. Балканська криза 1911 – 1914 рр. і передумови світового конфлікту.

Література:

1. Айзин Б.А. Альтернатива Германской истории в конце XIX - нач. XX ст. // Новая и новейшая история. - 1992. - №4.
2. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
3. Брусиловська О. І. Історія міжнародних відносин 1640–1914 рр.: Навчально-методичний посібник. Одеса, 2005.
4. Виноградов К.Б. Мировая политика 60-80-х гг. XIX в. события и люди. - Л., 1991.
5. Гобсбаум Е. Вік екстремізму: Коротка історія XX ст. (1914–1991) / Пер. з анг. К., 2001.
6. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
7. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
8. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.
9. Нариси з історії (1901-1945) XX століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. К., 1998.
10. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К., 1999.

11. Політична історія XX ст.: навчально–методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / В.Ф. Салабай, Я.А. Титаренко, Л.О. Панчук та ін.. К., 2002.

12. Хижняк І. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2009.

Тема 8. Перша світова війна (1914-1918 рр.).

План

1. Причини і передумови Першої світової війни. Геополітичні плани країн Європи.
2. Воєнні дії 1914 р. Розгортання масштабів війни.
3. Військове протистояння 1915-1916 рр.
4. Бойові дії на морі. Підводна війна.
5. Внутрішнє становище воюючих країн. Антивоєнні виступи.
6. Вступ у війну США. Становище на фронтах у 1917 – 1918 рр.
7. Завершення Першої світової війни та її наслідки.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
2. Брусиловська О. І. Історія міжнародних відносин 1640–1914 рр.: Навчально-методичний посібник. Одеса, 2005.
3. Гобсбаум Е. Вік екстремізму: Коротка історія XX ст. (1914–1991) / Пер. з анг. К., 2001.
4. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Тарашук). – К.: Основи, 2001.
5. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
6. История Первой мировой войны. – М., 1986.

7. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.
8. Мессенджер Ч. Енциклопедія війн XX века. – М, 2000.
9. Нариси з історії (1901-1945) XX століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. К., 1998.
10. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.
11. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К., 1999.
12. Хижняк І. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2009.

Методичні рекомендації щодо підготовки до семінарів

Семінарські заняття з дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки» відбувались у дистанційному форматі на платформі Zoom і являли собою постійний активний обмін інформацією між викладачем і студентами 3 курсу, з використанням наявних форм і засобів інформаційно-комунікаційних технологій. У середовищі Zoom для проведення семінарів викладачем було створено відео-конференцію для групових занять. В ході роботи над курсом «Нова історія країн Західної Європи та Америки», студенти мали можливість заходити до неї як з комп'ютера, так і з планшета або телефона. Для цього було викладачем створено посилання та ідентифікатор конференції, лекційні та семінарські заняття відбувались у середовищі Zoom згідно розкладу.

Семінарське заняття – одна з важливих форм проведення навчальних занять у закладі вищої освіти, яке проводиться у формі обговорення кола попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань. Семінари проводяться з основних тем навчальної програми і є ефективною формою закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях, а також під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою, що використовується при підготовці до предмету.

Основною метою семінарських занять є розгляд студентами навчального матеріалу курсу та забезпечення глибокого і всебічного аналізу й колективного обговорення основних аспектів курсу, визначення можливих елементів творчого застосування на практиці отриманих знань.

Головними завданнями семінарів з дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки» є: закріплення у студентів теоретичних знань; оволодіння ними науковим апаратом, навичками усного і письмового викладу навчального матеріалу; залучення їх до науки, у т.ч. до наукових досліджень; прищеплення їм навичок творчого мислення, самостійного формулювання та висловлювання власних думок, а також захисту або спростування висунутих наукових положень і висновків; формування в них історичного світогляду, здатності пов'язувати загальнотеоретичні положення з вимогами повсякденної практики.

Якість семінару, перш за все, залежить від підготовки студентів до розгляду відповідної його теми, тому при підготовці до нього кожен студент має уважно ознайомитися з планом. План відображає зміст кожної наступної теми заняття, тому студент повинен прочитати свої лекційні записи, визначити, що саме з них відноситься до теми семінару і може бути використано на ньому. Тако, студенту потрібно ознайомитись чи законспектувати рекомендовану літературу, скористатися при потребі консультацією викладача, скласти розгорнутий план, тези чи конспект виступу з усіх питань теми.

Кожне семінарське заняття студент має відвідувати згідно розкладу, пропуск семінару позбавляє його можливості усвідомити, закріпити та отримати цілісне уявлення по тій чи іншій темі, а також створює значні труднощі при підготовці до підсумкового кредитного контролю.

Регулярні виступи студентів на семінарських заняттях сприяють поповненню словарного запасу, вмінню лаконічно і точно висловлювати свої думки. Бажано, щоб студентська аудиторія уважно слухала виступи своїх однокурсників і оцінювала глибину розкритих питань, що дає змогу кожному

присутньому на семінарі взяти участь у подоланні прогалин, які мали місце у відповіді, висловлюючи свою точку зору.

На семінарських заняттях з «Нової історії країн Західної Європи та Америки» прищеплюються навички толерантної участі в дискусії, аналізу різних точок зору дослідників. Активна участь у заняттях сприяє вмінню відстоювати свою позицію. Після закінчення виступу студента відбувається обговорення проблеми, при цьому викладач не тільки направляє обговорення на розкриття вузлових питань, але і дає змогу виступити усім учасникам семінару. Якщо ж доповідач чи інший виступаючий на семінарі припускає явні помилки, то викладач може його зупинити й надати слово іншому. Закінчується семінарське заняття заключним словом викладача, в якому аналізується ступінь розкриття теми, оцінюються і заносяться до журналу нараховані рейтингові бали за всі форми участі студентів на занятті: виступ з питання, реферат, повідомлення, доповнення, зауваження тощо. На завершення дається завдання до наступного семінару.

Підготовка до семінарів з дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки» за дистанційною формою навчання передбачає налаштувати студентів на складання конспекту з кожної теми у формі стислого письмового викладу основного змісту тексту з виокремленням його найважливіших положень.

Основними видами записів, використання яких допоможе прийняти участь у обговоренні конкретних проблем є:

- виписки, цитати (дослівні, точні записи конкретного тексту з посиланням на джерело інформації та його автора);
- план виступу (сукупність чітко сформульованих, послідовно викладених думок, які відбивають основний зміст прочитанного);
- тези (основні положення тексту без додаткових пояснень);
- конспект (короткий послідовний виклад інформації з першоджерела).

Можна рекомендувати студентам для використання накопичувати інформацію на спеціальних картках (аркушах твердого паперу невеликого формату).

Особливу увагу студентів викладач повинен звернути на необхідність глибокого ознайомлення з проблематикою семінарів з «Нової історії країн Західної Європи та Америки», неприпустимість механічного переписування матеріалу з одного або двох джерел, використання чужих конспектів чи плагіату, розбірливості оцінювання Internet інформації. Слід підкреслити, що критичне осмислення матеріалу, різних поглядів на наукову проблему, побудова доказових, аргументованих виступів сприяє формуванню самостійного творчого мислення. Сьогодні, в умовах високої конкуренції на ринку праці, ці навички є вкрай необхідними сучасному висококваліфікованому фахівцю.

При конспектування джерела, у т.ч. документа, уривку з монографії, наукової статті необхідно дотримуватися наступного:

1. Записати прізвище автора твору, його назву та вихідні дані.
2. Необхідно ознайомитися з текстом загалом, перед тим, як розпочати конспектування.
3. Визначити у тексті логічно завершені частини й у кожній з них знайти основну думку. Можна дати їм назву та скласти план.
4. До виконання завдання підготуватись, поділивши сторінку зошиту на дві нерівні частини: для запису плану (зліва) і конспекту (справа).
5. Конспект змісту кожної логічно завершеної частини тексту скласти відповідно до плану, дотримуючись наступних умов:
 - 5.1. Основний зміст тексту викладається стисло.
 - 5.2. Провідні думки, аргументи, висновки формулюються детально.
 - 5.3. Назви глав, розділів, параграфів наукової праці обов'язково вказуються точно.

5.4. Якщо у конспекті використовуються цитати, потрібно дотримуватись правил цитування: необхідну цитату беруть у лапки, в дужках зазначають джерело і сторінку.

5.5. Робити записи потрібно намагатись своїми словами, оскільки це сприяє кращому розумінню тексту.

5.6. Основні положення конспекту вказуються напроти відповідних пунктів плану.

6. Працюючи над конспектом, можна застосовувати систему підкреслень, виділяючи найважливіше великими літерами та використовуючи умовні позначки, що допоможуть під час відповіді за конспектом.

7. У лівій частині конспекту крім плану можна також виписувати незнайомі імена і терміни, які потребують пояснення, необхідні доповнення, стислі висновки для себе, паралелі з явищами сьогодення тощо.

8. Виконану роботу потрібно перевірити та в разі необхідності виправити або уточнити пункти плану і зміст конспекту.

9. У випадку, коли необхідно скласти конспект на основі кількох джерел, спочатку визначають, який твір буде основним. Для цього прочитавши джерела, потрібно визначити, якою мірою в них розкрито певну проблему. Надалі, можна поділити сторінку зошита на дві частини: у лівій частині записуючи конспект основного твору, в правій робити доповнення до нього за основними джерелами.

VI. РЕФЕРАТИВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТИВ

Тематика реферативних досліджень

1. Французька буржуазна революція кінця XVIII ст.
2. Внутрішня політика Наполеона Бонапарта.
3. Наполеонівські війни.
4. Франція в роки Першої імперії (1804–1815 рр.).
5. Віденський конгрес.
6. Чартистський рух в Англії.
7. Зовнішня політика Німеччини у 50–60-х роках XIX ст.
8. Суспільно-політична думка Європи після Віденського конгресу.
9. Революційні події 1848–1849 рр. в Австрійській імперії.
10. Революція 1848–1849 рр. в Німеччині.
11. Революційні події 1848-1849 рр. у Франції.
12. Революція 1848-1849 рр. в Італії.
13. Об'єднання Італії.
14. Об'єднання Німеччини.
15. Вікторіанська Британія.
16. Франко-німецька війна 1870-1871 рр.
17. Внутрішня політика США в XIX ст. Складання двопартійної системи.
18. Територіальна експансія США в XIX ст. «Доктрина Монро».
19. Громадянська війна 1861–1865 рр. у США.
20. Формування індустріального суспільства в державах Європи.
21. Формування індустріального суспільства в США.
22. Англо-бурська війна.
23. Політичний портрет О. фон Бісмарка.
24. Міжнародні відносини у 1871-1914 рр.
25. Балканські війни.
26. Перша світова війна (1914-1918 рр.).

27. Італія в Першій світовій війні.
28. Румунія в Першій світовій війні.
29. Болгарія в Першій світовій війні.
30. США в Першій світовій війні.

Методичні рекомендації до написання рефератів

Одним із компонентів семінарського заняття з навчальної дисципліни «Нова історія країн Європи та Америки» за дистанційною формою навчання є підготовка рефератів. Їх виконують із найбільш актуальних та складних тем курсу. За умов дистанційного навчання з дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки», виконання реферативних досліджень відбувалось з використанням Moodle платформи. На сайті для онлайн-навчання студенти отримали можливість не тільки доступу до навчальних матеріалів, а й завантажували туди реферати та інші види самостійної роботи. Викладач, використовуючи формати doc та .pdf, здійснювала перевірку виконаних студентами досліджень.

Реферат не є дослівним переказом тексту підручника або навчального посібника, а являє собою одну з форм наукового дослідження на певну тему, творчо перероблену на основі знайомства зі станом сучасних наукових досліджень (науково-проблемний реферат) або виклад основних положень певних видань чи їх частин (оглядово-інформаційний реферат).

Самостійність виконання реферату є обов'язковою. Метою написання реферату можна визначити поглиблене набуття студентом знань з предмету, вмінь та навичок працювати з науковою літературою і джерельно-документальною базою курсу, самостійно аналізувати та узагальнювати матеріал, робити і формулювати власні висновки та пропозиції, робити висновки про перспективність подальших досліджень.

Реферати студентів сприяють поглибленому вивченню найбільш складних проблем навчальної дисципліни, допомагають навчитись правильно оформлювати роботу й викладати результати своєї праці.

Етапи підготовки реферату: вибір теми; підбір і вивчення спеціальної літератури та джерельно-документальної бази; складання плану реферату; викладення змісту теми; оформлення реферату; усний виклад реферату.

Тему реферату із запропонованого переліку студент має обрати самостійно. Допускається закріплення декількох студентів з різних груп за однією і тією ж темою реферату. В обсязі навчальної програми дисципліни студент може сам запропонувати тему реферату, узгодивши її з викладачем. При виборі теми студенту слід керуватися своїми інтересами до певної проблеми, можливостями підбору літератури та інше. Самостійна зміна теми студентом, після її реєстрації, не дозволяється.

Роботу над рефератом потрібно починати з вивчення стосовно обраної теми відповідного розділу підручника, навчального посібника, конспекту лекції. Після того як загальне уявлення про обрану тему склалося, студенту слід приділити серйозну увагу підбору і вивченню нормативноправових актів та літератури, орієнтовний список якої наведено після кожної теми. Однак запропонований перелік джерел не повинен зв'язувати ініціативу студента. Внаслідок вивчення бібліографії за обраною проблематикою, він може використовувати інші роботи, що самостійно ним підібрані.

Ознайомлюючись з тією чи іншою науковою роботою, студент повинен сприймати її крізь призму тих основних проблем, що їх вирішував автор, зважаючи на те, що без усвідомлення й розуміння проблематики, неможливо виділити з неї головне й істотно підготувати своє дослідження.

Ознайомившись з літературою та джерелами, студент має самостійно скласти план реферату, в якому конкретизуються питання обраної теми. План включає в себе такі основні елементи:

- вступ;
- основну частину (виклад змісту теми);
- висновки;
- список використаної літератури.

Обов'язковою частиною реферату є вступ. У вступі стисло обґрунтовується актуальність, наукова і практична значимість обраної теми, вказується на її місце у структурі дисципліни «Новітньої історії країн Західної Європи та Америки», формулюються основні цілі дослідження. Позитивом вступу може бути додавання елементів наукової новизни.

Основна частина реферату складається з розділів та підрозділів, в яких мають бути послідовно розглянуті всі питання теми. Кількість розділів та підрозділів не регламентується. Якщо матеріал важко розбити на декілька частин через його тісну змістовну і логічну послідовність, розділ можна не розбивати на підрозділи.

Визначаючи назви розділів й підрозділів необхідно знати, що назва розділу не може повторювати назву теми роботи, а назва підрозділу повторювати назву розділу.

Заключна частина реферату має містити висновки, в яких формулюються результати дослідження, оцінки проаналізованого матеріалу, пропозиції чи рекомендації з досліджуваної проблематики.

Потрібно пам'ятати, що вступ і висновки реферату разом не повинні перевищувати одну чверть його обсягу.

До узагальнення та систематизації зібраного матеріалу потрібно приступати після підбору і ознайомлення з літературою, а також визначення плану реферату. Виклад матеріалу повинен бути чітким, логічним та послідовним. Викладати матеріал у рефераті рекомендується у безособовій формі висловлювання (наприклад, "вважаємо", "думаємо", "рахуємо" та інше). Необхідно вживати терміни, властиві історичній науці, уникати незрозумілих понять та складних граматичних оборотів.

Використовуючи цитати з літературних та наукових джерел, студенту потрібно пам'ятати, що вони необхідні для підтвердження своєї думки, як автора реферату, або ж для висловлювання своєї думки на протигагу іншій. Не слід занадто зловживати цитуванням.

Характерними недоліками, які трапляються при написанні реферату, що можуть привести до незадовільної оцінки є:

механічне, дослівне переписування використаної літератури;
поверховий, не аргументований виклад основних теоретичних положень;
невідповідність між змістом роботи та її планом;
абстрактний виклад теми, відсутність посилань;
орфографічні та стилістичні помилки при викладі;
зауваження до оформлення.

На це обов'язково потрібно звернути увагу і своєчасно їх усунути. Основними вимогами до написання реферату є вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, логічно та послідовно розкривати зміст теми, використовуючи при цьому сучасну історичну літературу.

Студент повинен пам'ятати, що через оформлення реферату, його зовнішній вигляд, викладач формує першу думку про зміст матеріалу, у відповідності до цього, кожному студенту необхідно опанувати техніку й етику оформлення наукової праці та дотримуватись стандартних вимог, які висуваються щодо рефератів. Вимоги до оформлення є загальнодоступними, до них мають доступ всі студенти, що виконують реферативні дослідження.

Титульний лист, з якого починається дослідження, оформлюється згідно зі зразком, що є в наявності на кафедрі історії факультету педагогіки та психології. Після титульного листа, на другій сторінці реферату подається план роботи .

Всі структурні частини роботи повинні починатися з нового аркуша та мати заголовок, який відповідає плану реферату. Заголовки слід розташовувати посередині рядка і друкувати великими літерами без крапок в кінці, не підкреслюючи. Якщо заголовок складається з двох і більше речень, тоді їх розділяють крапкою. Перенесення слів у заголовок не допускається.

Нумерація розділів здійснюється арабськими цифрами без крапок в кінці; підрозділи повинні мати порядкову нумерацію у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номеру розділу і порядкового номеру підрозділу, відокремлених крапкою (наприклад — 1.1, 1.2).

Сторінки реферату, починаючи з другої, послідовно нумеруються з проставленням арабських цифр у верхньому правому куті, з крапкою в кінці. Слід мати на увазі, що першою сторінкою реферату є титульний лист, на якому нумерація сторінки не ставиться, але враховується при нумерації наступних сторінок.

Виконувати реферат можна шляхом друку на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (розмір 210х297 мм) через півтора міжстрокових інтервали для комп'ютера, з обов'язковим додержанням при цьому такої ширини полів: зверху і знизу — 20 мм, зліва — 30 мм, справа — 15 мм. Загальний обсяг реферату не повинен перебільшувати 10 друківаних сторінок тексту через 1,5 інтервали. Робота повинна бути підшита. У деяких випадках, дозволяється виконання рефератів чітким, розбірливим почерком.

Важливою складовою написання реферату є оформлення списку використаної літератури, до якого включаються тільки ті джерела, які використовувались при написанні реферату або на які зроблено посилання у самій роботі. Список літератури в загальний обсяг реферату не включається, але нумерація сторінок продовжується.

При оформленні списку використаної літератури його слід умовно розділити на дві частини: список використаних джерел і література. До літератури відносяться монографії, підручники, навчальні посібники, наукові статті та ін. Дані джерела розміщуються в алфавітному порядку або по мірі згадування у тексті. Спочатку вказують прізвище автора, його ініціали. Потім додається назва праці, місто видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок. Якщо праця автора розміщена у збірнику робіт, журналі чи газеті, то після назви ставиться дві косі лінії, а далі назва збірника чи журналу, місце, рік видання та його номер (або випуск), і на яких сторінках даний

матеріал надрукований. Для газетної статті, крім назви і року видання, вказують так само дату. При цьому джерела треба писати мовою оригіналу.

Наприклад:

1. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII ст.). Львів, 2002.
2. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.

При написанні реферату, студент використовує джерела та матеріали, тут важливе значення має їх правильне оформлення у вигляді посилань. Рекомендується наступний варіант оформлення посилань: нумерація усіх посилань з визначенням номера джерела даного посилання у списку використаної літератури. У такому разі посилання оформлюється у квадратних дужках з указанням сторінки.

Наприклад:

Цитата в тексті: «Соціально-економічні та політичні аспекти діяльності ...» [15, с. 103].

Студент готує виступ на 5-7 хвилин для захисту реферату, в якому викладає основні положення свого дослідження та обґрунтовує наукову і практичну значимість обраної теми. Після виступу, при необхідності, студент повинен відповісти на запитання викладача та інших учасників семінару.

Студенту виставляється відповідна кількість балів, які враховуються при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни, за результатами захисту реферату.

**VII. САМОСТІЙНА РОБОТА ТА МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЇЇ ВИКОНАННЯ**
(для дистанційної форми навчання)

II семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Країни Європи наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.		
1	Тема 1. Французька революція кінця XVIII ст.	4
2	Тема 2. Франція в роки Консульства і Першої імперії.	4
3	Тема 3. Соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток країн Європи з 1815 по 1847 рр.	4
4	Тема 4. Революції 1848-1849 рр.	2
Кредит 2. Країни Європи та Америки у XIX ст.		
5	Тема 5. Країни Європи в 50-60-ті рр. XIX ст. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.	9
6	Тема 6. США у першій половині XIX ст. Громадянська війна.	9
Кредит 3. Країни Європи та Америки наприкінці XIX - на початку XX ст.		
7	Тема 7. Завершення формування індустріального суспільства.	24
Кредит 4. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни		
8	Тема 8. Міжнародні відносини наприкінці XIX – на початку XX ст. Перша світова війна (1914-1918 рр.).	24
	Усього:	80

Самостійна робота №1

Тема 1: Французька революція кінця XVIII ст.

Питання і завдання:

1. Визначте, на які стани поділялось французьке суспільство.
2. Окресліть роль третього стану французького суспільства.
3. Порівняйте філософські погляди Ж.-Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, Д. Дідро, Вольтера.
4. Складіть таблицю: «Вищі органи влади Франції у ХУІІІ ст.».
5. Висвітліть реформи Установчих зборів 1789-1791 рр.
6. Проаналізуйте основні позиції якобінців, кордельєрів, фельянів, монтаньярів, жирондистів.

Тема 2: Франція в роки Консульства і Першої імперії.

Питання і завдання:

1. Запишіть основні положення Конституції 1799 р.
2. Визначте основні положення конкордату 1801 р.
3. Окресліть характер і мету наполеонівських воєн.
4. Назвіть склад І, ІІ, ІІІ, ІV коаліцій.
5. Висвітліть значення Трафальгарської битви
6. Проаналізуйте причини поразки союзників під Аустерліцем.
7. Позначте причини поразки наполеонівської армії в Росії.
8. Визначте, з якою метою було скликано Віденський конгрес.

Тема 3: Соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток країн Європи з 1815 по 1847 рр.

Питання і завдання:

1. Проаналізуйте, чим відрізнялась політика торі та вігів в Англії.
2. Висвітліть причини та умови ухвалення парламентської реформи 1832 р.
3. Окресліть, які течії були в чартистському русі та які етапи він пройшов.
4. Визначте, які саме чотири ордонанси (укази) підписав 25 липня 1830 р. король Франції Карл Х.

5. Визначте основні положення Конституції Другої республіки Франції 1848 р.
6. Назвіть причини встановлення у Франції режиму бонапартизму.
7. Окресліть основні вимоги петиції 1848 р., подані народною демонстрацією м. Бадена (Німеччина).
8. Висвітліть основні завдання революції 1848-1849 рр. в Італії.
9. Назвіть найважливіші події з історії революції 1848-1849 рр. в Австрійській імперії.
10. Проаналізуйте політичні течії Італії у період об'єднання.
11. Назвіть держави, з якими Пруссія боролась за об'єднання Німеччини.
12. Визначте, на яких засадах будувалася зовнішня політика Англії з середини XIX ст.

Тема 4: Революції 1848-1849 рр.

Питання і завдання:

1. Розкрийте причини і завдання революційних подій під назвою «Весна народів» у Європі.
2. Простежте хід революційних подій у Франції.
3. Проаналізуйте причини, завдання і підсумки революції в Німеччині.
4. Визначте основні завдання революції в Австрійській імперії, її хід і підсумки.
5. Розкрийте особливості і хід революційних подій в Італії.

Тема 5: Країни Європи в 50-60-ті рр. XIX ст. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.

Питання і завдання:

1. Проаналізуйте економічний розвиток Англії на середину XIX ст.
2. Визначте основні напрями зовнішньої політики Англії.

3. Проаналізуйте соціально-економічний розвиток і політичний устрій Франції в роки Другої імперії.
4. Визначте основні напрями зовнішньої політики Франції.
5. Дайте характеристику процесу об'єднання Німеччини.
6. Проаналізуйте економічний розвиток Німеччини.
7. Проаналізуйте державний устрій Австро-Угорщини за конституцією 1867 р.
8. Розкрийте соціально-економічний розвиток австро-угорських земель.
9. Охарактеризуйте внутрішнє становище в імперії. Розкрийте національне питання.
10. Розкрийте боротьбу італійського народу за об'єднання у єдину державу (50-60 роки XIX ст.).
11. Проаналізуйте особливості економічного становища Італії .
12. Охарактеризуйте політичний устрій Італії після її остаточного об'єднання.
13. Розкрийте причини війни франко-пруської війни.
14. Висвітліть наслідк франко-пруської війни.

Тема 6: США у першій половині XIX ст. Громадянська війна.

Питання і завдання:

1. Висвітліть особливості промислового перевороту в США у першому десятилітті XIX ст.
2. Охарактеризуйте причини виникнення та зростання аболіціоністського руху в США.
3. Розкрийте основні положення «доктрини Монро».
4. Проаналізуйте, як йшло складання двопартійної системи США.
5. Розкрийте етапи громадянської війни 1861-1865 рр.
6. Визначте наслідки громадянської війни у США.

Тема 7: Завершення формування індустріального суспільства.

Питання і завдання:

1. Визначте, які права за Конституції 1871 р. Мав німецький імператор.
2. Проаналізуйте, в чому полягала економічна і соціальна політика Бісмарка.
3. Розкрийте, яким чином здійснювався перехід Німеччини до «світової політики».
4. Охарактеризуйте, в чому полягають розбіжності між лібералами та консерваторами в Англії наприкінці XIX – на початку XX ст.
5. Запишіть реформи Д. Ллойд-Джорджа в Англії.
6. Висвітліть, в чому полягала колоніальна політика Англії в 1870-1914 рр.
7. Визначте причини та наслідки англо-бурської війни.
8. Назвіть особливості розвитку Франції наприкінці XIX – на початку XX ст.
9. Розкрийте політичну систему Третьої республіки у Франції.
10. Проаналізуйте основні напрями зовнішньої політики Франції в добу Третьої республіки.
11. Запишіть, в чому полягав закон Шермана в США.
12. Розкрийте головні положення зовнішньополітичного курсу Т. Рузвельта в США.
13. Визначте, в чому полягала «нова демократія» В. Вільсона в США.

Тема 8: Міжнародні відносини наприкінці XIX – на початку XX ст. Перша світова війна (1914-1918 рр.)

Питання і завдання:

1. Назвіть причини розпаду Союзу трьох імператорів.
2. Визначте чинники ускладнення міжнародної обстановки останньої третини XIX ст.
3. Проаналізуйте причини творення Троїстого союзу та Антанти, їх склад до 1914 р.

4. Висвітліть, чому посилення англо-німецьких протиріч стало напругою міжнародних відносин наприкінці XIX – на початку XX ст.
5. Назвіть міжнародні конфлікти початку XX ст.
6. Визначте причини початку Першої світової війни.
7. Окресліть, в чому полягав план «Шліффена» (Німеччина).
8. Висвітліть стратегічні плани противників напередодні війни.
9. Назвіть основні битви 1914 р.
10. Охарактеризуйте бойові дії 1915-1916 рр. для воюючих сторін.
11. Назвіть наслідки Верденської битви та битви на р. Соммі.
12. Розкрийте основну мету підводної війни, що розпочала Німеччина.
13. Проаналізуйте внутрішнє становище воюючих країн.
14. Висвітліть причини вступу у війну США в 1917 р.
15. Проаналізуйте умови Комп'єнського перемир'я .

Методичні рекомендації щодо виконання самостійної роботи

Дистанційне навчання з дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки», відбувалось з використанням Moodle платформи. Для дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки» було створено сайт для онлайн-навчання, де студенти отримали можливість доступу до навчальних матеріалів (текстів лекцій, завдань до семінарських та самостійних робіт і т.ін.). Спілкування із студентами в процесі вивчення курсу відбувалось через повідомлення, форуми, чати. Студенти мали можливість завантажувати файли з виконаними завданнями. Викладач, використовуючи формати doc та .pdf , а також відео і аудіо презентаційні матеріали в різних форматах та через додаткові плагіни, додавала різноманітні елементи курсу. Викладач використовувала тестування, автоматизацію процесу перевірки знань та інші програмні засоби для дистанційного навчання.

Самостійна робота студентів займає важливе місце у системі сучасної вищої освіти. З усіх видів навчальної діяльності саме вона значною мірою

забезпечує формування самостійності як провідної риси особистості студента. Самостійна робота має завершувати завдання після всіх інших видів навчальної діяльності. СРС має навчальне, особисте та суспільне значення, адже знання, що не стали об'єктом власної діяльності, не можуть вважатися дійсним надбанням людини.

Формуванню самостійності студента, розвитку здібностей, вмінь, знань та навичок сприяє саме самостійна робота. Вона є багатоаспектним процесом, що забезпечує перехід від ,переважно, виконавчої репродуктивної діяльності студентів до пошукових, творчих початків на всіх етапах навчання у ЗВО. Самостійна робота з дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки» здійснюється в наступних видах: самостійне вивчення теоретичного матеріалу, розв'язання запропонованих завдань і т.ін.

Оскільки обсяг аудиторних занять не дозволяє розглянути на аудиторних заняттях абсолютно всі аспекти предмету «Нова історія країн Західної Європи та Америки», для більш ретельного оволодіння навчальним матеріалом, необхідна правильна організація самостійної роботи. Виконання самостійної роботи, крім того, багато в чому визначає успішність складання сесії й наступної практичної діяльності, тому що саме виконання самостійної роботи сприяє отримання студентами навичок практичної діяльності.

Самостійна робота у ЗВО допомагає реалізації загально предметних і фахових компетенцій студентами, а також програмних результатів навчання. Основою самостійної роботи студентів є такі принципи, як розвиток творчої діяльності, цільове планування, особистісно-діяльнісний підхід. Самостійна робота з дисципліни виконується під керівництвом викладача, який здійснює аудиторну роботу в навчальній групі.

Самостійна робота студентів повинна бути виконаною особисто студентом; бути закінченою розробкою, де розкриваються й аналізуються актуальні проблеми з певної теми або її окремих аспектів; демонструвати достатню компетентність автора в розкритті питань, що досліджуються; мати навчальну, наукову, й/або практичну спрямованість і значимість; містити

певні елементи новизни; самостійна письмова робота оформляється відповідно до вимог кафедри історії факультету педагогіки та психології МНУ імені В.О. Сухомлинського.

Правила виконання самостійної роботи:

– перед виконанням самостійної роботи потрібно повністю ознайомитися зі змістом завдання, підібрати потрібну літературу, визначити усі параметри виконання завдання.

– результатом виконання самостійної роботи є виконане завдання та звіт, який виконується з використанням комп'ютерної техніки та надрукований на папері формату А4. Оформлення звіту: шрифт – Times New Roman; розмір шрифту – 14 кегель; інтервал між рядками – півтора; абзац – 12,5 мм, поля: верхнє і нижнє – 20 мм, ліве – 30 мм, праве – 15 мм; нумерація сторінок – з правої сторони нижнього поля.

– після перевірки кожного завдання викладачем студент зобов'язаний усунути допущені помилки, інакше він не допускається до виконання наступного завдання.

– всі види самостійної роботи повинні бути здані у встановлений графіком термін, за результатами чого викладач виставляє оцінку в журнал.

Планування та організація часу при виконанні самостійної роботи:

Раціональне планування і організація самостійної роботи студентів є найважливішою умовою її ефективності та спрямовано на формування логічно сформованої і ефективної системи організації самостійної роботи та її оцінки. Самостійна робота студентів виконує в навчальному процесі декілька функцій:

1) розвиваючу (підвищення культури розумової праці, привчання до творчих видів діяльності, вдосконалення інтелектуальних здібностей студентів);

2) інформаційно-навчальну (навчальна діяльність на аудиторних заняттях, не підкріплена самостійною роботою, стає мало результативною);

3) орієнтуючу і стимулюючу (процесу навчання надається прискорення і мотивація);

4) виховну (формуються і розвиваються професійні якості фахівця);

5) дослідницьку (новий рівень професійно-творчого мислення).

Ефективність самостійної роботи визначається її організацією і реалізацією в освітньому процесі, коли вона виступає як цілісна система на всіх етапах навчання. Об'єктивними закономірностями організації самостійної роботи студентів є такі: творча складова самостійної роботи зростає в міру навчання; в процесі організації самостійної роботи виникає потреба в методичному забезпеченні; застосування інформаційних технологій стає частиною організації і моніторингу самостійної роботи студентів на всіх її етапах.

Студент набуває навиків самоорганізації, самоконтролю, самоврядування, саморефлексії і стає активним самостійним суб'єктом навчальної діяльності в процесі самостійної роботи. Самостійна робота має важливий вплив на формування особистості майбутнього фахівця. Він виконує самостійну роботу за особистим індивідуальним планом, в залежності від його підготовки, часу та інших умов. Студенти ЗВО в процесі навчання самостійно планує режим своєї роботи з урахуванням часу роботи бібліотеки, профільних лабораторій, комп'ютерних класів і т.п.

Ворганізації позааудиторної самостійної роботи першим завданням є складання розкладу. Студенту доцільно вибрати щось середнє за складністю на початковому етапі виконання роботи, після чого перейти до більш важких, з його погляду, завдань, легкі залишивши наостанок. Розумову працю необхідно не тільки правильно організувати, а й стимулювати, важливо вміти підтримувати стійку увагу до досліджуваного матеріалу. Вироблення уваги вимагає значних волевих зусиль від студента, стійка увага з'являється тоді, коли людина ставиться до справи з інтересом. Потрібно правильно організувати свої заняття за часом: приблизно 50 хвилин виділяти на роботу, 5-10 хвилин – на перерву, після 3 годин роботи більша за часом перерва у 20-

25 хвилин. В іншому випадку наростаюча втома спричинить до нестійкості уваги. Організація активного відпочинку передбачає чергування розумової та фізичної діяльності, що відновлює працездатність людини.

Послідовність дій студента під час виконання самостійної роботи:

- 1) планування навчальної діяльності та її методична підготовка;
- 2) здійснення цієї діяльності та її супровід;
- 3) контроль, аналіз результатів (з можливими змінами в плануванні самостійної роботи).

Робоча програма визначає зміст вивчення дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки». Інформативну частину навчання складають навчальні посібники, конспекти лекцій у паперовій та електронній формі, план, зміст та методичні рекомендації до проведення практичних занять, методичні рекомендації до виконання самостійної та індивідуальної науково-дослідної робіт, перелік рекомендованої до вивчення літератури, ресурси мережі Інтернет.

У рекомендаціях до практичних занять з дисципліни «Нова історія країн Європи та Америки» міститься план занять, завдання для виконання практичних робіт та перелік питань для самостійного опрацювання матеріалу, що допомагає студентові ознайомитися із сутністю питань, на основі яких базується виконання завдань практичних робіт. Окрім цього, у даних методичних рекомендаціях можна ознайомитися з питаннями, що виносяться на обговорення та списком літератури, необхідної для цілеспрямованої роботи студента при підготовці до наступного практичного заняття.

Рекомендації щодо роботи з літературою для СРС

Інформаційними джерелами вивчення навчальної дисципліни «Нова історія країн Європи та Америки» є ресурси мережі Інтернет і друковані підручники, а також посібники. Основна частина матеріалу в Інтернеті розрахована на професіоналів, тому при вивченні навчальної дисципліни спочатку необхідно користуватися літературою навчального характеру.

У процесі роботи над темою тлумачення незнайомих слів і спеціальних термінів слід знаходити у фаховій літературі, термінологічних словниках. Незрозумілі місця, фрази, вирази доречно перечитувати декілька разів, щоб зрозуміти їх зміст. Після прочитання тексту необхідно: усвідомити зв'язок між теоретичними положеннями і практикою; закріпити прочитане у свідомості; пов'язати нові знання з попередніми у даній галузі; перейти до заключного етапу засвоєння і опрацювання – записам. Записи необхідно вести розбірливо і чітко. Вони можуть бути короткі або розгорнуті залежно від рівня знань студента, багатства його літературної і професійної лексики, навичок самостійної роботи з книгою.

Для зручності користування записами необхідно залишати поля для заміток і вільні рядки для доповнень. Записи не повинні бути одноманітними. В них необхідно виділяти важливі місця, головні слова, які акцентуються різним шрифтом або різним кольором шрифтів, підкреслюванням, замітками на полях, рамками, стовпчиками тощо. Записи можуть бути у вигляді конспекту, простих або розгорнутих тез, цитат, виписок, систематизованих таблиць, графіків, діаграм, схем.

Підготовка до контролю СРС

Контрольні заходи включають поточний і підсумковий контроль знань студентів. Поточний контроль є органічною частиною навчального процесу і проводиться під час лекцій та практичних занять.

Форми поточного контролю:

1. Усна співбесіда за матеріалами розглянутої теми на початку практичного заняття з оцінкою відповідей студентів (5-10 хв.);
2. Письмове фронтальне опитування студентів на початку чи наприкінці практичного заняття (5-10 хв.). Відповіді перевіряються і оцінюються викладачем у позааудиторний час;
3. Перевірка виконання завдань;
4. Тестова перевірка знань студентів;
5. Кредитний контроль;

6. Інші форми.

При кредитно-трансферній системі навчання теми самостійної роботи входять у кредит, який контролюються після закінчення логічно завершеної частини лекцій та інших видів занять з дисципліни «Нова історія країн Західної Європи та Америки» та їх результати враховуються при виставленні підсумкової оцінки.

Порядок оформлення та захисту самостійної роботи

Самостійна робота подається у друкованому форматі на папері формату А4. Оформлення: шрифт – Times New Roman; розмір шрифту – 14 кегель; інтервал між рядками – півтора; абзац – 12,5 мм, поля: верхнє і нижнє – 20 мм, ліве – 30 мм, праве – 15 мм; нумерація сторінок – з правої сторони нижнього поля.

Структура подання:

- титульна сторінка (додаток А);
- формулювання завдання;
- виклад ходу міркувань (розв’язання завдання);
- результати виконання завдання;
- література (за необхідності).

Самостійна робота подається викладачу не пізніше ніж за 1 тиждень до закриття кредиту (заліку/іспиту) в друкованому вигляді. Оцінка за самостійну роботу виставляється на заключному занятті з навчальної дисципліни на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом самостійної роботи. Оцінка за самостійну роботу є обов’язковою складовою підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання СРС:

- завдання зроблене повністю та здане вчасно, якісно оформлено звіт (відмінно);
- завдання зроблене, але є незначні помилки в розв’язуванні завдання (добре);

- завдання зроблене, але є не є незначні помилки в процесі розв'язку завдання (задовільно);
- завдання зроблене, але є суттєві помилки в його розв'язку / завдання не виконане або тільки розпочато його розв'язання (незадовільно).

VIII. КОМПЛЕКСНІ ЗАВДАННЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

(для дистанційної форми навчання)

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

1 варіант

1. Для характеристики розвитку Німеччини наприкінці XIX — на початку XX ст. слід використовувати поняття
тред-юніони, лейбористи, домініон;
реваншизм, антисемітизм, політичні скандали;
монополізація, мілітаризація, світова політика;
дуалістична монархія, національна проблема, рейхстаг.
2. Визначте роки, коли тривала Громадянська війна у США
1776–1783 рр.
1812–1814 рр.;
1846–1848 рр.;
1861–1865 рр.
3. Заснування в 1833 р. Американського товариства боротьби проти рабства було складовою суспільного руху, що увійшов в історію США як рух
пацифістів;
конфедератів;
ізоляціоністів;
аболіціоністів.
4. Хто з президентів США запропонував заходи щодо обмеження діяльності
трестів
А. Лінкольн;
Т. Рузвельт;
Е. Джексон;
У. Гардінг.
5. Вкажіть англійського монарха, що перебував на престолі упродовж 1837–
1901 рр.
Єлизавета I;
Георг V;
Едуард VIII;

Вікторія.

6. Битва під Ватерлоо відбулась

9 грудня 1678 р.;

23 січня 1800 р.;

18 червня 1815 р.;

10 листопада 1820 р.

7. У якому місті проходив конгрес європейських держав, котрий підсумував наполеонівські війни

Париж;

Відень;

Санкт-Петербург;

Лондон.

8. Діяч національно-визвольного руху в Італії середини 50-х рр. XIX ст.

О. Бісмарк;

Б. Дізраелі;

Дж. Мадзіні;

А. Лінкольн.

9. Утворення Об'єднаного Італійського королівства

1870 р.;

1865 р.;

1871 р.;

1891 р.

10. Утворення «Союзу трьох імператорів» - Німеччини, Росії та Австро-Угорщини відбулося

1 жовтня 1815 р.

23 жовтня 1873 р.

28 жовтня 1871 р.

23 жовтня 1866 р.

11. Вкажіть хронологічні рамки Франко – прусської війни

1864 – 1866 рр.;

1866 – 1868 рр.;

1868 – 1870 рр.;

1870-1871 рр.

12. Друга Балканська війна відбулась

червень – серпень 1913 р.;
вересень-листопад 1914 р.;
жовтень-грудень 1915 р.;
жовтень-грудень 1916 р.

13. Канцлерство О. Бісмарка в Німеччині
12 травня 1801 р. – 18 березня 1820 р.;
12 травня 1870 р. – 18 березня 1871 р.;
12 травня 1840 р. – 18 березня 1860 р.;
12 травня 1871 р. – 18 березня 1890 р.

14. Дата вступу США в Першу світову війну
6 квітня 1914 р.;
6 квітня 1915 р.;
6 квітня 1916 р.;
6 квітня 1917 р.

15. Підписання Комп'єнського перемир'я
12 грудня 1916 р.;
11 листопада 1918 р.;
23 грудня 1918 р.;
12 січня 1919 р.

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

2 варіант

1. Велика французька буржуазна революція
1789–1794 рр.;
1794-1797 рр.;
1797-1799 рр.;
1800-1804 рр.

2. Вкажіть ім'я французького короля страченого під час Великої французької революції
Людовік XIV;
Людовік XV;
Людовік XVI;
Людовік XVII.

3. Основне завдання Комітету громадської безпеки у Франції 1793 р.
знаходити і карати противників революції;

забезпечити захист бідноти від спекулянтів;
покласти край яacobінському терору;
мобілізувати ресурси на боротьбу з інтервентами.

4. Проголошення Наполеона Бонапарта імператором Франції
травень 1804 р.;
січень 1806 рр.;
1808 р.;
1812 р.

5. Вкажіть роки Першої імперії у Франції
1804–1815 рр.;
1789–1795 рр.;
1795–1799 рр.;
1799–1804 рр.

6. Англо-бурська війна проходила у...
1700-1731 рр.;
1899–1902 рр.;
1905 р.;
1910 р.

7. Чартистський рух мав місце у
Франції
Англії
Італії
США

8. Повстання в Ірландії. Проголошення Ірландської республіки.
23-30 травня 1914 р.;
23-30 травня 1915 р.;
23-30 травня 1918 р.;
23-30 травня 1916 р.

9. Друга опіумна війна
1848-1849 рр.;
1850-1856 рр.;
1856–1858 рр.;
1870-1879 рр.

10. Оберіть держави, що уклали Троїстий союз протягом 1879-1882 рр.
Австро-Угорщина, Німеччина та Італія;

Німеччина, Італія та Болгарія;
Франція, Англія та Росія;
Німеччина, Туреччина та Австро-Угорщина.

11. Які держави підписали між собою у 1904 р. договір, що став початком утворення Антанти
Росія і Франція;
Англія і США;
Англія і Франція;
Німеччина і Австро-Угорщина.

12. Битва на р. Марні. Перехід «позиційної» війни в добу Першої світової війни
5-6 січня 1914 р.;
4–9 вересня 1914 р.;
5-6 вересня 1915 р.;
7-10 січня 1916 р.

13. Вступ Румунії у Першу світову війну на боці Антанти
1914, 20 грудня
1916, 27 серпня
1917, 12 листопада
1918, 14 вересня.

14. Німецький митний союз в першій половині XIX ст. створювався з метою політичного об'єднання Німеччини;
військового об'єднання Німеччини;
для вирішення зовнішньополітичних завдань;
економічної об'єднання Німеччини.

15. Завершення об'єднання Німеччини. Утворення Німецької імперії
4 листопада 1865 р.;
23 листопада 1869 р.;
18 січня 1871 р.;
23 лютого 1901 р.

ІХ. ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

(для дистанційної форми навчання)

1. Другий період Нової історії, його особливості.
2. Французька буржуазна революція XVIII ст.: причини та передумови.
3. Повалення монархії та встановлення республіки у Франції.
4. Якобінська диктатура у Франції, причини її падіння.
5. Термідоріанський режим у Франції, його особливості.
6. Італійський та єгипетський походи Бонапарта.
7. Консульство. Правління Наполеона.
8. Перша імперія у Франції. Кодекси Наполеона.
9. Наполеонівські війни.
10. Поразка Наполеона в Росії. Розгром армії Наполеона.
11. Падіння Першої імперії у Франції. Віденський конгрес.
12. Англія після 1815 року. Перша парламентська реформа.
13. Чартистський рух в Англії.
14. Реставрація Бурбонів у Франції. Липнева революція 1830 р.
15. Революція 1848 р. у Франції і Друга республіка.
16. Бонапартистський переворот 1851 р. у Франції. Друга імперія.
17. Революційні події 1848-1849 рр. в Німеччині.
18. Революція 1848-1849 рр. в Італії. Проголошення республіки.
19. Революція 1848-1849 рр. в Австрії. Народне представництво.
20. Революція 1848-1849 рр. в Угорщині. Проголошення незалежності.
21. Англія в 50-60-ті рр. XIX ст.
22. Об'єднання Італії.
23. Об'єднання Німеччини.
24. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.
25. Проголошення Третьої республіки у Франції. Паризька Комуна.
26. США в першій половині XIX ст. Складання двопартійної системи.

27. Зовнішня політика США у пер. пол. XIX ст. «Доктрина Монро».
28. Громадянська війна 1861-1865 рр. у США.
29. Робітничий та соціалістичний рух в країнах Європи в XIX ст.
30. Створення Німецької імперії. Конституція 1871 р.
31. Економічна та соціальна політика О. фон Бісмарка.
32. Перехід Німеччини до «світової політики».
33. Соціально-економічний розвиток Англії в 1870-1914 рр.
34. Робітничий рух в Англії наприкінці XIX – на початку XX ст.
35. Зовнішня політика Англії у 1870-1914 рр.
36. Третя республіка у Франції: внутрішня політика.
37. Зовнішня політика Франції у 1870-1914 рр.
38. Внутрішня та зовнішня політика США у 1877-1914 рр.
39. «Справедливий курс» Т. Рузвельта в США.
40. «Нова демократія» В. Вільсона в США.
41. Міжнародні відносини останньої третини XIX – початку XX ст.
42. Причини і початок Першої світової війни.
43. Бойові дії 1914 р. Розростання масштабів Першої світової війни.
44. Воєнні кампанії 1915-1916 рр. в ході Першої світової війни.
45. Бойові дії на морі в роки Першої світової війни. Підводна війна.
46. Внутрішнє становище країн під час Першої світової війни.
47. Вихід Росії з Першої світової війни.
48. Вступ США у Першу світову війну.
49. Події 1917-1918 рр. на фронтах. Закінчення Першої світової війни.
50. Підсумки та наслідки Першої світової війни.

Х. ТЕМАТИЧНІ ТЕСТИ ПЕРЕВІРКИ РІВНЯ ЗНАНЬ

(для дистанційної форми навчання)

II семестр

Базовий рівень

1. Велика французька буржуазна революція
1789–1794 рр.;
1794–1797 рр.;
1797–1799 рр.;
1800–1804 рр.
2. Вкажіть ім'я французького короля страченого під час Великої французької революції
Людовік XIV;
Людовік XV;
Людовік XVI;
Людовік XVII.
3. Основне завдання Комітету громадської безпеки у Франції 1793 р.
знаходити і карати противників революції;
забезпечити захист бідноти від спекулянтів;
покласти край якобінському терору;
мобілізувати ресурси на боротьбу з інтервентами.
4. Проголошення Наполеона Бонапарта імператором Франції
травень 1804 р.;
січень 1806 рр.;
1808 р.;
1812 р.
5. Вкажіть роки Першої імперії у Франції
1804–1815 рр.;
1789–1795 рр.;
1795–1799 рр.;
1799–1804 рр.
6. Битва під Ватерлоо відбулась
9 грудня 1678 р.;

23 січня 1800 р.;
18 червня 1815 р.;
10 листопада 1820 р.

7. У якому місті проходив конгрес європейських держав, котрий підсумував наполеонівські війни

Париж;
Відень;
Санкт-Петербург;
Лондон.

8. Діяч національно-визвольного руху в Італії середини 50-х рр. XIX ст.

О. Бісмарк;
Б. Дізраелі;
Дж. Мадзіні;
А. Лінкольн.

9. Утворення Об'єднаного Італійського королівства

1870 р.;
1865 р.;
1871 р.;
1891 р.

10. Утворення «Союзу трьох імператорів» - Німеччини, Росії та Австро-Угорщини відбулося

1 жовтня 1815 р.
23 жовтня 1873 р.
28 жовтня 1871 р.
23 жовтня 1866 р.

11. Вкажіть хронологічні рамки Франко – прусської війни

1864 – 1866 рр.;
1866 – 1868 рр.;
1868 – 1870 рр.;
1870-1871 рр.

12. Друга Балканська війна відбулась

червень – серпень 1913 р.;
вересень-листопад 1914 р.;
жовтень-грудень 1915 р.;
жовтень-грудень 1916 р.

13. Канцлерство О. Бісмарка в Німеччині

12 травня 1801 р. – 18 березня 1820 р.;

12 травня 1870 р. – 18 березня 1871 р.;

12 травня 1840 р. – 18 березня 1860 р.;

12 травня 1871 р. – 18 березня 1890 р.

14. Німецький митний союз в першій половині XIX ст. створювався з метою політичного об'єднання Німеччини;

військового об'єднання Німеччини;

для вирішення зовнішньополітичних завдань;

економічної об'єднання Німеччини.

15. Завершення об'єднання Німеччини. Утворення Німецької імперії

4 листопада 1865 р.;

23 листопада 1869 р.;

18 січня 1871 р.;

23 лютого 1901 р.

16. Для характеристики розвитку Німеччини наприкінці XIX — на початку XX ст. слід використовувати поняття

тред-юніони, лейбористи, домініон;

реваншизм, антисемітизм, політичні скандали;

монополізація, мілітаризація, світова політика;

дуалістична монархія, національна проблема, рейхстаг.

17. Визначте роки, коли тривала Громадянська війна у США

1776–1783 рр.

1812–1814 рр.;

1846–1848 рр.;

1861–1865 рр.

18. Заснування в 1833 р. Американського товариства боротьби проти рабства було складовою суспільного руху, що увійшов в історію США як рух

пацифістів;

конфедератів;

ізоляціоністів;

аболіціоністів.

19. Хто з президентів США запропонував заходи щодо обмеження діяльності трестів

А. Лінкольн;
Т. Рузвельт;
Е. Джексон;
У. Гардінг.

20. Вкажіть англійського монарха, що перебував на престолі упродовж 1837–1901 рр.

Єлизавета І;
Георг V;
Едуард VIII;
Вікторія.

21. Англо-бурська війна проходила у...

1700-1731 рр.;
1899–1902 рр.;
1905 р.;
1910 р.

22. Чартистський рух мав місце у

Франції
Англії
Італії
США

23. Повстання в Ірландії. Проголошення Ірландської республіки.

23-30 травня 1914 р.;
23-30 травня 1915 р.;
23-30 травня 1918 р.;
23-30 травня 1916 р.

24. Друга опіумна війна

1848-1849 рр.;
1850-1856 рр.;
1856–1858 рр.;
1870-1879 рр.

25. Оберіть держави, що уклали Троїстий союз протягом 1879-1882 рр.

Австро-Угорщина, Німеччина та Італія;
Німеччина, Італія та Болгарія;
Франція, Англія та Росія;
Німеччина, Туреччина та Австро-Угорщина.

26. Які держави підписали між собою у 1904 р. договір, що став початком утворення Антанти
Росія і Франція;
Англія і США;
Англія і Франція;
Німеччина і Австро-Угорщина.

27. Битва на р. Марні. Перехід «позиційної» війни в добу Першої світової війни
5-6 січня 1914 р.;
4–9 вересня 1914 р.;
5-6 вересня 1915 р.;
7-10 січня 1916 р.

28. Вступ Румунії у Першу світову війну на боці Антанти
1914, 20 грудня
1916, 27 серпня
1917, 12 листопада
1918, 14 вересня.

29. Дата вступу США в Першу світову війну
6 квітня 1914 р.;
6 квітня 1915 р.;
6 квітня 1916 р.;
6 квітня 1917 р.

30. Підписання Комп'єнського перемир'я
12 грудня 1916 р.;
11 листопада 1918 р.;
23 грудня 1918 р.;
12 січня 1919 р.

Середній рівень

1. Розташуйте в хронологічній послідовності історичні події, що відбулись у Франції в новий час:
Відкриття засідання Генеральних штатів;
Штурм Бастилії;
Ухвалення «Декларації прав людини і громадянина»;
Прийняття першої Конституції Франції;
Проголошення Франції республікою;
Страта короля Людовіка XVI.

2. Розташуйте в хронологічній послідовності історичні події, що відбулись у Франції в новий час:

Якобінський переворот і вигнання жирондистів з Конвенту;

Вбивство Марата;

Термідоріанський переворот;

Італійський похід Н. Бонапарта;

Переворот 18 брюмера і встановлення консульства;

Проголошення Наполеона імператором.

3. Розташуйте в хронологічній послідовності історичні події, що відбулись у Франції в новий час:

Початок реставрації Бурбонів;

Липнева буржуазна революція;

Закінчення правління Луї-Філіппа Орлеанського;

Проголошення Третьої республіки у Франції;

Конституція Третьої республіки;

«Панамський скандал».

4. Розташуйте в хронологічній послідовності історичні події, що відбулись у Англії в новий час:

Хлібні закони;

«Манчестерська бійня»;

Створення тред-юніонів;

Парламентська реформа;

Початок правління королеви Вікторії;

Утворення лейбористської партії Англії.

5. Розташуйте в хронологічній послідовності історичні події, що відбулись у Італії в новий час:

Початок революції на півдні Італії;

Створення Римської республіки;

Створення «Італійського національного товариства»;

Повстання у Палермо;

До Італії приєднано Венецію;

Створення Об'єднаного Італійського королівства.

6. Розташуйте в хронологічній послідовності історичні події, що відбулись у Німеччині в новий час:

Початок промислового перевороту в Німеччині;
Початок революції в Німеччині;
Прийняття імперської Конституції в Пруссії;
Створення Національного союзу;
Прихід до влади О. фон Бісмарка;
Заснування Німецької імперії.

7. Розташуйте в хронологічній послідовності історичні події, що відбулись у США в новий час:

Прийняття «доктрини Монро»;
Утворення демократичної партії США;
Утворення республіканської партії США;
Початок громадянської війни у США;
Закон про гомстеди;
Початок президентства Т. Рузвельта в США.

8. Розташуйте в хронологічній послідовності події з історії міжнародних відносин, що відбулись в новий час:

Початок франко-пруської війни;
Утворення Троїстого союзу;
Зпкінчення англо-бурської війни;
Остаточно склалась Антанта;
I Балканська війна;
II Балканська війна;

9. Розташуйте в хронологічній послідовності події з історії Першої світової війни:

Вступ у війну Франції;
Вступ у війну Італії;
Ютландська морська битва;
Битва на р. Соммі;
Вступ і війну США;
Капітуляція Болгарії і Туреччини.

10. Розташуйте в хронологічній послідовності події з історії Першої світової війни:

Вбивство ерцгерцога Франца-Фердинанда в Сараєво;
Ультиматум Австро-Угорщини Сербії;
Битва на Марні, провал «бліцкригу»;

Верденська битва;
США розірвали дипломатичні відносини з Німеччиною;
Комп'єнське перемир'я.

11. Встановіть відповідність між подіями та датами з історії Франції нового часу:

Штурм Бастилії;	14 липня 1789 р.;
Перша Конституція Франції;	3 вересня 1791 р.;
Повалення монархії;	10 серпня 1792 р.;
Страта короля Людовіка XVI;	21 січня 1793 р.;
Вбивство Ж.-П. Марата;	14 липня 1793 р.;
Термідоріанський переворот;	27 липня 1794 р.;
	28 березня 1796 р.

12. Встановіть відповідність між подіями та датами з історії Франції нового часу:

Якобінський переворот;	31 травня-2 червня 1793 р.;
Проголошення Наполеона імператором;	2 грудня 1804 р.;
Трафальгарська битва;	21 жовтня 1805 р.;
Аустерліцька битва;	2 грудня 1805 р.;
Тільзітський мир;	7 червня 1807 р.;
Бородінська битва;	7 вересня 1812 р.;
	12 листопада 1814 р.

13. Встановіть відповідність між подіями та датами з історії Франції нового часу:

Наполеона проголошено першим консулом;	9 листопада 1799 р.;
Дикрет про континентальну блокаду;	21 листопада 1806 р.;
Поразка Наполеона під Лейпцигом;	16-18 жовтня 1813 р.;
Битва під Ватерлоо;	18 червня 1815 р.;
Липнева буржуазна революція;	27-29 липня 1830 р.;
Друга республіка;	1848 -1852 рр.;
	2 грудня 1852 р. – 4 вересня 1870 р.

14. Встановіть відповідність між датами та подіями з історії Франції нового часу:

1870-1871 рр.;	Франко-пруська війна;
1 вересня 1870 р.;	Початок битви при Седані;
4 вересня 1870;	Заснування Третьої республіки у Франції;
18 березня-29 травня 1871;	Паризька комуна;
1888 р.;	«Панамський скандал»;
1912 р.;	Проголошення протекторату над Марокко;

Франко-англійська угода по Африці.

15. Встановіть відповідність між датами та подіями з історії Англії нового часу:

1825-1830 pp.;	Створення тред-юніонів;
1836-1854 pp.;	Чартистський рух;
1837-1901 pp.;	Вікторіанська епоха;
1874-1880 pp.;	Премєрство Б. Дізраелі;
1892-1894 pp.;	Премєрство В. Гладстона;
1899-1902 pp.;	Англо-бурська війна;
	Боротьба за першу Народну хартію.

16. Встановіть відповідність між подіями та датами з історії Англії нового часу:

Утворення Національної ліги реформ;	1865 p.;
Створення Канадського домініону;	1 липня 1867 p.;
Остаточне підкорення Єгипту;	1882 p.;
Англо-бурська війна;	1899-1902 pp.;
Заснування лейбористської партії;	1900 p.;
Створення домініону Південно-Африканський Союз;	1910 p.;
	1912 p.

17. Встановіть відповідність між датами та подіями з історії Італії нового часу:

1720-1861 pp.;	Сардинське королівство;
1848-1849 pp.;	Революція в Італії;
12 січня 1848 p.;	Повстання в Палермо;
21 січня 1849 p.;	Вибори до римських Установчих зборів;
1807-1882 pp.;	Роки життя Дж. Гарібальді;
1859-1870 pp.;	Об'єднання Італії;
	«Італійське національне товариство».

18. Встановіть відповідність між датами та подіями з історії Німеччини нового часу:

1830-1860 pp.;	Промисловий переворот в Німеччині;
1 січня 1834 p.;	Німецький митний союз;
28 березня 1849 pp.;	Імперська Конституція Пруссії;
1866-1870 pp.;	Північнонімецький союз;
18 січня 1871 p.;	Створення Німецької імперії;

1871-1890 рр.;

Канцлерство О. фон Бісмарка;
Революція в Німеччині.

19. Встановіть відповідність між подіями та датами з історії США нового часу:

Проголошення «доктрини Монро»;	1823 р.;
Американо-мексиканська війна;	1846-1848 рр.;
Утворення республіканської партії;	1854 р.;
Громадянська війна;	1861-1865 рр.;
Президентство Т. Рузвельта;	1901-1909;
Початок президентства В.Вільсона;	1912 р.;
	1913 р.

20. Встановіть відповідність між датами та подіями з історії Першої світової війни:

4 серпня 1914 р.;	Вступ у війну Великобританії;
22 квітня 1915 р.;	Газова атака під м. Іпр;
7 травня 1915 р.;	Загибель лайнеру «Лузітанія»;
14 жовтня 1915 р.;	Вступ у війну Болгарії;
3 березня 1918 р.;	Сепаратний Брест-Литовський договір;
18 липня 1918 р.;	Початок другої битви на Марні;
	Комп'єнське перемир'я.

21. Встановіть відповідність між датами та подіями з історії Першої світової війни:

5 серпня-13 вересня 1914 р.;	Галицька битва;
22 грудня 1914-7 січня 1915 рр.;	Сарикамиська операція;
2 травня-22 червня 1915 р.;	Горліцька операція;
4 червня-13 серпня 1916 р.;	Брусиловський прорив;
1 липня-18 листопада 1916 р.;	Битва на р. Соммі;
24 жовтня-9 листопада 1917 р.;	Битва при Капоретто;
	Верденська битва.

22. Вставте до історичного тексту пропущене:

9 липня 1789 року Національні збори Франції проголосили себе _____
_____ на знак того, що вважають за головне своє завдання
встановлення нового політичного ладу на основі _____.

23. Вставте до історичного тексту пропущене:

Документ, що проголошував гасло «Свободу! Рівність! Братерство!» у Франції мав назву «_____» і був прийнятий _____.

23. Вставте до історичного тексту пропущене:

Після розгрому Наполеона Бонапарта у Франції було відновлено владу королівської династії _____. Цей процес назвали _____.

24. Вставте до історичного тексту пропущене:

В Англії з середини XVII ст. традиційно існувало дві політичні партії, які вели боротьбу за владу _____(_____) та _____(_____).

25. Вставте до історичного тексту пропущене:

Важливі для Італії зміни відбулися в 50-ті роки XIX ст. з приходом до влади в П'ємонті глави поміркованих лібералів, графа _____, який боровся за об'єднання Італії під проводом _____.

26. Вставте до історичного тексту пропущене:

Німецьку імперію було утворено 18 січня 1871 року. Король _____ Вільгельм I став імператором, _____ – канцлером.

27. Вставте до історичного тексту пропущене:

Приводом до громадянської війни у США (_____ рр.) став обстріл військами Конфедерації форту _____ у бухті Чарлстон.

28. Вставте до історичного тексту пропущене:

У _____ році відбулось утворення Троїстого союзу, що об'єднав _____, _____ та _____.

29. Вставте до історичного тексту пропущене:

3 серпня 1914 року Німеччина оголосила війну Франції і через нейтральну _____ вторгається до Франції (початок реалізації «плану _____»).

30. Вставте до історичного тексту пропущене:

У період 1915-1916 рр. у Першу світову війну втягуються нові держави: _____, _____ – на боці Антанти; _____ – на боці Троїстого союзу, бойові дії охоплюють нові регіони Європи і світу.

Високий рівень

1. Визначте положення, що входили до Конституції Франції 1791 року:

Збереження монархії;

Франція проголошувалась республікою;

Часткове скасування феодальних повинностей;

Законність продажу «національного майна» (церковних земель);

Заборона емігрантам повертатись на батьківщину;

Поділ країни на 83 департаменти.

2. Визначте соціально-економічні процеси, що характеризують економічний розвиток Англії в 50-60-ті роки XIX ст.:

Відсутність загальнонаціонального ринку;

Завоювання світового ринку;

Наявність потужного парового торгового флоту;

Завершеність промислового перевороту;

Демографічна криза на селі;

Використання колоній як джерела збагачення буржуазії.

3. Назвіть особливості промислового перевороту в США в першій половині XIX ст.:

Використання у великих масштабах наукових досягнень, винаходів, машин;

Неврегульовані внутрішня та зовнішня митні системи;

Промисловий переворот розтягнувся на досить тривалий час;

Наявність парового торгового флоту;

Завоювання світового ринку;

Заснування американськими капіталістами підприємств та банків за кордоном.

4. З'ясуйте причини революцій 1848-1849 рр. у Німеччині та Італії, що були притаманні обом країнам:

Політична роздробленість країни;

Знищення станових привілеїв;

Гальмування капіталістичного розвитку феодальними пережитками;

Посилення релігійного гніту;

Відсутність демократичних прав і свобод;

Скасування майнового цензу для проходження у парламент.

5. Виберіть ознаки, що були притаманні періоду завершення формування індустріальних суспільств (кінець XIX – початок XX ст.):

Використання праці кріпосних селян;

Збереження станової структури суспільства;

Високий рівень розвитку промисловості і сільського господарства;

Створення умов для розвитку демократії;

Запровадження рівних громадянських прав;

Впровадження новітньої техніки але старих технологій виробництва.

6. Вкажіть реформи уряду Д. Ллойд-Джорджа, здійснені в Англії:

Реформа виборчого права, ліквідація майнового цензу;

Реформування системи освіти;

Антимонопольне законодавство;

Підвищення зарплати і скорочення робочого тижня до 40 год.;

Закон про пенсії для осіб, які досягли 70-річного віку;

Закон про трудові конфлікти.

7. Назвіть особливості економічного розвитку Франції наприкінці XIX – на початку XX ст.:

Досягнення першості економічного розвитку в Європі;

Уповільнення темпів економічного зростання;

Поява прошарку фінансової олігархії;

Високий рівень розвитку фермерського господарства;

Зрощення банківського капіталу з промисловим і аграрним;

Поява прошарку фінансової олігархії.

8. Вкажіть заходи «справедливого курсу» президента Т. Рузвельта в США:

Діяльність трестів та їх права обмежувались;

Монопольні об'єднання проголошувались поза законом;

Проведення судових процесів проти монополій, що допускали зловживання;

Прийняття законів для припинення шахрайства в бізнесі;

Охорона природних багатств країни;

Зниження мит.

9. З'ясуйте події, що відбулись у рік початку Першої світової війни:

Загибель пасажирського лайнера «Лузітанія»;

Вторгнення німецьких військ у Бельгію та Люксембург;

Битва на р. Марні;

Газова атака під м. Іпр;

Сарикамиська операція;

Вступ у війну США.

10. Назвіть головні умови Комп'єнського перемир'я:

Надання Німеччині кредитів;

Капітуляція німецьких військ у Східній Африці;

Припинення воєнних дій;

Окупація країнами Антанти і США лівого берега Рейну;

Гарантії непорушності довоєнних кордонів Німеччини;

Евакуація німецьких військ з Ельзасу і Лотарінгії.

11. Закінчіть речення:

В історію Франції кінця XVIII ст. як просвітники увійшли особи:_____.

_____.

12. Закінчіть речення:

Державний переворот та прихід до влади Наполеона Бонапарта, що ознаменував собою закінчення революції у Франції, відбувся _____ (_____).

13. Закінчіть речення:

Королева Британії з 1837 р. Вікторія була останньою представницею династії, що має назву _____.

14. Закінчіть речення:

У 1848-1849 рр. революції відбулись у таких країнах Європи: _____.

15. Закінчіть речення:

Підкорення у 1882 році Єгипту поклало початок британській експансії в Африку, метою якої було створення англійських колоній уздовж осі _____ — _____.

16. Закінчіть речення:

Основною сферою колоніальних надбань Франції з 1880 по 1914 рр. стали _____ та _____.

17. Закінчіть речення:

У зовнішній політиці США періоду 1877-1914 рр. увага США була сконцентрована на _____ та _____.

18. Закінчіть речення:

До Союзу трьох імператорів входили такі держави: _____.

19. Закінчіть речення:

Напередодні Першої світової війни в Європі існувало два військово-політичні союзи: _____ , _____.

20. Закінчіть речення:

Країни Четверного союзу капітулювали в ході Першої світової війни таким чином (за хронологією): _____.

21. Запишіть наслідки та результат встановлення якобінської диктатури (1793-1794 рр.) у Франції:

Відповідь:

Можливі відповіді:

22. Запишіть мету і характер наполеонівських війн Франції:

Відповідь:

Ключові слова:

Можливі відповіді:

23. Запишіть, на чому саме базувалась «доктрина Монро» від 1823 року в США:

Відповідь:

Ключові слова:

Можливі відповіді:

24. Запишіть, чому сприяв чартистський рух (1836-1854 рр.) у Англії:

Відповідь:

Ключові слова:

Можливі відповіді:

25. Запишіть особливості і проблеми революцій 1848-1849 рр. в Європі:

Відповідь:

Ключові слова:

Можливі відповіді:

26. Запишіть, що собою являє Рісорджіменто в Італії:

Відповідь:

Ключові слова:

Можливі відповіді:

27. Запишіть основні настанови, прийняті в Німеччині наприкінці XIX ст. в межах «культуркампфу» та наслідки процесу:

Відповідь:

Ключові слова:

Можливі відповіді:

28. Запишіть наслідки франко-пруської війни 1870-1871 рр.:

Відповідь:

Ключові слова:

Можливі відповіді:

29. Запишіть головні настанови «плану Шліффена» , що були покладені в основу наступальних дій Німеччини на початку Першої світової війни:

Відповідь:

Ключові слова:

Можливі відповіді:

30. Запишіть фактори, що дають підстави характеризувати Першу світову війну як «позиційну»:

Відповідь:

Ключові слова:

Можливі відповіді:

XI РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII ст.). Львів, 2002.
2. Акімова А. А. Вольтер. М., 1970.
3. Акімова А. А. Дидро. М., 1963.
4. Английская буржуазная революция XVII ст. в современной буржуазной историографии. М., 1978.
5. Аптекер Г.А. Американская революция 1763-1783. М., 1962.
6. Аптекер Г.А. Колониальная эра. М., 1962.
7. Артамонов С. Д. Вольтер и его век. М., 1980.
8. Асмус В. Ф. Ж. Ж. Руссо. М., 1962.
9. Барг М.А. Английская буржуазная революция в портретах ее деятелей. М., 1991.
10. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
11. Баскин М. П. Монтескье. М., 1975.
12. Британская империя: становление, эволюция, распад: Учебное пособие / Под. ред. В. В. Высокова. Екатеринбург, 2010.
13. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. XV–XVIII ст. У 3-х т. / Перекл. з фр. Київ, 1995–1997.
14. Бродель Ф. Средиземное море и средиземноморский мир в эпоху Филиппа II: В 3 ч. / Пер. с фр. Москва, 2002–2003.
15. Брусиловська О. І. Історія міжнародних відносин 1640–1914 рр.: Навчально-методичний посібник. Одеса, 2005.
16. Буглай Н.М. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2012 рр.). Навчально-методичний посібник . – Миколаїв: Іліон, 2013. – 272 с.

17. Буглай Н.М. Новітня історія країн Європи та Америки (1918 – початок ХХІ ст.): навчально-методичний посібник. – Миколаїв: Вид-во А.В. Румянцева, 2018. – 278 с.
18. Бурин С.Н. Восстание Бэкона в Виргинии // Вопросы истории. 1973. №6.
19. Война за независимость и образование США / Под ред. Севастьянова. М., 1997.
20. Відкритість. Суспільство. Влада. Від Нантського едикту до падіння комунізму / Авт.-упоряд. Е. Ле Руа Ладюрі / Пер. з фр. Київ, 2008.
21. Виргинский В.С. Очерки истории науки и техники XVI–XIX вв. Москва, 1984.
22. Война за независимость и образование США. /Под ред. Г.Н. Севастьянова. М.,1976.
23. Войтович Л., Целуйко О. Правлячі династії Європи. Біла Церква, 2008.
24. Вовдюк Л.В. Дистанційне навчання // Безпека життєдіяльності. № 3, березень 2018. С. 16 – 17.
25. Вулф Л. Винайдення Східної Європи. Мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва / Перекл. з англ. Київ, 2009.
26. Гончар Б.М., Козицький М.Ю., Мордіїнцев В.М., Слюсаренко А.Г. Всесвітня історія. Навчальний посібник. 2-ге видання, виправлене і доповнене. К., 2002.
27. Гончар Б.М., Городня Н.Д. Нова історія країн Європи та США. 1870-1918 роки : підручник / Б.М.Гончар, Н.Д.Городня. К., Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 413 с.
28. Грин Д. Р. История Англии и английского народа / Пер. с англ. Москва, 2005.
29. Документы по истории гражданских войн во Франции. 1561–1563 гг. / Под ред. А. Л. Люблинской. Москва-Ленинград, 1962.
30. Дейвіс Н. Європа: Історія/ Пер з англ. К.: Основи, 2000.

31. Денисенко В. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. Львів, 1997.
32. Дефурно М. Повседневная жизнь Испании золотого века / Пер. с фр. Москва, 2004.
33. Джеджора О. Історія європейської цивілізації. Ч. 1: До кінця XVIII ст. Львів, 1999.
34. Джеймс П., Мартин Дж. Все возможные миры. История географических идей / Пер. с англ. Москва, 1988.
35. Европейский либерализм в новое время: Теория и практика / Отв. ред. С. П. Пожарской и др. Москва, 1995.
36. Европейское дворянство XVI–XVII вв.: границы сословия / Отв. ред. В. А. Ведюшкин. Москва, 1997.
37. Законодательство Английской революции 1640–1660 гг. / Сост. Н. Дмитриевский. Москва, 1973.
38. Замойский А.П. История Савойского королевского дома // Новая и новейшая история. 1992. №1.
39. Зотов А. А. США: Негры и война за независимость. М., 1988.
40. Иванов Р.Ф. Франклин. М., 1972.
41. История Европы. С древнейших времен до наших дней: В 8 т. Т. 3–5. Москва, 1988–1996.
42. Історія світової культури. Культурні регіони: Навчальний посібник / Під. ред. Л. Т. Левчук. Київ, 1997.
43. Історія світової культури. Навчальний посібник / В. Шейко, О. Гаврюшенко, О. Кравченко. Київ, 2006.
44. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства: Навчальний посібник. Вид. 2-ге / Ю. Павленко. Київ, 1999.
45. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
46. История США. 1607-1877. М., 1983. Т.1.

47. Історія художньої культури. Західна Європа. XVII–XVIII ст.: Підручник / В. М. Шейко та ін. Харків, 2001.
48. Иванян, Эдуард Александрович. История США: учеб. пособие / М.: Дрофа, 2008.
49. История Франции. Т.1. / Под ред. А.З. Манфреда. М. 1974. Разделы: Французский абсолютизм XVII. Упадок. Просвещение.
50. История дипломатии в 5-ти томах, Т. 3. М., 1959-1979.
51. История Франции. М., 1986. Т. 2.
52. История США. М., 1983. Т. 2, 3.
53. История нового времени стран Европы и Америки / Под ред. И.П. Дементьева. М., 1999.
54. История США. М., 1983. Т.2.
55. История средних веков: В 2 т. Т. 2: Раннее новое время / Под. ред. С. П. Карпова. Москва, 2000.
56. История Испании и Португалии / Сост. С. Шумов и А. Андреева. Москва, 2002.
57. Кеймен Г. Испания: дорога к империи / Пер. с англ. Москва, 2007.
58. Кожокин Е. Государство и народ. От Фронды до Великой Французской революции. Москва, 1988.
59. Козлакова Г., Сусь Б., Коваленко О., Иванова Ю., Ставицька І. Дистанційна вища технічна освіта в умовах карантину // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис. № 2(77), 2020. С. 67 – 74.
60. Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVII–XIX вв. / Ред. П. Н. Галанза. Москва, 1957.
61. Констан Ж. М. Повседневная жизнь французов во времена Религиозных войн / Пер. с фр. Москва, 2005.
62. Кёнигсбергер Г. Европа раннего нового времени, 1500–1789 / Пер. с англ. Москва, 2006.

63. Куропятник Г.П. Борьба за землю в колониальный период развития США // Вопросы истории, 1974. – №8.
64. Куропятник Г.П. Земельный вопрос и революционная ситуация в Северной Америке накануне войны за независимость США // Вопросы истории. 1976. №8.
65. Куропяткин Г.П. Борьба двух тенденций капиталистического развития США в эпоху буржуазной революции // Новая и новейшая история. 1976. №3.
66. Лавровский В.М., Барг М.А. Английская буржуазная революция. М., 1958.
67. Лавровский В. М. Сборник документов по истории Английской буржуазной революции XVII в. Москва, 1973.
68. Лахман Р. Капиталисты поневоле. Конфликт элит и экономические преобразования в Европе раннего Нового времени. Москва, 2010.
69. Ливровский В. М. Исследования по аграрной истории 17-19 вв. М., 1966.
70. Левин Г. Р. Демократическое движение в Английской буржуазной революции. Л., 1973.
71. Ленотр Ж. Повседневная жизнь Версаля при королях / Пер. с фр. Москва, 2003.
72. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.
73. Лосєв І. Історія і теорія світової культури: Європейський контекст: Навч. Посібник. Київ, 1995.
74. Лукашенко А. І. Есхатологічні очікування та їх вплив на формування суспільства сучасного типу: Європа, другий осьовий час (XV–XVII ст.). Київ, 2012.
75. Мак-Грат А. Інтелектуальні витоки європейської Реформації / Перекл. з англ. Київ, 2008.

76. Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людської спільноти / Пер. з англ. Київ, 2011.
77. Медведева К. Т. Австрийские Габсбурги и сословия в начале XVII века. Москва, 2004.
78. Некрасов Ю. К. Реформация и Крестьянская война в германских землях XVI в. как раннебуржуазная революция (Историография, причины и предпосылки революции). Вологда, 1984.
79. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред.. Б.М.Гончара. К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
80. Новая история / Под ред. А. Л. Нарочицкого. М.: Просвещение, 1986. 387 с.
81. Новая история. Первый период: Учеб. пособие / Под ред. Е. Е. Юровской, И. М. Кривогуза, М. А. Полтавского. М.: Высш. шк., 1983. 399 с.
82. Новая история. Второй период: Учеб. пособие / Под ред. Е. Е. Юровской, И. М. Кривогуза, М. А. Полтавского. М.: Высш. шк., 1983. 542 с.
83. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.
84. Нова історія: Навч. посіб. для студ. істор. ф-тів пед. ін-тів / За ред. М. Ю. Овчаренка. К.: Вища шк., 1979. Ч. 2: 1871–1917. 478 с.
85. Новації в дистанційній формі здобуття освіти (за матеріалами МОН) // Освіта України. № 42 (1673/75). 26 жовтня 2020 року.
86. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.
87. Освободительное движение народов Австрийской империи: возникновение и развитие. Конец XVII в. – 1849 г. / Отв. ред. В. И. Фрейдзон. Москва, 1980.
88. Очерки истории Германии с древнейших времён до 1918 г. М., 1969.

89. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. К., 1999.
90. Павлова Т. А. Оливер Кромвель – человек и политик // Новая и новейшая история. 1971. № 1-2.
91. Павлова Т. А. Оливер Кромвель. М., 1979.
92. Павлова Т. А. Английская буржуазная революция в освещении современной англо-американской историографии // Вопросы истории. 1968. № 10.
93. Павлова Т. А. Английская буржуазная революция в освещении советской историографии // Новая и новейшая история. 1970. №6.
94. Пожарская С.П. Бурбони в Испании // Новая и новейшая история. – 1993. №1.
95. Пономарев М.В., Смирнова С.Ю. Новая и новейшая история стран Европы и Америки. Практическое пособие для вузов. Т.1-3. М., 2000.
96. Практикум по новой истории. М., 1973. С. 10-25.
97. Радовский М.И. Вениамин Франклин (1706-1790). М., 1965.
98. Рочестер А. Американский капитализм 1607-1800. М., 1950.
99. Рижков К.В. Все монархи мира. М., 2000. 655 с.
100. Ревякин А.В. Французские династии: Бурбони. Орлеани, Бонапарты // Новая и новейшая история. 1992. №4.
101. Рутенбург В. М. Истоки Рисорджименто: Италия в XVII–XVIII вв. Ленинград, 1980.
102. Самойло Л.С. Английские колонии в Северной Америке в XVII в. М., 1963.
103. Сборник документов по истории нового времени. Буржуазные революции XVII–XVIII вв. / Сост. Н. А. Никитина. Москва, 1990.
104. Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки (1640–1870) / Сост. Е. Е. Юровская. Москва, 1990.
105. Севостьянов Г.Н., Уткин А.И., Томас Джефферсон. М., 1976.
106. Слезкин Л.Ю. У истоков американской истории: Виргиния. Новый Плимут 1606-1642. М., 1978.

107. Слезкин Л.Ю. Массачусетс, Мэриленд 1630-1642. М., 1980.
108. Слезкин Л.Ю. У истоков американской истории. – М., 1989.
109. Согрин В. В. Идейные течения в Американской революции. М., 1980.
110. Согрин В. В. К идейным истокам войны за независимость // Вопросы истории. 1975. №9.
111. Согрин В.В. Биография «отцов-основателей» США в американской историографии // Новая и новейшая история. 1980. №1.
112. Согрин В. В. Основатели США. Исторические Портреты. М., 1933.
113. Технології дистанційного навчання як основа модернізації університетської освіти. Метод.посіб. / В.В. Олійник, О.М. Самойленко, І.В. Бацуровська. Миколаїв: «МНУ ім. В.О. Сухомлинського», 2013. – 192 с.
114. Фримен К., Лука Ф. Як час спливає: від епохи промислових революцій до інформаційної революції / Перекл. з англ. Київ, 2008.
115. Фурсенко А. А. Американская революция и образование США. Л., 1978.
116. Ханшелл Н. Миф абсолютизма. Перемены и преемственность в развитии западноевропейской монархии Нового времени / Пер. с англ. Санкт-Петербург, 2003.
117. Хижняк І. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2009.
118. Хрестоматия по истории Нового времени стран Европы и Америки: В 2 кн. Кн. 1. Внутривостановическое развитие. Кн. 2. Международные отношения в 1648–1918 гг. / Сост. Д. В. Кузнецов. Ч. 1: XVII–XVIII вв. Благовещенск, 2010.
119. Хрестоматия по новой истории 1640–1870 гг. / Под ред. В. Сироткина. Москва, 1990.
120. Чистозвонов А. Н. Нидерландская буржуазная революция XVI века. Москва, 1984.

121. Шатохина-Мордвинцева Г. А. История Нидерландов: Учебное пособие для вузов. Москва, 2007.
122. Шпотов В.М. Фермерское движение в США 1780-1790. М.,1982.
123. Шгютов В.М. Восстание американских фермеров под руководством Д.Шейса (1786-1787) // Новая новейшая история. 1974. №4.
124. Щербан Т.Д. Дистанційна освіта в умовах екстремальної ситуації (на прикладі самоізоляції: березень-травень 2020 року): наукове видання / Т.Д. Щербан, В.В. Гоблик. – Мукачево: РВВ МДУ, 2020. - 160 с.
125. Яковлев Н.И. Д. Вашингтон. – М., 1975.